

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Vývoj islamologie v západních zemích od 2. poloviny 19.
století do 1. poloviny 20. století**

Bc. Petra Krajčovičová

Plzeň 2017

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra blízkovýchodních studií

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Blízkovýchodní studia

Diplomová práce

**Vývoj islamologie v západních zemích od 2. poloviny 19.
století do 1. poloviny 20. století**

Bc. Petra Krajčovičová

Vedoucí práce:

Mgr. Daniel Křížek PhDr.

Katedra blízkovýchodních studií

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2017

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2017

.....

Na tomto místě bych chtěla poděkovat Mgr. Danielu Křížkovi, Ph.D. za vedení práce a Bc. Janě Boukalové za pomoc při gramatické kontrole práce.

Obsah

Úvod.....	1
1 Orientalismus a rané počátky Orientalistiky	2
1.1 Počátky vědeckého zájmu o Blízký východ.....	2
2 Francouzská orientalistická škola.....	5
2.1 Orientalistika v rané moderní Francii.....	5
2.1.1 Louis Massignon (1883-1962).....	11
3 Britská orientalistická škola	20
3.1 Počátky orientalistických studií v Británii.....	20
3.1.1 Sir Hamilton Gibb	24
3.1.2 Albert Hourani (1915–1993).....	28
4 Nizozemská orientalistická škola.....	33
4.1 Počátky vědeckého zájmu o Blízký východ v Nizozemí.....	33
4.1.1 Christiaan Snouck Hurgronje (1857–1936).....	38
5 Německá orientalistická škola	48
5.1 Německo	48
5.1.1 Theodor Nöldeke	55
5.2 Rakousko – Uhersko	57
5.2.1 Ignác Izák Jehuda Goldziher (1850-1921)	61
6 Česká orientalistika	67
6.1 Alois Musil	69
7 Edward Said a pojem Orientalismus	72
Závěr.....	73
Seznam použité literatury:	74

Elektronické zdroje:.....	75
Resumé.....	80
Textové přílohy	81
Seznam nejvýznamnějších orientalistů v období od 2. poloviny 19. století do poloviny 20. století.....	81
Francouzská orientalistika	81
Britská orientalistika.....	83
Nizozemská orientalistika	84
Německá orientalistika	85
Rakousko-Uherská orientalistika	88
Česká orientalistika	89

Úvod

Tato práce si klade za cíl podat ucelené informace o vývoji islamologie, v období od druhé poloviny devatenáctého století do první poloviny století dvacátého. Vzhledem k tomu, že vývoj islamologie je úzce provázán s vývojem orientalistiky, je současně až do konce devatenáctého století, ve kterém se islamologie osamostatňuje. V úvodu budou představeny rané počátky orientalistiky a zájem o Orient spojený především s kolonizací. Jedním z území, které byly kolonizovány, byla Afrika. Ta byla kolonizována již od dob středověku. Nejprve starými Řeky a Féničany, v 16. století Portugalci a později také Velkou Británií, Francií a Německem. A právě toto období bylo spojeno s počátky výzkumné a vědecké činnosti. Začal se rozvíjet obor filologie semitských jazyků, který postupem času vedl k dalšímu bádání ať už v dějinách, islámu či kultuře daných Blízkovýchodních zemí. K výzkumu orientalistiky se připojilo i Nizozemsko, které získalo významné rukopisy a v Leidenu založilo rozsáhlou knihovnu, ve které se orientovali také na Turecko a oblasti kolem Indie. Mezi další významné země, které se orientalistikou zabývaly, patří také Maďarsko, Rakousko a v neposlední řadě také Česko. Tyto země, hráli ve vývoji orientalistiky důležitou roli, a proto jim bude v této práci věnována patřičná pozornost.

Bude zde představen vznik a vývoj jednotlivých orientalistických center od jejich raných počátků, přes hlavní představitele a jejich díla. Z každé země pak bude vybrán autor, o kterém bude pojednáno podrobněji, bude představena jeho biografie a stručně rozebráno jedno z jeho nejvýznamnějších děl.

V závěru, zde bude také kapitola, jenž představí Edwarda Saida, stručně rozebere jeho pohled a kritiku na generaci orientalistů, kterými se tato práce bude zabývat.

V práci budou použity především metody komparace, deskripce a sumarizace, které by měly přispět k dosažení vytyčeného cíle.

1 Orientalismus a rané počátky Orientalistiky

1.1 Počátky vědeckého zájmu o Blízký východ

Jedním z hlavních důvodů, které zvyšovaly zájem o znalost arabského jazyka už v období středověku, byl překlad děl některých antických filozofů, dále pak byla nutná znalost tohoto jazyka především kvůli misijním činnostem v souvislosti s reconquistou. Také rozvoj biblických studií vyžadoval větší znalost hebrejštiny a arabštiny. „*Kořeny orientalistiky v Evropě lze velmi zjednodušeně vystopovat roku 1143, kdy na popud opata z Cluny Petra Ctihodného, (Pierre de Mont-boissier, 1092-1156) došlo ve Španělsku k prvnímu překladu Koránu do latiny. Postarali se o něj zkušení překladatelé z arabštiny Robert z Kettonu a Herman z Dalmácie. O pár let později, rovněž ve Španělsku, následoval první latinsko-arabský glosář.*“¹

Jedním z nejvýznamnějších misionářů byl Raymondus Lullus, jenž se dokonale naučil ovládat arabský jazyk a nějakou dobu pobýval u „Saracénů“ v Tunisu a Alžíru. Také díky němu bylo na koncilu ve Vienně rozhodnuto, že k posílení misijního vlivu budou na pěti univerzitách vždy působit někteří katolíci jako učitelé východních jazyků. A tak se na univerzitách v Paříži, Bologni, Oxfordu, Salamancu a na Univerzitě papežské kurie začalo s výukou řečtiny, hebrejštiny, arabštiny a chaldejštiny.² Mezi dochované památky této misionářské snahy patří slovníky z 12. a 13. století *Glossarium latino-Arabicum* a *Vocabulista in Arabico*, jejichž autoři však nejsou známi.³

V 15. a 16. století misijní činnost pokračovala a díky tomu vznikala další díla. V Granadě byl například vydán španělsko-arabský slovník, a dokonce i mluvnice arabštiny, což svědčí o tom, že zájem o nauku arabského jazyka se spíše zvyšoval.⁴ Prvotním cílem těchto snah však nadále zůstávalo obrácení muslimů ke křesťanskému bohu. Kromě misijní činnosti se postupně zvyšovalo povědomí a potřeba znalostí o arabském světě také díky obchodu a politickým

¹ Beránek, Ondřej. *Ignác Goldziher – vězeň z Budapešti: život a dílo zakladatele islamologie*. str.12 srov. Fletcher, Richard. *Kříž a půlměsíc*. str. 98

² Gombár, Eudard. *Úvod do dějin islámských zemí*. str. 80

³ Ibid. str. 82

⁴ Ibid. str. 81

zájmům evropských mocností na Blízkém východě. Velmi přínosné byly zápisy z cest od různých cestovatelů a badatelů, které se staly významným zdrojem při poznávání islámských zemí. Jedním z nich byl Sir John Mandeville a jeho cestopis *Mandeville's Travels* vydaný kolem roku 1357, kde líčí své zážitky z cest. Překročil moře v roce 1322 a cestoval přes území Turecka, Tatarska, Persie, Sýrie, Arábie, Egypta – horního i dolního, Libye, dále přes velkou část Etiopie a také byl v Amazonii a Indii. Byl také několikrát v Jeruzalémě.

V 16. a 17. století se krom misijních činností připojily více zájmy obchodní, častokrát podporované státem. Od století 18. se připojil také zájem vědecký a badatelský. Ze strany Angličanů mezi tyto badatele patřil Richard Pococke, který procestoval Egypt, Palestinu, Sýrii a Kypr.

Dále Lord of Sandwich, který putoval Levantou, dalším cestovatelem byl Joseph Pitts, který navštívil Mekku a Medínu, nebo také James Bruce, jenž procestoval Etiopii a Súdán.⁵

K nejlepším cestovatelům 18. století patří Carsten Niebuhr, německý orientalista a akademický cestovatel v oficiálních dánských službách. Odcestoval do Indie, kde zůstal po dobu čtrnácti měsíců a poté se vracel domů přes Muscat, Búšehr, Širáz a Persepolis. Jeho kopie klínovitých nápisů v Persepolisu se ukázaly jako klíčový obrat v dešifrování klínového tvaru a vzniku asyriologie. Navštívil také ruiny Babylonu, kde udělal mnoho důležitých skic, Bagdád, Mosul a Aleppo. Po návštěvě Kypru se prošel Palestinou a překročil pohoří Taurus až do Bursy. Vydal dílo *Beschreibung von Arabien* (1774).⁶

S rozvojem všeobecné vzdělanosti postupně narůstaly znalosti a poznatky o světě mimo Evropu. Ty byly postupně shromažďovány a analyzovány. Lidé, kteří se Orientem zabývali v jeho obecné rovině nebo jeho specifickými rysy, nazýváme orientalisty. Těmito lidmi byli především učitelé, filologové či badatelé.⁷ Orientalistika se jako samostatná vědecká disciplína vyvíjela velmi pozvolna a dlouhou dobu byla součástí hebraistiky a biblických studií, avšak po zřízení orientalistických center na univerzitě v holandském Leidenu a pařížské *College de France* se situace začala měnit k lepšímu.

⁵ Gombár, Eudard. *Úvod do dějin islámských zemí*. str. 74-75

⁶ Ibid. str. 75

⁷ Said, Edward W. *Orientalismus: západní koncepce Orientu*, str. 12

Islamologií a arabistikou se sice zpočátku zabývaly jen omezené skupinky badatelů z evropských univerzit, avšak vytyčily si širokou škálu témat, jejichž výsledky hrály zásadní roli v rozvoji této vědní disciplíny.⁸ Mezi vytyčenými úkoly bylo zejména osvojení a následná výuka arabštiny i dalších jazyků islámských kultur. Výsledkem se stala tvorba gramatiky a slovníků. Jedním z nejznámějších slovníků tohoto období je *An arabic – English Lexicon* od E. W. Lanea z roku 1863.⁹ K dalším úkolům patřila například katalogizace orientálních rukopisů předních evropských knihoven a v neposlední řadě pak vlastní publikace z oblasti islámské teologie, dějin práva a arabské literatury. Významnou roli sehrálo také předávání této tradice z učitele na studenty, stejně jako osobní styky jednotlivých badatelů. Myšlenky a objevy učenců z těchto dvou orientalistických center se pak šířily dále do Evropy. Jejich vliv byl patrný především v německy mluvících zemích, ve kterých měla kořeny i česká arabistika.¹⁰ V následujících kapitolách si některé nově vzniklé orientalistické školy představíme.

⁸ Beránek, Ondřej. *Ignác Goldziher – vězeň z Budapešti: život a dílo zakladatele islamologie*. str.12-13

⁹ *Ibid.* str. 13

¹⁰*Ibid.* str. 13

2 Francouzská orientalistická škola

2.1 Orientalistika v rané moderní Francii

První pokusy o studium orientálních jazyků byly spojovány s církví v Římě, konkrétně se zřízením *Studia linguarum*, které mělo pomoci dominikánům (ve Francii označováni též jako jakobíni) osvobodit křesťanské zajatce v islámských zemích.

První škola byla založena v Tunisu Raymondem Penafortem na přelomu 12. a 13. století.

Od 16. století se studium orientálních jazyků a kultur postupně přeměnilo z náboženského na královské sponzorství krále Františka I., který velice usiloval o vytvoření aliance s Osmanskou říší v čele se sultánem Sulejmánem.¹¹

Osmanské velvyslanectví navštívilo Francii roku 1533 a o tři roky později došlo k vytvoření francouzsko-osmanské aliance, která trvala až do Napoleonova tažení do „Osmanského Egypta“. Byla to první aliance, která byla utvořena i přesto, že země byly ideologicky odlišné, tedy na jedné straně křesťané a na druhé muslimové.¹²

Prvním francouzským orientalistou po roce 1536 se stal Guillaume Postel, který odešel do Konstantinopole jako jeden z dvanáctičlenné velvyslanecké výpravné skupiny Jeana de La Forêta do paláce sultána Sulejmána I. Nádherného.¹³ Postel původně pocházel z Normandie, v Paříži studoval řečtinu a hebrejštinu, král František I. ho vyslal nejen do Cařihradu, ale i do Egypta kvůli nákupu orientálních rukopisů. Postel přivezl do Francie řadu knih v arabštině, ať už náboženského nebo vědeckého obsahu (zejména matematika a medicína), začal ovládat turecký a arabský jazyk, což ho přivedlo k novému postu králova překladatele, ke kterému se později dostal.¹⁴ Guillaume Postel si vizualizoval svět, kde muslimové, křesťané a židé budou sjednoceni v harmonii pod jednou vládou. Tvrdil, že islám byl jen větví křesťanství,

¹¹ McCabe, Baghdiantz, Ina. *Orientalism in Early Modern France*. str. 29

¹² Kann, A. Robert, A. *A History of the Habsburg Empire, 1526-1918*. str. 60

¹³ McCabe, Baghdiantz, Ina. *Orientalism in Early Modern France*. str. 44

¹⁴ Gombár, Eudard. *Úvod do dějin islámských zemí*. str. 81

jednoduchý blud, který by mohl být znovu začleněn do křesťanství, následně pak tyto myšlenky publikoval ve své knize *Alcorani seu legis Mahometi et evangelistarum concordiae liber* (1543). Stal se profesorem matematiky a zároveň prvním profesorem arabštiny v *Collège de Royal*.¹⁵

Rozvoj Orientálních studií i nadále pokračoval ke konci 16. století, a to zejména prací Savaryho de Brevese, jenž byl také bývalý francouzský velvyslanec v Konstantinopoli. Breves mluvil turecky a arabsky a byl známý pro znalost osmanské kultury. Také díky jeho úsilí byla podepsána kapitulace mezi Jindřichem IV. ve Francii a sultánem Ahmedem I. dne 20. května 1604, což představovalo výraznou výhodu pro francouzský obchod proti obchodu anglickému. Breves měl velký zájem o vytvoření arabského tiskařského lisu za účelem zavedení orientálních studií ve Francii. Zasloužil se také o rozšíření velké sbírky orientálních rukopisů ve Francii.¹⁶ Kvůli svým spisům byl uvězněn v Římě na tři roky, na sklonku života se vrátil zpět do Francie a poslední roky strávil v klášteře sv. Martina u Paříže. Vydal ještě několik jazykovědných spisů, například *Grammatica Arabica* nebo *De la république des Turcs*, z čehož poslední zmíněné dílo vyvolalo odpor u církve.

Během osvícenství ve Francii v 18. století začala nová vlna zájmu o Orient a s ní i změna v náhledu na islámský svět. K popularizaci Orientu přispěl také Antoine Galland, profesor arabštiny na Collège de France svým překladem *Tisíce a jedné noci*. Na Orient bylo od této chvíle nahlíženo spíše jako na exotický pohádkový svět. Zájem o Orient také vzbudila přítomnost „napoleonské Francie“ na Blízkém východě v 18. století, za počátek je považována Bonapartova expedice do Egypta v roce 1798. Ze strany Francouzů se v 18. století stále zvyšoval cestovatelský a badatelský zájem.¹⁷

Mezi tyto cestovatele patřil Francois de Tott, který podnikl misi ke krymskému chánovi a stal se sultánovým poradcem. Po návratu do Paříže vydal dílo *Memoires du Baron de Tott Sur les Turcs et les Tartares* (1784).¹⁸

¹⁵ Baghdiantz McCabe, Ina. *Orientalism in Early Modern France*. str. 40-41

¹⁶ Toomer, G. J. *Eastern Wisdom and Learning: The Study of Arabic in Seventeenth-century*. str.30

¹⁷ Gombár, Eudard. Úvod do dějin islámských zemí. str. 75

¹⁸ Ibid. str.75

Claude-Étienne Savary byl orientalista, průkopník egyptologie, překladatel Koránu a životopisu proroka Muhammada.

Další, kdo vyvolal zájem o tento region, byl filozof a politik Volney, který vydal svůj cestopis. Na konci roku 1782 se vydal na východ a dostal se do osmanského Egypta, kde strávil téměř sedm měsíců. Poté žil téměř dva roky ve Velké Sýrii v dnešním Libanonu a Izraeli/Palestině, aby se učil arabsky. V roce 1785 se vrátil do Francie, kde strávil následující dva roky sestavováním svých poznámek a psaním díla *Voyage en Egypte et en Syrie*, které bylo vydáno v roce 1787, a *Considérations sur la guerre des Turcs a de Russie* v roce 1788. Jeho cestopis se stal důležitým průvozem při Napoleonově expedici do Egypta.¹⁹

V 19. století byl velice zajímavou osobností z generace cestovatelů Domingo Badía y Leblich, katalánský šlechtic z Barcelony. Tento průzkumník, voják a špion na počátku 19. století byl údajně financován Napoleonem. Podporoval francouzskou okupaci Španělska a pracoval pro Bonaparteho administraci, ale je známý hlavně pro své cesty v severní Africe a na Středním východě. V roce 1807 byl svědkem saúdského dobytí Mekky. Mekku navštívil pod jménem °Alí Bej al °Abbásí a jako špion byl otráven v Halabu. Své zážitky popisuje v knize *Voyages d'Alí-Bey el Abbasí en Afrique et en Asie* (1814).²⁰

Roku 1795 k růstu těchto studií podnítil vznik *École spéciale des langues orientales*. Mezi základní vědecké příručky arabistiky se také řadila *Chrestomathie arabe* (1806) a *Grammaire arabe* (1810), monumentální dvoudílná mluvnice od barona Antoina Isaaca Silvestera de Sacy (1758–1838), který je také považován za zakladatele moderní arabistiky a islamistiky.²¹ Vystudoval práva, byl katolíkem a už od mládí se věnoval dějinám náboženství a studiu semitských jazyků. Kládł důraz na studium spisovné arabštiny před hovorovou, díky němu se pak Paříž stala centrem arabistických studií své doby. V roce 1781 byl jmenován radou v *Cour des monnaies* a v roce 1791 vystupoval jako generální komisař ve stejném oddělení. Poté, co postupně

¹⁹ Gombár, Eudard. *Úvod do dějin islámských zemí*. str. 75

²⁰ Ibid. str. 75-76

²¹ Beránek, Ondřej. *Ignác Goldziher – vězeň z Budapešti: život a dílo zakladatele islamologie*. str.13

vystudoval semitské jazyky, se začal nazývat orientalistou a mezi lety 1787-91 pracoval na nápisech dynastie Sásánovců.²² V roce 1792 odešel z veřejné služby a žil poblíž Paříže až do roku 1795, kdy se stal profesorem arabštiny v nově založené škole východních jazyků.

Jako profesor arabštiny působil také Caussin de Perceval. V roce 1814 odešel do Konstantinopole jako studentský tlumočník a poté cestoval v Turecku. Strávil rok s maronity v Libanonu a nakonec zůstal v Aleppu. V roce 1821 se vrátil do Paříže a stal se profesorem moderního arabského jazyka na *Ecole nationale des langues vivantes v Paříži*. V roce 1833 byl také profesorem arabštiny ve *Collège de France*. V roce 1849 byl zvolen do *Akademie nápisů*. Caussin de Perceval publikoval užitečný slovník *Grammaire arabe vulgaire* (1828), který prošel několika edicemi (4. vydání, 1858), a editoval a zvětšil slovník Elliouse Boethora *Dictionnaire français-arabe* (2. vydání, 1828, 3. vydání, 1864). Jeho skvělá pověst spočívá téměř v jedné jediné knize, *Essai na historii des Arabes a l'islamisme, pendant l'époque de Mahomet* (3 vydání, 1847-1849), která obsahuje domorodé tradice staré historie Arabů až do smrti Mohameda a úplné podrobení všech kmenů islámu.²³

Do další generace francouzských arabistů se řadili žáci Silvestra de Sacy, po jeho smrti se stal jeho nástupcem na katedře arabštiny a předsedou *Société Asiatique* Joseph-Toussaint Reinaud, který se věnoval arabské geografii, vydal básně *Imr al-Qajse* a přeložil *Ibn Chálíkánův slovník*.

V letech 1884–1908 stál v čele katedry na Collège de France Adrien Barbier de Meynar, který přeložil díla Mas'údího.²⁴

Nutno je také zmínit jméno Ernsta Renana, který figuroval ve formování evropského pohledu na islám. Metoda, kterou používal při svých výzkumech, byla skryta ve filologii, věřil v přesné studie textů v jejich historickém kontextu, které mohly odhalit podstatu národu a lidstva, mluvil dokonce o „náboženství filologie“.²⁵ Věřil, že povaha jazyka určuje kulturu národa, která v něm může být zobrazena a lidé jsou tak schopni produkovat kulturu na různých úrovních.

²² Gombár, Eudard. *Úvod do dějin islámských zemí*. str. 86

²³ Ibid. str. 85

²⁴ Ibid. str. 86

²⁵ Hourani, Albert. *Islam in European Thought*. str. 250-253

Podle Renana existuje hierarchie jazyků a kultur. Na nejnižší úrovni jsou lidé, kteří nemají kolektivní paměť, což znamená, že jsou nekulturní. V přednášce o islámu a vědě, Renan zopakoval tuto tezi jinými slovy: „Každý, kdo byl v Orientu nebo v Africe musel být zasažen železným kruhem, v němž je hlava věřícího uzavřená pro vědu a je tak neschopný otevření se k něčemu novému.“²⁶ Dále se vyjadřoval, že křesťanství ve své rozvinuté formě je prací Evropanů. Budoucnost lidstva tedy spočívá v národech Evropy, ale nutnou podmínkou pro to je: zničení semitského prvku v civilizaci, a teokratické moci islámu. Jeho teorie vyvolala silnou odezvu. Džamal al-Dín al-Afghani (1839 - 1897), muslim spisovatel a politik, který věřil v možnost obnovení islámu, napsal svou reakci na přednášku *Islám a vědy*, dále Ignáz Goldziher (1850 - 1921) reagoval na Renanovu teorii o mýtech ve své knize *Mythologie mezi Židy*, kde tvrdí, že starověká hebrejšтина byla ve skutečnosti schopna vytvořit mýty, některé z nich byly zakotveny v Písmu, které by mohly skutečně chápat pouze v případě, že by byly interpretovány ve světle nových oborů filologie a mytologie.²⁷

Katedru arabistiky *École des langues orientales* a také nově zřízenou katedru islamistiky *École des Hautes Études* převzal Hartwig Derenbourg. René Basset byl prvním ředitelem *École des lettres d'Alger*, která vznikla v roce 1879 během francouzské kolonizace Alžírsko.

Maurice Godefroy-Demombynes byl taktéž francouzský arabista, specialista na islám a historii náboženství. Jeho nejznámější díly jsou jeho historické a náboženské studie o Hadždži a muslimských institucích. Jeho kniha o Sýrii v době Mamlucké nadvlády je také klíčovou prací. Dalšími díly je například *Mahomet* (1957).

Godefroy-Demombynes byl profesorem na *École nationale des langues orientales vivantes* (dnes INALCO).²⁸

Katolický směr frankofonní arabistiky zastupoval Henri Lammens, orientální historik a jezuita. Vydal sérii studií o Umajjovcích a několik dalších o pre-islámské Arábii (včetně *Études sur le regne du calife Omayyade Mo'awia ler* (1908), *Le braceau de l'Islam*, *L'Arabie occidentale à la veille de l' Hegire*

²⁶ Hourani, Albert. *Islam in European Thought*. s. 29.

²⁷ Ibid. str. 250-253

²⁸ Gombár, Eduard. *Úvod do dějin islámských zemí*. str. 88

(1914), dále se zaměřil na historii islámu během života proroka. Přispěl mnoha články k prvnímu vydání encyklopedie islámu, stejně jako k různým vědeckým časopisům. Byl velkým zastáncem francouzského mandátu v Sýrii a Libanonu. Napsal krátké pojednání o dějinách Sýrie nazvanou *La Syrie, précis historique* (1921). Islám pro něj byl pouze nešťastnou historickou náhodou. Problematice Východní otázky se věnovali autoři jako Edouard Driault, který se zaměřil hlavně na egyptskou a řeckou otázku, a George Douin v další generaci, jenž je autorem několika prací k Egyptu za vlády Muhammada Alího.²⁹

Smysl islámu jako něco víc než pouze slova v textech, ale spíše jako něco, co žije v jednotlivých věřících muslimech, se dá označit jako nová evropská orientalistická studia. Generace učenců 19. a 20. století své postoje k islámu a celkově tomuto regionu vyjadřovala ve větší míře velmi individuálním způsobem.³⁰

Do této generace patří také významný francouzský arabista Henri Massé, který studoval arabštinu, perštinu a turečtinu. Bádal ve *Francouzském institutu orientální archeologie* v Káhiře, kde vydal dílo *Futúh Misr Ibn ʿAbd al-Hakama* (1919). Vyučoval arabštinu a perštinu v Alžíru a následně se stal profesorem perštiny na *Ecole nationale des langues vivantes v Paříži*, kde zůstal do konce života. Během svého života uskutečnil mnoho cest, zamířil například do Íránu, či Egypta. Po většinu času cestoval kvůli obnovení francouzsko-egyptských kulturních styků. Publikoval řadu knih a věnoval se také překladům z perštiny.

Na Francouzském institutu v Káhiře také vystudoval Gaston Wiet. Zde se seznámil i se svým kolegou Louisem Massignonem. Věnoval se taktéž studiu jazyků, především perštině, arabštině, turečtině. V roce 1930 získal profesuru na *Ecole nationale des langues vivantes*, byl ředitelem Muzea arabského umění v Káhiře a později také nastoupil na *Collège de France* po smrti svého kolegy Sauvageta. Vydal *Introduction á la littérature arabe* (1966), *La grandeur de l'islam de Mahomet á François Ier* (1961).³¹

²⁹ Gombár, Eduard. *Úvod do dějin islámských zemí*. str.88

³⁰ Hourani, Albert. *Islam in European Thought*. str.267

³¹ Gombár, Eduard. *Úvod do dějin islámských zemí*. str. 113

Do této generace také patřil Régis Blanchère, francouzský orientalista a překladatel Koránu. Dále sem řadíme i Jeana Sauvageta, který se po studiích na *Institutu national des langues et civilisations orientales* a absolvování arabštiny na Sorbonně stal členem generálního *Institutu français du Proche-Orient in Damascus* (v roce 1929). V roce 1937 byl zvolen v *École pratique des hautes études* ředitelem studií dějin islámského východu. Důležitá část jeho výzkumu a publikace je věnována městům Aleppo a Damašku v Sýrii.³²

V tomto období na počátku 20. století najdeme také orientalisty, kteří se zaměřili výhradně na muslimské Španělsko či Maghrib. Například Charles-André Julien, který byl zakladatelem *Faculté des Lettres* v Rabatu a který kritizoval koloniální politiku Francie.

Dále sem patří významná osobnost Rogera Le Tourneau, jenž vydal práci *Evolution politique de l'Afrique du Nord musulmane 1920-1960* (1962).

Jiná skupina historiků a orientalistů se zaměřila na výzkum Středomoří. Mezi ně patří Robert Mantran, André Raymond nebo také Anour Abdel Malik. Tito autoři jsou však již z generace mladších autorů.³³

Z generace učenců na přelomu 19. a 20. století byl také Louis Massignon, ústřední postava francouzské islamologie tohoto období. Abychom pochopili jeho postoj a ideologii je potřeba si podrobně představit jeho biografii, duchovní vyznání, a hlavní dílo v následující podkapitole.

2.1.1 Louis Massignon (1883-1962)

Francouzský učenec islámu Louis Massignon je známý především pro své monumentální čtyřsvazkové biografické dílo súfijského mystika z 10. století Al-Halládže.

2.1.1.1 Biografická data

Massignonova kariéra začala v první polovině dvacátého století a tvarovala islámská studia ve Francii po dobu dvou generací. Přesto jeho vliv

³² Gombár, Eduard. Úvod do dějin islámských zemí. str. 113–116

³³ Ibid. str. 113–116

sahal daleko za hranice Francie.³⁴ Jakožto mladý muž byl přiřazen do diplomatických služeb a zasloužil se tím o posunutí geopolitické reality na Středním východě a v severní Africe. Louis Massignon se narodil roku 1883 do kultivované rodiny nedaleko Paříže. Jeho otec vystudoval medicínu, byl umělcem aktivně zapojeným do pařížského kulturního života. Již během školních let byl mladý Louis velice zaujatý vším, co se skrývalo pod pojmem „orient“. Pod pojmem „orientální“ byl popisován jak Střední, tak Blízký východ a Dálný východ. Tento pojem byl používán pro oblast Středního východu, Blízkého východu a stejně tak Dálného východu. Všechny tyto různorodé kultury byly v podstatě soustředěny do jednoho studijního termínu – Orient. V této době začala Francie pronikat především do oblasti severní Afriky.

Po ukončení studia na střední škole Massignon proniká do světa islámu, a to návštěvou Alžírska v roce 1901, o tři roky později ho další cesta přivedla do Maroka, po které se rozhodl pro studium arabštiny. Jeho studium na Sorboně v Paříži bylo zaměřeno na historii, archeologii a geografii, jeho vedlejší zájmy však směřovaly ke studiu Východu a Indie. V roce 1904 se začal učit sanskrt a také arabštinu.³⁵ Ve třidvaceti letech se přidal k Francouzskému archeologickému ústavu v Káhiře, kde po dobu jednoho roku kromě intenzivního studia textů začal také podrobně zkoumat život místní společnosti, která je reprezentována islámem.³⁶

Následující rok strávil 7 měsíců na vědecké misi v Iráku, který byl ještě stále pod vedením upadající Osmanské říše. Účelem této mise byl především historický a archeologický výzkum. Massignon se zde zabýval také čtením arabských rukopisů, které objevil v soukromých knihovnách. Žil zde v arabské čtvrti, čímž se snažil blíže prozkoumat místní život, stejně tak jako v Káhiře. Seznámil se s významnou sunnitskou rodinou původem z provincie Anbár, s rodinou al-Alusi, se kterou se i sblížil. Prozkoumal ruiny hradu Uchajdir v poušti jižně od Baghdádu v době, kdy se schylovalo k turecké revoluci, byl poté zajat, označen za špióna a téměř zabit. Následně na to se dostal do

³⁴ Waardengbur, Jacques. Louis Massignon (1883-1962) as a Student of Islam. Die Welt Des Islams. str.314-315

³⁵ Ibid. str.314-315

³⁶ Ibid. str.314-315

kritického stavu. Zachránila ho právě rodina al-Alusi. Sužovaly ho jak fyzické, tak i psychické, morální problémy a byl hospitalizován delší dobu v nemocnici. Později uvedl, že všechny tyto skutečnosti vyústily v silný náboženský prožitek a přiměly ho ke „znovuobjevení Boha“, v důsledku toho se vrátil k římsko-katolické církvi z jeho mládí a označil se za konvertitu. Sám o sobě tvrdil, že ho ovlivnil i život mezi muslimy, a proto cítil silné poslání k tomu, aby se i on navrátil ke své víře. Po první světové válce roku 1919 byl Massignon dočasně jmenován do čela Muslimské sociologie a sociografie Collège de France v Paříži. Nakonec se stal vedoucím v lednu roku 1926, kdy odešel zakladatel Alfred Le Chatelier do důchodu.³⁷

Vedle své vědecké sebekázně žil dál pod přísnou náboženskou až asketickou disciplínou, podle těchto náboženských slibů, které si ustanovil, žil už po zbytek života. Později se věnoval publikování a akademické činnosti.

Massignon společně s Mary Kahilem založili modlitební skupinku Badalija v Káhiře v roce 1934. V té době byli křesťané v Egyptě vysoce opomíjeni, když se stal islám dominantním náboženstvím v regionu. Badalija byl způsob, jak se spřátelit a modlit se i za své muslimské sousedy. Vychází to z Massignonovy vlastní osobní zkušenosti, že učení jazyka a prožívání tradic a kultury jiných náboženství posiluje naši vlastní víru. Badalija jakožto modlitební skupina vznikla také v Paříži a rozšířila se i v mnoha jiných městech po celém světě.³⁸

Vrcholu svého náboženského poslání dosáhl, když byl vysvěcen na kněze v římsko – katolické církvi v Káhiře v roce 1950, poté v roce 1954 odešel do důchodu a zemřel roku 1962 ve věku 79 let.

2.1.1.2 Massignonova celoživotní vědecká činnost

Své výzkumy koncentroval od roku 1908 na období raného středověku, a to konkrétně na středověkou mystiku. Ke své studii si vybral súfijského mystika al-Halládže, který byl obviněn z kacířství a popraven roku 922 n. l. v Bagdádu.

³⁷ Waardenburg, Jacques. Louis Massignon (1883-1962) as a Student of Islam. Die Welt Des Islams. str.315–316

³⁸ Buck, C.Dorothy, Model of Hope.

V této studii Massignona podpořil i jeho současník a taktéž islámolog Ignác Goldziher. Jednalo se o hloubkovou studii al-Halládžova života a učení v přesném historickém, kulturním a náboženském kontextu. Dále svůj výzkum zaměřil na vývoj islámské náboženské zkušenosti a myšlení zejména v Súfijské praxi. Snažil se vysledovat vnímání al-Halládžova učení po jeho smrti v jednotlivých súfijských komunitách, bez ohledu na skutečnost, že toto učení bylo v islámu oficiálně zakázáno.³⁹

Mezi lety 1913–1914 na návrh C. Snouck Hurghounje byl Massignon pozván na Egyptskou univerzitu v Káhiře, aby přednášel o historii Islámské filozofie a náboženském myšlení, což mu umožnilo obnovit své staré kontakty v Egyptě a zároveň získat nové. Seznámil se s Tahá Husajnem, který navštěvoval přednášky, a vzniklo tím přátelství mezi těmito dvěma důležitými muži. Po zakončení doktorandského studia publikoval několik knih, které zahrnovaly mystické texty s několika francouzskými překlady.

Hledal spiritualitu mezi konkrétními lidmi, jako byl například již zmiňovaný al-Halládž, Salman Pak, nebo Fatima. Pátral také mezi významnými událostmi a střetnutími mezi muslimy a křesťany, jako třeba událost *Mubahala*, kdy prorok Muhammad přijal delegaci křesťanů z města Nadžran. Hledal náboženské vazby mezi židy, křesťany a muslimy, například v běžných rituálech a také skrze Abrahama. Šířil pojem *Abrahamovo náboženství* jako společné označení pro tato tři náboženství. Aktivně spolupracoval na francouzském vědeckém deníku *Revue du Monde Musulman*, který vznikl v roce 1907. Na počátku dvacátých let 19. století začal zkoumat muslimské cechy v Maroku. Poté vydal v rámci vědeckého deníku první svazek *Annuaire du Monde Musulman*, což byla velmi vzácná encyklopedická příručka, která nabízela rozsáhlé informace o situaci v arabských zemích, jednotlivých koloniích a regionech. Měl výborné kontakty, což byla hlavní věc, která mu zajišťovala informace a také možnost vydat ještě další tři díly roku 1926, 1929 a ve spolupráci s Vincentem Monteilem poslední díl 1954.⁴⁰

³⁹ Waardenburg, Jacques. Louis Massignon (1883-1962) as a Student of Islam. *Die Welt Des Islams*. str.315

⁴⁰ *Ibid.* str.315-316

V roce 1927 se aktivně podílel na novém institutu studií islámu na univerzitě v Paříži, která byla založena v roce 1929. Po 2. světové válce v roce 1946 byl institut reorganizován novým týmem učenců.

Massignon se později stal vedoucím nově založeného íránského institutu. Pro pokročilý věk pak odstoupil z těchto oficiálních pozic v roce 1954.⁴¹

2.1.1.3 *Politická aktivita*

Massignova mise do Egypta a Iráku (1906–1908) zahrnovala i mnohá oficiální setkání. Později vykonával určité politické povinnosti jako učenec. V roce 1917 se například dostal do delegace George Picota, který usiloval o vyjednávání s Brity pod vedením Marka Sykese. To následovalo po tajném setkání Sykes – Picot v roce 1916, které předvíдалo vznik mandátních států arabských provincií poté, co válka skončila a Osmanská říše se definitivně rozpadla. Toto odporovalo původním plánům vytvořit Arabské království přímo na Blízkém Východě. V roce 1919 se účastnil vyjednávání mezi Georgem Clemenceauem a arabským emírem Fajsalem ibn Husajnem o budoucnosti Sýrie. Fajsal se měl stáhnout ze Sýrie a za to se měl stát králem Iráku. Před první světovou válkou byl v kontaktu s francouzským Ministerstvem Zahraničních věcí.

Místo v diplomatických službách mu pomohlo vytvořit si bystrý smysl pro měnící se geopolitické reálie Blízkého Východu a severní Afriky.⁴² Po vytvoření Izraele a požadavcích po nezávislém Maroku, Tunisku a Alžírsku se Massignonova kritika vlády a politiky v jednotlivých zemích vystupňovala v protest roku 1945. Pokoušel se ukončit utrpení a politické násilí, které zasáhlo palestinské uprchlíky, byl nespokojený s budoucností Palestiny po konci britského mandátu a s tím, jak bylo zacházeno s Palestinci během války za Nezávislost roku 1948.⁴³

⁴¹ Waardenburg, Jacques. Louis Massignon (1883-1962) as a Student of Islam. Die Welt Des Islams. str. 316-317

⁴² Ibid. str. 317-318

⁴³ Ibid. str. 318-319

Také byl šokován chováním Francie během Alžírské války k původnímu obyvatelstvu Alžírsko.

Po druhé světové válce měl francouzský diplomatický pas. Massignonova nespokojenost s francouzskou politikou především v době pozdního kolonialismu v severní Africe stoupala, proto se snažil i o přímé vyjádření svých názorů k vládě.

V 50. letech začal veřejně vystupovat a volat po spravedlnosti. Nedokázal se smířit s některými činy francouzské vlády, například s tím, že marocký král Muhammad V. byl poslán do vyhnanství na Madagaskar. Massignona sužovala úzkost na základě postojů a praktik, které byly přijaty ve Francii, ať už veřejně nebo soukromě vůči islámu. Rozhodně se to neslučovalo s jeho názory, a poslední roky, které pracoval před odchodem do důchodu, pracoval pod velkým napětím.⁴⁴

2.1.1.4 Massignonův odkaz a vliv

Nespočet obdivovatelů, žáků a kolegů napsalo individuální vzpomínky a ocenění, kterými přispěli ke kolektivním publikacím po jeho smrti. Massignon se lehce vymykal kategorizaci, protože jeho život alternoval mezi modlitbou a činy, teologickou reflexí a společenským protestem, mezi knihovnou a ulicí. Spojovací charakteristikou byla neutuchající snaha pochopit ostatní, obzvláště muslimy. Aby tak činil co nejlépe, praktikoval to, čemu říkal „posvátná pohostinnost“, kdy se pokoušel vniknout do uvažování ostatních skrze pochopení jejich myšlenkových pochodů a situace.

Na konferenci UNESCO v roce 1992, bylo uctěno třinácté výročí jeho úmrtí a konference zároveň odrážela jeho celoživotní pokus o pochopení lidí jiných kultur v jejich podmínkách, na jehož počest vznikla kniha *Louis Massignon et le dialogue des cultures*, na které pracoval kolektiv autorů a hlavním editorem byl syn Daniel Massignon.⁴⁵

⁴⁴ Waardenburg, Jacques. Louis Massignon (1883-1962) as a Student of Islam. Die Welt Des Islams. str. 319

⁴⁵ Ibid. str. 319

Kniha je rozdělena do dvou částí, *Les Bases du dialogue* a *La Pratique du dialogue*. Rozdělení, které dokazují poměrně jasně, že u Massignona vždy teorie naznačovala praxi. Tím pádem se obsah některých kapitol překrýval a mnohé příspěvky by uvítaly poměrně rigoróznější úpravu. Nicméně studenti arabistiky a čtenáři se znalostí Massignova života zde najdou bohatý zdroj informací. Spoustu citací pochází z *Opera Minora*, základního souboru Massignových písem a rozhovorů, kniha nabádá čtenáře k dalšímu studiu. Část první *Basis of Dialogue* je volně organizována kolem hlavních vlivů Massignova života, tedy lingvistiky, teologie a literatury. Začíná se svými příspěvky do studie semitských jazyků, především arabštiny, a jejich vztahu k posvátným textům – Bibli a Koránu. *Le Coran dans la pense de Louis Massignon* Rogera Arnaldeze zachází s velkou přesností s neoddělitelným spojením mezi arabským jazykem, Koránem a vírou Louise Massignona. Důležitost islámského práva v život al-Halládže a pro Massignona je podtrženo v *Louis Massignon et le droit musulman*.

Část druhá *La Pratique du dialogue* pojednává o Massignově spojení se severní Afrikou, Egyptem, Indií, Íránem, Izraelem a Japonskem.⁴⁶

2.1.1.5 Stěžejní dílo: *La passion de Husayn ibn Mansûr Hallâj*

Slavné čtyřsvazkové vydání *La passion de Husayn ibn Mansûr Hallâj* zkrátil do jednoho a přeložil do angličtiny Massignonův student a přítel profesor Herbert Manson.

Kromě procesu „zhmotnění“ al-Halládže nám Massignon podal poměrně důkladný pohled na centrum islámského světa v jednom ze svých nejdůležitějších obdobích a místech, tedy 9. a 10. století v Bagdádu, formulaci sunnitského vyznání islámu proti na pozadí mnoha konkurujícím výkladům islámu. Následně sbíral a studoval všechny přežívající texty o al-Halládžovi. Zajímal se o události jeho života, střety zájmů, jichž se stal obětí, proč byl uvězněn a později odsouzen k smrti, ale i jeho duchovním dědictvím pro jeho následovníky a obdivovatele.⁴⁷ Získával veškeré informace, které by ho

⁴⁶ Waardenburg, Jacques. Louis Massignon (1883-1962) as a Student of Islam. *Die Welt Des Islams*. str. 319

⁴⁷ Ibid. str. 320

jakýmkoliv způsobem mohly přivést blíže, jako relevantní události v Bagdádu té doby, právnícké a náboženské texty. Všechny zprávy pečlivě shromažďoval a kontroloval. Tímto hloubkovým výzkumem si našel osobní druh porozumění, ze kterého se sám učil a zároveň ho ovlivňoval. Občas se v knize objevují chyby v dataci, nebo se datace neobjevuje vůbec. Faktem zůstává, že Massignonova práce o al-Halládžovi ho tím řadí mezi šest všeobecně známých muslimských jmen pro západní publikum, po Muhammadovi, Harúnu ar-Rašídovi, Ghazzálím, „Saladinovi“ a Omaru Chajámovi. Tato práce přináší pro laického čtenáře obraz výjimečného muslimského mystika 10. století, často se objevují i technické arabské výrazy a někdy i celé věty bez doprovodného překladu.⁴⁸

Massignonův vliv na islámská studia nespočíval jen v jeho napojení na jednotlivé učence, ale ovlivňoval také specifické skupiny. Massignon neměl rád arabisty z univerzity v Alžíru, protože vnímali Araby skrze oči kolonialistů a ty, kteří inklinovali ke snižování islámu. Oni zase kritizovali jeho interpretace jako naučené a měli také značné výtky vůči Massignonově islamofilii.

Důležité je také zmínit, že Massignon měl množství následovníků, které ovlivnil. Jeho následovníky můžeme kategorizovat do třech hlavních skupin – katoličtí orientalisté, muslimští intelektuálové a arabští křesťané.

Jedním z nich byl maronitský kněz a učenec z Libanonu Youakim Moubarac, který s Massignonem spolupracoval posledních pár let před jeho smrtí. Jejich spolupráce byla především důležitá pro křesťansko – muslimské vztahy.⁴⁹

Pokud se někdo Massignona zeptal na jeho vzory, nebo na jeho kolegy, které respektuje a uznává, konkrétně se zmínil o Ignáci Goldziherovi, který ho povzbuzoval v jeho výzkumu o Halládžovi. Hovořil s hlubokým respektem také o S. Hurghonjovi, který taktéž jeho studii podpořil. Naopak sotva zmínil své francouzské kolegy a učitele až na Sylvaina Léviho, se kterým studoval sanskrit a egyptologa Gastona Maspéra, který řídil Francouzský institut v Káhiře, kde působil v letech 1906-07.⁵⁰

⁴⁸ Waardenburg, Jacques. Louis Massignon (1883-1962) as a Student of Islam. *Die Welt Des Islams*. str. 321-323

⁴⁹ Ibid. 325

⁵⁰ Ibid. str. 326

Některé kontakty s učiteli ze zahraničí stojí za zmínku. V Německu například Hans Heinrich Schaeder, který byl hluboce ohromen jeho studií, dále také Helmut Ritter, jenž ho obdivoval. Na začátku dvacátých let Massignon nečekaně začal rozepřít se španělským učitелеm Asínem Palaciosem, známým pro svá studia vlivu muslimského vlivu na středověkou křesťanskou spiritualitu. Massignonovi vadilo, že se zaměřil na historický výzkum a hledal vlivy vysvětlující náboženské fenomény. Ve třicátých letech s ním pracoval Paul Kraus na studii o Halládžovi a dalších středověkých textech. Všichni tito učenci měli společnou dávku geniality. Před 2. světovou válkou se jeho přednášky musely zúčastnit miliony francouzských a muslimských učenců. Ti si však drželi odstup, měli respekt z jeho vzdělanosti a učenosti.

Jeho studie byly výjimečné především kvůli jeho osobnímu přístupu, se kterým byly úzce spojeny i jeho osobní potřeby a zájmy. V Massignonově případě to vše vedlo k dalekosáhlému intelektuálnímu zkoumání a také k jeho duchovnímu zakořenění, čímž se odlišoval od křesťanů té doby, protože svou konverzí se vzepřel zároveň stoupajícímu sekularismu ve francouzské společnosti, vše dohromady ho činilo výjimečným ve studiu islámských studií i společně s jeho pohledem na islám, přestože sám byl ortodoxním křesťanem.⁵¹

⁵¹ Waardenburg, Jacques. Louis Massignon (1883-1962) as a Student of Islam. Die Welt Des Islams. str.326-328

3 Britská orientalistická škola

3.1 Počátky orientalistických studií v Británii

Anglie se k arabistickému výzkumu přidala o něco později než Francie, a to až na počátku 17. století. Zakladatelem anglické arabistiky před vznikem univerzitních kateder byl William Bedwell.

V Cambridge roku 1632 vznikla katedra arabštiny, další pak vznikla roku 1634 v Oxfordu. Od této doby začalo vážné a trvalé studium arabských zdrojů, z nichž se lidská postava Mohameda objevila už mnohem jasněji. Edward Pococke, profesor arabštiny a hebrejštiny, se stal ředitelem katedry v Oxfordu. Strávil dvě dlouhá období na Blízkém východě, nejprve v Aleppu jako kaplan anglických obchodníků a pak v Istanbulu a na obou těchto místech sbíral rukopisy. Jedna z prací, které se vynořily z jeho studie, byla „*Vzor dějin Arabů*“, které ve svém úvodu ukazuje rozsah vědeckého poznání v jeho čase: obsahuje arabské genealogie, informace o náboženství Arábie před islámem, popis základních principů islámu a překlad jedné z *doktrín al-Ghazaliho*. Na přelomu století přišel patrný úpadek vědeckého výzkumu. Jediným významným arabistou v Anglii byl George Sale, který udělal první přesný anglický překlad *Koránu* v roce 1734. Ze stejné generace orientalistů – Simon Ockley publikoval *Historii Saracénů*.⁵²

Velice zajímavým cestovatelem a badatelem byl Johan Ludwig Burkhart, původem ze Švýcarska, jenž byl dalším orientalistou, který po studiu na univerzitách v Lipsku a Göttingenu cestoval v létě roku 1806 do Anglie s cílem získat zaměstnání ve státní správě. Neúspěšně pracoval u africké asociace s cílem vyřešit některé problémy řeky Niger. Expedice měla vést po cestě z Káhiry do Timbaktu.⁵³ Burkhart, aby se připravil na cestu, navštěvoval

⁵² Hourani, Albert. *Islam in European Thought*. str. 232

⁵³ Gombár, Eduard. *Úvod do dějin islámských zemí*. str. 75

Cambridgskou univerzitu a studoval arabštinu, vědu a medicínu. V roce 1809 odešel z Anglie a cestoval do Aleppa. V Sýrii působil v převlečení, aby zdokonalil své arabské a muslimské zvyky. Na cestě do Sýrie se zastavil na Maltě a dozvěděl se o Dr. Seetzenovi, který opustil Káhiru, aby hledal ztracené město Petra a následně byl zavražděn. Cestou do Egypta město Petra objevil a byl prvním Evropanem, který jej popsal. V Sýrii byl přijat panovníkem Ibrahimem Ibn Abdallahem a dále skrýval svou pravou evropskou identitu. Zatímco v Sýrii zkoumal místní jazyky a archeologické lokality, stal se prvním objevitelem hétských nebo luvijských hieroglyfů. Také navštívil Mekku a Medínu. Jeho cestopis nese název *Travels in Arabia (1814) comprising an account of those territories in Hedjaz which the Mahommedans regard as sacred* (2. díl, 1829).⁵⁴

Dalším významným britským cestovatelem je George Francis Lyon, který po expedici do Fezzánu vydal cestopis s význačným pramenným materiálem a barevnými ilustracemi *A narrative of Travels in Northern Africa* (1812).

Jistě také nesmíme opomenout jméno britského cestovatele, badatele a orientalisty Williama Lana. Několik let pobýval v Egyptě, o kterém vyšlo *Description of Egypt* (1896) a také *An Account of the Manners and Customs of the Modern Egyptians* (1836). Dalším významným projektem Lana byl překlad *Tisíce a jedné noci*. Jeho verze poprvé vyšla v menších částech v letech 1838 až 1840 a v roce 1840 byla tato pohádka vydána ve třech svazcích. Revizní vydání vyšlo v roce 1859. Encyklopedické anotace vyšly po jeho smrti odděleně v roce 1883.⁵⁵

Od poloviny 19. století se cestovatelé začali zaměřovat také více na oblast Turecka a Egypta. Do značné míry vývoj orientalistického vědeckého výzkumu ovlivnily výboje Velké Británie do Indie. Právě v Indii sloužil sir Richard Francis Burton, který byl znám pro své převleky a herecké schopnosti. Cestoval také do Egypta, Mekky, Medíny, Sýrie a jeho neúspěšnou cestou se stala expedice do Somálska. Pokusil se přeložit *Tisíc a jednu noc*, protože Lanův překlad se mu nelíbil a kritizoval jej. Zajímavým dílem je *Personal narrative of a pilgrimae to El Medinad and Meccah* (2 díly, 1857).

⁵⁴ Speake, Jennifer, ed. *Literature of Travel and Exploration: An Encyclopedia*. str. 143-144

⁵⁵ Gardner, Alexander. Edward William Lane, 1801 to 1876: Biographical Sketch.

Charles Montague Doughty se od svých kolegů lišil tím, že na Blízkém východě, který procestoval, se netajil svým původem ani náboženským vyznáním.⁵⁶ Vystupoval jako Angličan a křesťan, své poznatky sepsal v knize *Travels in Arabia Deserta* (2 díly, 1888), která vyšla posléze jako *Wanderings in Arabia* (1908).

V průběhu první světové války působili někteří archeologové a arabisté spíše zpravodajsky. Například David Georg Hogarth, archeolog a orientalista, který vedl několik expedic, a to na Kypr, Krétu a Efez, karchemiš a následně byl vyslán do Egypta jako zpravodajský důstojník do Káhiry roku 1915. O arabských dějinách vydal jedinou publikaci, a to *A History of Arabia* (1922).⁵⁷

Gertrude Lawthian Bell byla anglická spisovatelka a cestovatelka, která působila jako politická důstojnice, špiónka a archeoložka, která zkoumala a zmapovala rozsáhlá území. Měla velký vliv na britskou imperiální politiku kvůli svým znalostem a kontaktům, vybudovaných rozsáhlými expedicemi ve Velké Sýrii, Mezopotámii, Malé Asii a Arábii. Spolu s T. E. Lawrenceem pomohla Bellová s podporou dynastie Hášimovců v dnešním Jordánsku i v Iráku. Hrála důležitou roli při vytváření a pomoci při správě moderního státu v Iráku, kde využili její jedinečné perspektivy z cest a vztahů s kmenovými vůdci na celém Středním východě.⁵⁸ Během svého života byla pro britské úředníky vysoce vážená a v té době měla obrovskou moc vzhledem k tomu, že v tomto oboru působily ve vysoké míře pouze muži. Ženy bychom v orientalistice tohoto období mohli nalézt opravdu jen zřídka. Významným dokladem tohoto období je vydaná korespondence *The Letters of Gertrude Bell* (2 sv. 1927).⁵⁹

Arabista Harry St. John Bridger Philby byl poradcem iráckého ministerstva vnitra, poradcem při zakládání Transjordánského emirátu a roku 1926 se usadil v Džiddě, kde přestoupil na islám a stal se poradcem Ibn Sa'uda. Vydal dílo *Saudi Arabia* (1955).

Nejznámější osobností britské zpravodajské služby byl Thomas Edward Lawrence, původně archeolog a cestovatel na Blízkém východě v britských

⁵⁶ Gombár, Eduard. *Úvod do dějin islámských zemí*. str.78

⁵⁷ Ibid. str. 78

⁵⁸ Kropáček, Luboš. *Islám a Západ: Historická paměť a současná krize*. str.67

⁵⁹ H.D.G. Obituary: Gertrude Lowthian Bell. *The Geographical Journal* 68.4. str. 363-365

službách. Aktivně se podílel jako vojenský poradce během války a také na poválečném uspořádání. Byly vydány jeho paměti *Revolt in Desert* (1927), *Seven Pillars of Wisdom* (1935).⁶⁰

Počátky vědecké britské orientalistiky sahají zhruba do 17. století, kdy byly na univerzitách v Cambridge a Oxfordu založeny katedry arabistiky. Skutečný průlom však nastal po založení School of oriental and African Studies (SOAS), která byla založena původně jako School of Oriental Studies v roce 1917 v Londýně. Jejím ředitelem se stal Edward Denison Ross, který zde působil také v roli profesora perštiny.⁶¹ Tato škola převzala zejména v meziválečném období hlavní iniciativu britského výzkumu v islámských zemích. Mezi další univerzitní centra, jež se zabývala tímto tématem, se později zařadila například také University of Durham, která se věnovala problematice Súdánu, dále University of Exeter v Devonu nebo Univerzita v Leedsu.⁶²

Britská orientalistika přinesla řadu významných osobností a děl. Mezi další významné osobnosti působící v Británii po druhé světové válce patří například John Arberry nebo Bernard Lewis.

John Arberry byl žákem profesora Nicholsona na univerzitě v Cambridge. Po ukončení studií nějaký čas působil v Káhiře a po návratu do Anglie obhájil v Cambridge v roce 1936 doktorát. Později byl jmenován profesorem perštiny a také arabštiny na SOAS v Londýně. Nakonec se však znovu vrátil na Cambridge, kde přijal profesorské místo a navázal na práci svého učitele Nicholsona. Arberry se stal významným odborníkem v oblasti islámské mystiky a arabské poezie. K jeho stěžejním dílům patří *An Introduction to the History of Sufism*, *Modern Arabic Poetry*, *Oriental Essays* a další. Jeho překlad Koránu do angličtiny *The Koran interpreted* patří k nejlepším překladům Koránu vůbec.⁶³

K dalším významným představitelům, kteří působili také v tomto období, patří výše zmiňovaný Bernard Lewis. Ten se stal velmi významným a uznávaným odborníkem na dějiny islámských zemí od počátku islámu po současnost. Přestože Lewis je spíše současným autorem, počátky jeho

⁶⁰ Gombár, Eduard. *Úvod do dějin islámských zemí str. 78*

⁶¹ Ibid. str. 132

⁶² Ibid. str. 133

⁶³ Ibid. str.104

působení spadají ještě do vymezeného období této práce, a tak si jej dovolíme zmínit. Lewis získal doktorát na Londýnské univerzitě (SOAS), kde také od roku 1938 působil na katedře dějin Blízkého a Středního východu, později se stal profesorem a setrval zde až do roku 1974. Ve stejném roce se přestěhoval do Spojených států amerických, kde se stal profesorem na Princetonské univerzitě, posléze působil na řadě dalších univerzit jako hostující profesor. Byl žákem H. Gibba a proslavil se také veřejnými debatami s Edwardem Saidem.⁶⁴ Publikoval celou řadu děl, mezi která patří například *The Arabs in History (1950)* *The Muslim Discovery of Europe (2000)*, *The Political language of Islam (1988)* a mnoho dalších. Mezi nejvýznamnější se řadí Hamilton Gibb nebo Albert Hourani, o kterých blíže pojednáme v následujících kapitolách.⁶⁵

3.1.1 Sir Hamilton Gibb

Sir Hamilton Gibb pochází z Egypta, konkrétně z Alexandrie, kde se v roce 1895 narodil. Během mládí, ale i v pozdějším věku, sbíral zkušenosti ve svém oboru, čemuž přispěla i práce pro vládu, což bylo běžné spíše u německých či amerických orientalistů. Tento fakt jeho práci do značné míry ovlivnil. V jeho dílech jsou patrné obavy z toho, jakým způsobem vláda získává daně, jakým způsobem využívá armádu nebo proč a jak mezi sebou jednotliví představitelé soupeří o moc a peníze. Jeho přednášky na arabskou syntax byly nejlepší z jeho učení, které nabízel na Oxfordu.⁶⁶

Ironií bylo, že když přišel do Ameriky, tak na Harvardu nenabízel žádné kurzy, semináře ani lekce, které definoval jako „Orientalistika na Oxfordu“, ale soustředil se na civilizaci islámu, ve kterém analyzoval základní historická témata, jako struktura vládního systému Basry po arabském dobytí a podstatu Abbásovské revoluce. Orientalistika v USA byla úzkoprsá a nereálná, vůbec nezahrnovala její hlavní vlastní zájmy. To znamená, že v USA měli spíše zájem o aktuální politické dění, o Gibbovy zkušenosti a názory jako člověka, který z regionu Blízkého východu pochází, a nikoliv o jeho široké komplexní znalosti,

⁶⁴ Gombár, Eduard. *Úvod do dějin islámských zemí*. str. 105

⁶⁵ Polk, William R., Amin Banani. *Islam and the West*. *International Journal of Middle East Studies*. str.134

⁶⁶ *Ibid.* str.134

jaké by měl orientalista naplňovat. O to více se Gibb cítil spokojený, že on sám splňuje všechny vědecké požadavky jakéhokoliv orientálního předmětu, v učení základů, literatury, a cítil se tak oprávněný využít plný potenciál jeho rozličných zájmů a sám sebe hrdě nazýval orientalistou. Chvíli před tím, než odešel z Anglie, ponořil se do oblasti, kterou se cítil být přitahován a zároveň se v ní necítil příjemně, a to analýzou blízké historie a současných událostí. Nakonec byl vtáhnut do různých současných aktivit v průběhu druhé světové války. Největším příspěvkem bylo, že byl v propagandistických aktivitách BBC. Snažil se vypracovat mírové alternativy pro předvídané konflikty mezi Araby a Židy.⁶⁷

Gibb se jakožto muž vzácné kapacity snažil pochopit, vstříbat komplexní civilizaci a jen několik jeho následovníků se pokusilo pokračovat v jeho stopách. Byl to člověk, který vytvořil studie s důrazem na holistický pohled na kulturu a civilizaci. Jeho problémem byla exploze informací, která ho začala přemáhat, když se pokusil například analyzovat impérium Osmanské říše. Nebyl si vědom, že má přístup k velkému množství informací, které obsahovaly minimálně 300 milionů dokumentů, a bylo těžké se v nich zorientovat. Byl to jeden z velkých orientalistů, podobně jako Louis Massignon se vezl na vysoké intelektuální vlně, nikdy se mu nepodařilo pokročit na další legitimní stádium výzkumu.⁶⁸

Jeho první dílo se týkalo dobytí Střední Asie Araby. Po letech, kdy se zabýval především arabskou literaturou, vydal také historická díla na téma křížových výprav, či filozofická zamyšlení o vládě islámu. K jeho další tvorbě patří kniha *The life of Saladin, The travels of Ibn Batuta*, ale věnoval se kromě historie už také více do hloubky dílům islamologickým jako například *Modern trends in Islam, Mohammedanism*, nebo také studii o vlivu západní civilizace na Blízkém východě: *Islamic Society and the West: a study of the impact of Western civilization on Moslem culture in the Near East*.

Poslední zmiňovanou knihu si rozebereme více v následující kapitole.⁶⁹

⁶⁷ Polk, William R., Amin Banani. Islam and the West. International Journal of Middle East Studies.str. 135

⁶⁸ Ibid. str.136-138

⁶⁹ Ibid. str. 136

3.1.1.1 *Stěžejní dílo: Islamic Society and the West: a study of the impact of Western civilization on Moslem culture in the Near East*

Již několik let před přechodem na Harvard byl Gibb poměrně aktivní při definování agendy pro oblast islámských studií v USA v roce 1930. Gibb a Harold Bowen byli pověřeni Londýnským Královským institutem pro mezinárodní otázky nastudovat západní vliv na Blízkém východě. Po nějaké době vydali dvousvazkovou sérii knih o povaze islámské společnosti. Stále platilo centrální paradigma, že islámský svět je tvořen neměnnou kulturní jednotou a že veškeré historické změny mohou být vysvětleny odkazem na pevné rysy této kultury. Gibbova a Bowenova kniha shrnuje tyto základní kulturní rysy, které jsou odpovědné za trvalý pokles islámských společností. V průběhu posledních třech století byla Osmanská říše čím dál tím méně schopna zabránit politickému, ekonomickému a intelektuálnímu pronikání křesťanského Západu do srdce muslimského světa. Tyto dva svazky jsou věnovány zkoumání západní otázky v muslimské oblasti, především Blízkého východu. Gibb a Bowen v tomto svazku dokončili průzkum stavu Osmanské říše v polovině 18. století, který byl sepsán jako úplně první zpracování reakce blízkovýchodních muslimů na Západ. Autoři využili velkého množství publikovaných zdrojů a sekundárních prací. Obecný historik z tohoto díla bude nesporně profitovat z autorových poznámek o intelektuální stagnaci Osmanů a z jejich vyjádření o postavení k nemuslimům v říši. Kniha obsahuje snad nejlepší možné zpracování tohoto období. První svazek, označen jako „*Část První*“, je pro obecné historiky nepostradatelnou referenční prací.⁷⁰

Navíc kniha obsahuje nejlepší možné zpracování tohoto důležitého, ale špatně pochopeného segmentu „šejchovské aristokracie“. Tato kategorie byla stejně důležitá přinejmenším jako kterákoliv jiná v arabské politice. V průběhu 20. a 30. let jsou někteří mladší reprezentanti stále důležití, ale v dnešní době je

⁷⁰ Dawn, Ernest, C. *Islamic Society and the West*. *American Historical Review* str.682

pravděpodobné, že se spíše přihlásí k „socialismu“ nebo „integrálnímu nacionalismu“.⁷¹

Tato práce se stala průkopnickou v užším slova smyslu. Stejně jako ostatní díla svého druhu trpí určitými nedostatky, se kterými se museli autoři potýkat a kterých si byli vědomi. Jsou jimi například nedostatečnost pramenného materiálu k dispozici v čase a místě psaní, neschopnost využít existující data ve formě rukopisů, archivů, rodinných záznamů, ústní tradice a články v arabských periodikách. Jejich cílem v tomto díle je prezentovat předběžný, spíše než konečný, obraz organického života muslimské společnosti, především turecky a arabsky mluvících zemí. Studie začíná chalífátem a posvátným právem. Je zde ukázáno, že Osmanský sultanát a chalífát byly prakticky synonymní. Nepříliš zodpovědný právník tvrdil, že sultán Konstantinopole byl univerzální chalífa islámu po způsobu chalífy Bagdádu, Damašku, a Mediny. Ošetření v tomto objemu je institucionální a nikoliv ideologické. Studie začíná popisem chalífátu a posvátného práva.⁷² Zde je ukázáno, že Osmanský sultanát a chalífát byly prakticky synonymní. V díle je psáno, že jistý odpovědný právník označoval sultána Konstantinopole univerzálním chalífou islámu po způsobu chalífů Bagdádu, Damašku, a Mediny. Vládnoucí instituce v Turecku, měly poměrně unikátní vývoj, který byl pak dále analyzován a společně s ním jeho různé komponenty jako armáda, námořnictvo, feudálové, Janičáři, harém, centrální správa tohle vše je alespoň náznakově popsáno. Zdlouhavá část je věnována vládě provincií na Balkáně, v západní Asii a severní Africe. Rozpad vládnoucí instituce je pak diskutován. Cílem sultánů při správě provincií bylo udržet status quo a zachovat svrchovanost Porty (ústřední vláda v Osmanské říši). Místní byrokracie původních úředníků, účetních, daňových hodnotitelů a byla pojítkem mezi vojensko-politickou nadstavbou a lidem. Konzervatismus byl v této době klíčovým. Pokud by arabský Jacquard vymyslel zlepšený tkalcovský stav nebo turecký Watt objevil sílu páry, byly by tyto činy ignorovány a jejich úspěch by

⁷¹ Dawn, Ernest, C. Islamic Society and the West. American Historical Review str.682

⁷² Hitti, Philip K. Review: Islamic Society and the West: A Study of the Impact of Western Civilization on Moslem Culture in the Near East. The Journal of Modern History, str.370-371

nepřinesl žádné výsledky, až do takové míry byla společnost Osmanské říše konzervativní.

Poslední dvě kapitoly knihy líčí rolnictvo s jeho držbou půdy a zemědělskou kulturu a město s jeho průmyslem a obchodem. Obtíže při hledání jednotného systému v přepisu arabských znaků a tureckých slov v latince byly řešeny autory pečlivě.⁷³

Univerzita v Oxfordu zaregistrovala vzrůst výzkumu po druhé světové válce. Touto dobou zde působil Sir Hamilton Gibb jako jediný profesor arabštiny v letech 1935–1955. Postupem času se působiště rozrostlo o další specialisty na arabštinu, perštinu, turečtinu, islámské právo, teologii, filozofii a moderní dějiny Blízkého východu. Významným britským znalcem moderních blízkovýchodních dějin byl Albert Hourani, který byl Gibbovým žákem a následovníkem, ačkoli je spíše mladším autorem zanechal za sebou velký odkaz, o kterém je třeba se v této kapitole zmínit poněkud podrobněji.⁷⁴

3.1.2 Albert Hourani (1915–1993)

Narodil se v Manchesteru v Anglii do libanonské přistěhovalecké rodiny. Jeho rodina konvertovala z řecké pravoslavné církve ke skotským presbyteriánům. Hourani často mluvil o svém rodném domě v Manchesteru, kde se střetával východ se západem, shromažďovali se zde mnozí Libanonci a Arabové a Houraniho otec byl nejstarší z místního kostela. Jeho bratr Cecil psal o této době ve svém životopise a Albert sám napsal dvě kratší životopisné knihy, ve kterých se krátce o těchto časech zmiňuje.

Navštěvoval školu v Mill Hill u Londýna a univerzitu Magdalen College v Oxfordu, kde získal titul z filosofie, politologie a ekonomie. Poté pobýval v Bejrútu, Káhiře a Jeruzalémě v letech 1930 a 1940. Začal zabývat současným islámem a arabským nacionalismem, o kterém napsal hodně prací. Pravidelně se setkával se skupinou kolegů Libanonců v Bejrútu, se kterými diskutovali o roli arabských křesťanů na Blízkém východě a jejich vztahy s arabskými muslimy. Poté nastalo Houraniho dlouhé období v Oxfordu,

⁷³ Hitti, Philip K. Review: Islamic Society and the West: A Study of the Impact of Western Civilization on Moslem Culture in the Near East. *The Journal of Modern History*, str.370-371

⁷⁴ Gombár, Eudard. *Úvod do dějin islámských*. str.105

který ho přivedl do kontaktu s tamními vědci, a to zejména s již zmiňovaným Hamiltonem Gibbem, dále přišel do kontaktu s dalšími orientalisty, zejména francouzskými Cahenem, Massignonem a Berquem. Kromě toho, že byl ovlivněn vzdělaností těchto zmíněných mužů, hluboký dojem na něj udělala i spiritualita Gibba, Massignona a Berqua.⁷⁵ Poté sloužil jako analytik v sídle britského ministra zahraničí se sídlem v Káhiře od roku 1943 do roku 1945. V příštích dvou letech působil jako hlavní výzkumník a spisovatel, nejprve v Jeruzalémě a pak v Londýně. V roce 1946 vydal knihu *Sýrie a Libanon* a v roce 1947 *Minorities in Arab world*.⁷⁶

V roce 1958 se stal ředitelem Blízkovýchodního centra v Oxfordu, kde spolu s další významnou historičkou Elizabeth Monroe vybudovali jedinečnou sbírku dokumentů o moderním Blízkém východě.

Byl populárním lektorem na amerických, evropských a arabských kapsech. Také hostoval na Harvardu, v Chicagu a dalších vysokých školách. Gibb byl kvůli špatnému zdravotnímu stavu nucen vzdát se své pozice učitele arabštiny na Harvardu v roce 1964, proto byla Houranimu tato pozice nabídnuta, ale rozhodl se i nadále zůstat v Oxfordu.⁷⁷

V roce 1991 bylo zveřejněno jeho dílo *A history of Arab peoples*, jež se stalo bestsellerem. Tato kniha byla založena na pochopení evropských a blízkovýchodních kultur a arabských dějin a politiky. Hourani ukázal, jak se osmanská vláda rozhodla vládnout své arabské provincii a jak se dozvěděl po většinu času, tak mohli učinit pouze se spojenectvím nebo alespoň souhlasem z místní honorace, z nichž se pak stali mocnější zprostředkovatelé a prostředníci mezi vládci a obyvatelstvem pod nimi. Houraniho práce také zachytila Střední východ uprostřed velké změny, která byla částečně způsobená nevyrovnaností s industrializujícím Západem. Jedním z důsledků bylo posunutí rovnováhy moci a bohatství mezi starými muslimskými městy a novými obchodními městy, která se přímo podílejí na evropském trhu. Západní vliv měl také dalekosáhlé

⁷⁵Hopwood, Derek. Albert Hourani: Islam, Christianity and Orientalism. *British Journal of Middle Eastern Studies*, str. 127

⁷⁶ Ibid. str. 134

⁷⁷ Fawaz, Leila. In Memoriam: Albert Hourani (1915-1993). *International Journal of Middle East Studies*, str. 2

účinky na politické ideologie na Středním východě, na směřování arabského sociálního a politického myšlení. V rámci tohoto „zlepšování arabské společnosti“ chtěl Západ především chránit své instituce. Přijetí nacionalismu se stalo jedním z řešení pro některé arabské země ve snaze ochránit arabskou kulturu před pronikáním Západních vlivů. Hourani plně pochopil obavy nacionalistů, sympatizoval s nimi a svým způsobem přispěl k jejich národnímu cítění, ale byl v první řadě mírný a tolerantní člověk, který se vyhýbal výstřelkům a nesnášenlivosti jakéhokoliv druhu, bez ohledu na podstatu věci, které jej vyvolalo. Byl to hluboce věřící člověk, který konvertoval na římský katolicismus v roce 1950, a vyzařoval vnitřní klid. Od roku 1990 začal publikovat do Mezinárodního časopisu mezinárodních studií.⁷⁸

3.1.2.1 *Stěžejní dílo Islam in European thought*

Islám v evropském myšlení je jedním ze čtyř publikovaných sborníků Houraniho článků a krátkých monografií. Stejně jako ostatní tři je i tato kniha určena především odborným čtenářům a má některé nedostatky, zejména nedostatek jednotného zaměření. Všechny příspěvky v tomto svazku přesto sdílejí základní témata, která dobře autor shrnul v názvu knihy *Islám v evropském myšlení*, a zkoumá veškeré odlišné způsoby, jimiž byl islámský svět ošetřen v evropských vědeckých spisech. Zároveň tato kniha shrnuje mnoho z hlavních motivů Houraniho prací a slouží jako vynikající úvod k jeho přístupu k historii Blízkého východu od počátku osmnáctého století.⁷⁹

Hourani sleduje vývoj islámských studií v Evropě s důrazem na rozsah toho, jak je nahlíženo na islám, a to zejména v době vzniku islámských studií jako identifikovatelné disciplíny v devatenáctém století, s čímž souvisí i zvýšení množství zájmů převládající v Evropě. Nejvýznamnější z nich snad byly dějiny náboženství, historické a srovnávací jazykovědy, z nichž poslední uvedený dal orientálním studiím obecně filologické základy a zaujatost, a vytvářel tak ve své

⁷⁸ Fawaz, Leila. In Memoriam: Albert Hourani (1915-1993). *International Journal of Middle East Studies*, str. 1–4

⁷⁹ Khalidi, Rashid. *Reviewed Work: Islam in European Thought by Albert Hourani. The Journal of Modern History*. str.101

době nesmírně cenné a potřebné práce. Dalo by se říci, že filologický přístup dle slov dalšího z islámských historiků Maxima Rodinsna vedlo k předpokladu, že filologické vzdělávání je řešením všech vzniklých problémů v rámci lingvisticky definované oblasti. Takovéto předpoklady však spíše bránily začlenění islámských studií do obecného intelektuálního proudu nebo do rozvoje jednotlivých oborů a mělo tendenci celému oboru propůjčovat spíše punc staromódnosti.⁸⁰

Ve svých spisech a učení se Hourani stále vracel k tomu, jak náboženství a kultura Blízkého východu byly zadrženy a následně ovlivněny evropskými mysliteli.⁸¹ Přímo Hourani říká v úvodu: „*Tyto eseje odrážejí dlouholetý zájem o to, jakým způsobem roste intelektuální tradice: proces, při kterém se hromadí nápady a jsou předávány z jedné generace na druhou, mění se, vyvíjí a nabývají na autoritě.*“⁸² Toto bylo známkou jeho širších zájmů, obě intelektuální tradice, jak Středního východu, tak i Západu, vzájemná interakce mezi nimi, všechny zmiňované komponenty se při své práci zaměřil.

Houraniho vlastní příspěvky zase hluboce ovlivnily způsob, jakým má moderní generace vědců přijít k tomu, jak vidět souhru mezi Středním východem a západem v moderní době. V této knize dominuje několik specifických problémů. Jedním z nich je historie toho, jak se převládající tradice německé, francouzské, holandské a britské islámské vzdělanosti vyvíjely a měnily v průběhu času. Souvisejícím problémem je kritické posouzení orientalismu, které se objevuje v posledních letech, a roste hlavně z díla Edwarda Saida.⁸³ Hourani zachází s těmito subjekty tak, že zkoumá některé z největších osobností v oboru, mezi nimi i Louise Massignona a svého učitele Sira H. A. R. Gibba a analyzuje, jak na Západě studovali Střední východ. V několika esejích v tomto svazku Hourani vysvětluje původní intelektuální tradice, které se vyvinuly těsně před a během doby vlivu Západu v této oblasti.

⁸⁰ Morgan, D. O. Reviewed Work: Islam in European Thought by Albert Hourani. Journal of the Royal Asiatic Society. str.261

⁸¹ Khalidi, Rashid. Reviewed Work: Islam in European Thought by Albert Hourani. The Journal of Modern History. str.101

⁸² Hourani, Albert. *Islam in European Thought*. str. 1

⁸³ Khalidi, Rashid. Reviewed Work: Islam in European Thought by Albert Hourani. The Journal of Modern History. str.101

Poznamenává, jak hluboce byla islámská studia oddaná v rané fázi tehdy módní vědě filologii a v jakém to bylo vztahu k běžným představám o tom, jak se civilizace vyvíjela ve vztahu k náboženství.⁸⁴ Hourani poznamenává, jak zřídka byly studie islámu v kombinaci s přímým pozorováním živoucí skutečnosti. Zdůrazňuje význam osobního kontaktu mezi učenci jako velice slabou tradici, zejména v anglických univerzitách mezi Williamem Wrightem, W. Robertson Smithem, R. A. Nicholsonem, E. G. Brownem a Gibbem. Vzhledem k tomu, že tito muži museli dělat příliš mnoho věcí, není překvapující, že nedělali všichni svou práci stejně dobře, na což v této knize také naráží. I když sám poukázal na tyto a další nedostatky tradice, do jisté míry viděl sebe jako jejich dědice a byla proti němu taktéž namířena kritika. Tato kniha je vhodným závěrem kariéry, kterou poukázal na některé způsoby, jak překonat i tradici a svá omezení, ale zároveň je ocenit a těžit z nich.⁸⁵

⁸⁴ Khalidi, Rashid. „Reviewed Work: Islam in European Thought by Albert Hourani.“ *The Journal of Modern History*. str.101

⁸⁵ *Ibid.* str. 102

4 Nizozemská orientalistická škola

4.1 Počátky vědeckého zájmu o Blízký východ v Nizozemí

Univerzita v Leidenu je nejstarší univerzitou v Nizozemí. Byla založena v roce 1575 Vilémem I. Oranžským a prvopočátky orientalistiky na této univerzitě jsou spojeny se jménem Franse van Ravelingenena (Francius Raphelengius), jenž byl vlámským vědcem, tiskařem a knihkupcem pracujícím v Antverpách a později na Leidenské univerzitě. Už jako tiskař v Antverpách spolupracoval na překladech Bible do hebrejštiny, aramejštiny, řečtiny a latiny. Na tyto jazyky byl expertem a krom toho, že byl jmenován tiskařem univerzity, se stal roku 1586 profesorem hebrejštiny a arabštiny. V roce 1613 se objevil jeho arabsko – latinský slovník *Lexicon arabicum*, který byl vydán až posmrtně v Leidenu⁸⁶ Již však nemůže být používán moderními arabisty, protože napodobuje hebrejskou lexikografii a zcela se odlišuje abecedním pořadím, na které jsme zvyklí dnes.⁸⁷

Studium hebrejštiny zaznamenalo nový vývoj, který přinesl s sebou značné změny v postojích a vnímání vyobrazení starověkého Blízkého východu a jeho historie. Najednou došlo k objevu jazyků a civilizací doposud zcela neznámých. Například asyriologie a později objev ugaritštiny, která měla mít nakonec velké dopady na vnímání biblické hebrejštiny. V oblasti fonologie a gramatiky přispěl objev velkého množství starověkých vokalizačních systémů, které kompletně změnily pojetí přenosu jazyka. Je třeba říci, že leidenští hebraisté z devatenáctého a počátku dvacátého století se sotva podíleli na většině těchto novinek⁸⁸.

Samozřejmě hebrejští učenci obecně, včetně těch, kteří působí na univerzitě v Leidenu, si sotva byli vědomi všech změn, které historici mají dnes, když se zpětně ohlédnou, zatímco některé z těchto zásadních objevů se skutečně odrážejí v pracích tehdejších hebraistických učenců. Pro hebraisty

⁸⁶ Gombár, Eduard. *Úvod do dějin islámských zemí*. str.82

⁸⁷ Vrolijk, Arnoud a Leeuwen, Richard. *Arabic Studies in the Netherlands: A Short History in Portraits, 1580–1950*. str.17

⁸⁸ Otterspeer, Willem. *Leiden Oriental Connections: 1850–1940*. str.27

sedmnáctého a osmnáctého století všechny fáze hebrejštiny byly přinejmenším teoreticky stejně důležité.⁸⁹

Skutečným zakladatelem katedry arabštiny byl Josephus Scaliger, který byl žákem Guillaumea Postela. Scaliger byl francouzský náboženský vědec, jenž je známý pro rozšíření pojetí klasické historie sahající od Řecka a starověký Řím až po historii perskou, babylonskou, židovskou a staroegyptskou. Byl to velice vzdělaný člověk své doby, jehož služeb Leidenská univerzita využila především k nalákání studentů. Ovládal hned několik jazyků, po arabštině a hebrejštině také perštinu, dále etiopský jazyk a řadu dalších.⁹⁰

Scaligerův žák byl Thomas Erpenius, který v Leidenu studoval, a roku 1613 vydal arabskou mluvnici *Grammatica Arabica*, která byla překonána až mluvnicí de Sacyho v roce 1810. Také vydal sbírku arabských přísloví s latinským komentářem.

Nástupcem Erpenia se v roce 1624 stal Jacobus Golius, profesor arabštiny a matematiky v Leidenu, který na rozdíl od svých předchůdců cestoval. Navštívil Maroko, působil na konzulátě v Aleppu a navštívil Bagdád. Vydal *Lexicon Arabico – Latinum*, arabský slovník vydaný roku 1653. Golius vlastnil hlavní proud středověkých arabských slovníků psaných výhradně v arabštině a byl schopný přeložit jejich obsah do latiny. Raphelengius měl tu nevýhodu, že se k těmto slovníkům nedostal. Goliův slovník byl později vylepšen a rozšířen o arabsko-latinský slovník Georga Freytaga v roce 1837. Také dal dohromady první sbírku islámských rukopisů v Leidenu.

Po Goliově smrti zůstala katedra neobsazena a katedra arabistiky tak zaznamenala poměrně značný úpadek. Objevuje se zde však Levinus Warner, který původem pocházel z Německa a který byl orientalistou, sběratelem rukopisů a diplomatem Nizozemska. Warner je jedním z nejzajímavějších nizozemských orientalistů raného období. Mezi lety 1645–1665 žil v Istanbulu jako holandský velvyslanec. Shromažďovalo se zde obrovské množství islámských a hebrejských rukopisů. Ty stále tvoří jádro orientálních sbírek na Leidenské univerzitě. Warnerova sbírka rovněž obsahuje unikátní předměty,

⁸⁹ Otterspeer, Willem. *Leiden Oriental Connections: 1850–1940*. str.27

⁹⁰ Gombár, Eduard. *Úvod do dějin islámských zemí*. str.82

jako je jediný přeživší rukopis Tawqa Al – hamama, spisovatele teologie a práva, který vydal jediné literární dílo *The Ring and the Dove*, což je dojemná práce, která se skládala z popisu mládí striktně ortodoxního andaluského právního učenice Ibn Hamze z Cordoby. Není pochyb o tom, že Istanbul byl velkou metropolí Osmanské říše, a tím se tak stal nejlepším místem k nákupu rukopisů. Warnerovi se tak podařilo například získat rukopisy při dražbě knihovny největších osmanských intelektuálů své doby, Hadži Khalifa nebo Katiba Celebi, který zemřel v roce 1657. V Istanbulu se také dalo získat rukopisy z velkých knihoven Sýrie a Egypta, které byly Turky plundrovány téměř o sto padesát let dříve. S Warnerem se rozsah východních sbírek rukopisů v Leidenu najednou až zpětinásobil. Sběrka, která je dodnes označována jako „Warnerovo dědictví“, byla poprvé zahrnuta v tištěném katalogu Leidenské univerzitní knihovny v roce 1674, kdy byla právem označena za bezkonkurenční zásobu východních knih.⁹¹

V Leidenu roku 1643 vyšla jeho historická práce, ve které sbíral citace od muslimských autorů o Ježíši Kristu. Měl zájem dozvědět se více o muslimských názorech na Ježíše Krista a postavení křesťanství uvnitř islámu. Teologických sporů se však neúčastnil. Vydal také sbírku perských přísloví, která vyšla roku 1644 a kterou přeložil a okomentoval.

Erpenius, Golius a Warner korespondovali s mnoha muslimskými vzdělanci a přáteli. Tyto dopisy jsou vzácnou a zajímavou výměnou informací mezi světy islámu a Západu. Vzhledem k tomu, že Warner žil v muslimské společnosti, jeho názor na islám byl mírnější než u vědců žijících v Evropě.⁹² Nizozemští orientalisté 17. století se neúčastnili anti-islámských diskusí svých časů, ale soustředili se na filologické obory a exaktní vědy.

Hadrianus Reland byl první holandský akademik, který hledal společné rysy mezi islámem a křesťanstvím. Také se snažil ukázat, co je islám, a to prostřednictvím islámských textů. Nevědomost plodí fanatismus, proto

⁹¹ Witkam, Jan. *Orientalist Studies in The Netherlands.: Historical Legacy and Contemporary Paradigm*. Kuala Lumpur, 4.8. 2006. Academic lecture. str. 12-16

⁹²Ibid. str. 12-16

interpretaci svých myšlenek Reland vytvářel bez předsudků. Roku 1717 jako první předvedl evropské veřejnosti reálný obraz Mekky.⁹³

Roku 1707 se na katedře arabštiny objevil zkušený cestovatel a znalec arabštiny, perštiny a turečtiny Johannes Heyman. Další významnou postavou byl Albert Schulten, který označil arabštinu a hebrejštinu za sesterské jazyky, čímž své okolí šokoval a získal si ve svém okolí pověst zakladatele srovnávací semitské jazykovědy. Schulten byl poté jmenován profesorem roku 1729. Jeho nástupci však k rozvoji oboru významně nepřispěli, a proto došlo opět úpadku zájmu o arabštinu.⁹⁴

Ke znovuobnovení arabistického výzkumu dochází až v 19. století, kdy se Nizozemsko opět dostává mezi centrální badatelské země. K obnovení vysoké úrovně leidské arabistiky měl orientalista a polyhistorik Hendrik Arendt Hamaker, který zde působil jako profesor. Jeho nástupcem byl jeho žák arabista Hendrik Engelin Weijers a po něm jeho žák, polyhistorik Theodorus Willem Jan Juynboll.⁹⁵

Neopomenutelným badatelem orientalistiky v Leidenu je také Reinhard Dozy, který byl profesorem historie. Dozyho rodina, stejně jako jiné francouzské rodiny, emigrovala a usadila se v Holandsku již v roce 1647. Dozy studoval na univerzitě v Leidenu, získal titul lékaře v roce 1844 a byl jmenován mimořádným profesorem dějin v roce 1850 a profesorem v roce 1857. Dozy byl korespondentem královského institutu v letech 1848 a 1851. Stal se členem katedry *Royal Netherlands Academy of Arts a Sciences* v roce 1855. Stal se známým jako historik se zaměřením především na muslimské Španělsko. Předsedal mezinárodnímu kongresu, který svolal rok předem tak, aby probíhal současně s Mezinárodní koloniální výstavou v Amsterdamu.⁹⁶ První výsledky Dozyho rozsáhlých studií v orientální literatuře, arabštině a historii se projevily v roce 1847, kdy vydal překlad *Abdelwahida al-Marrakushiho*, narozeného roku 1185, marockého historika s bydlištěm v jižním Španělsku mezi roky 1208 a

⁹³ Witkam, Jan. *Orientalist Studies in The Netherlands.: Historical Legacy and Contemporary Paradigm*. Kuala Lumpur, 4.8. 2006. Academic lecture. str. 12-16

⁹⁴ Gombár, Eduard. *Úvod do dějin islámských zemí*. str.83

⁹⁵ Ibid. str.89

⁹⁶ Otterspeer, Willem. *Leiden Oriental Connections: 1850–1940*. str. 62

1217. Dále vydal *Kitab al-Mujib fi talkhis Akhbar Ahl al-Maghrib* pod názvem *The History of Almohads*, čímž předchází náčrtu historie Španělska z dob dobývání až do vlády Yusufa ibn Tashfina a historii Almoravidů, která byla znovu vytištěna v roce 1881 a přetištěna v roce 1968. Dále vydal dílo s názvem *Histoire des Musulmans d'Espagne* (4 díly, 1861). Dozy byl jedním z těch, kteří se podíleli na obrodě Leidenských orientálních studií.⁹⁷ V roce 1851 začal vydávat katalog orientálních rukopisů v Leidenské univerzitní knihovně.

Dozyho žákem byl Michael Jan de Goeje. Věnoval se v raném věku studiu orientálních jazyků a stal se obzvláště zběhlým v arabštině, pod vedením Reinharta Dozyho a Theodora Juynbolla, jemuž byl později blízkým přítelem a kolegou.⁹⁸ Vystudoval doktorát v Leidenu v roce 1860 a poté studoval rok v Oxfordu, kde zkoumal a srovnával v knihovně Bodleian rukopisy o al-Idrisím (část byla publikována v roce 1866 ve spolupráci s Dozym, jako *Describe de l'Afrique et de l'Espagne*). Přibližně ve stejné době napsal *Mémoires de l'histoire et de la géographie orientales* a editoval *Expugnatio regionum* (1866). V roce 1883 po Dozyho smrti se stal profesorem arabštiny v Leidenu a do důchodu odešel v roce 1906.⁹⁹

Dalším profesorem na univerzitě v Leidenu byl Arent Jan Wensinck. Byl to odborník v mnoha oblastech ve srovnávání semitských jazyků, orientálním křesťanství, arabštině a islámu. Inicioval také vzájemný soulad a indexy muslimské tradice, což bylo dokončeno až v roce 1988.

Profesorem na Leidenské univerzitě byl také Jan Hendrik Kramers, který byl profesorem arabštiny a islámu. Redigoval několik arabských zeměpisných textů. Vydával a učil o mnoha aspektech islámské kultury. Přeložil Korán přímo z arabštiny do nizozemského jazyka jako první (byl posmrtně publikován v roce 1956). Překlad zůstal v tisku dodnes.¹⁰⁰

⁹⁷ Otterspeer, Willem. *Leiden Oriental Connections: 1850–1940*. str. 63

⁹⁸ Beránek, Ondřej. *Ignác Goldziher – vezeň z Budapešti: Život a dílo zakladatele islamologie*. s. 39 a 58.

⁹⁹ Gombár, Eduard. *Úvod do dějin islámských zemí*. str.89

¹⁰⁰ Witkam, Jan. *Orientalist Studies in The Netherlands.: Historical Legacy and Contemporary Paradigm*. Kuala Lumpur, 4. 8. 2006. Academic lecture. str. 26

Leidenská arabistka zaznamenala vrchol tradice s Goejovým nástupcem, jímž byl Christian Snouck Hurghonje, proto si ho představíme o něco podrobněji v následující kapitole.

4.1.1 Christiaan Snouck Hurgronje (1857–1936)

Christiaan Snouck Hurgronje byl holandský orientální vědec a úředník. V současné době neexistuje jeho kompletní biografie. Byl nejen učenec orientálních kultur a jazyků, ale také poradce na domorodé věci koloniální vlády v Nizozemské východní Indii (nyní Indonésie).

4.1.1.1 Rodina a vzdělání

Narodil se v Oosterhout v roce 1857. Stal se studentem teologie na univerzitě v Leidenu v roce 1874. Jméno Hurgronje (Hurgroigne) pochází z hrabství Artois, které je dnes součástí současné Francie. Hurgronje získal doktorát v Leidenu v roce 1880 se svou disertací „*Het Mekkaansche feest*“ (dále jen „*slavnosti Meccy*“). Stal se profesorem na Leidenské škole pro koloniální záležitosti v roce 1881.

Pro studenty teologie bylo povinné roční studium arabštiny a hebrejštiny, proto v 19. století mnoho arabských učenců nejprve studovalo křesťanskou teologii. Michael Jan de Goeje, profesor orientálních studií, poznamenal, že rok studia arabštiny je nedostatečná doba pro naučení se tohoto jazyka, a proto se Snouck Hurgronje a jeho spolužák a přítel Herman Bavinck rozhodli zahájit studium arabštiny hned v úvodním kurzu do disciplíny. Snouck Hurgronje a Bavinck byli jedinými studenty teologie, kteří tak získali titul pro výuku semitských jazyků.¹⁰¹

V létě roku 1879 Snouck Hurgronje odcestoval na měsíc do Londýna. V dopisech Hurgronje informoval svého přítele Bavincka o svém pobytu v Londýně. Během dne pracoval především na rukopisech, ale měl dost času, aby navštívil divadla, památky a zúčastnil se služby v anglikánské církvi, o které mu Bavinck sdělil, že není moc entusiastická. Snouck Hurgronje si během svého pobytu v Londýně získal několik známých a navázal přátelství s ruským

¹⁰¹ Carvalho, Christina. Christiaan Snouck Hurgronje: biography and perception. Amsterdam, 2010. Master's thesis. str. 25

orientálním vědcem V. R. Rozenem (1849-1908). V korespondenci, která následovala mezi Hurgronjem a Rozenem, se navzájem informují o svých pracích. Jejich korespondence byla nejintenzivnější v roce 1880, po tom, co Hurgronje odjel do Východní Indie, se stala méně intenzivní a z tohoto období jsou známy pouze dva dopisy. Tyto dopisy byly psány humorným sarkastickým způsobem, což byl typický Hurgronjův styl. Snouck byl nadále ve spojení s ruskými vědci, a to i po Rozenově smrti, přestože Snouck Hurgronje neuměl rusky, ovládal znalosti azbuky a jeho schopnost používat slovník mu tak umožnila seznámit se s ruskými pracemi, které ho zajímaly.¹⁰²

Jeho disertaci vedl De Goeje. 24. listopadu 1880 ve věku třiaadvaceti let Snouck Hurgronje obhájil disertační práci „*Het Mekkaansche feest*“. Jeho disertační práce může být shrnuta jako historicko-kritická studie o hadždži. První kapitola pojednává o Muhammadově vztahu ke starému pohanskému kultu Mekky a diskutuje o vlivu starého kultu islámu a o důvodech, proč je Muhammad součástí tohoto kultu islámu. Druhá a třetí kapitola popisuje kult pre-islámského dědictví, umrah a hadždž. V rozšířené pasáži Hurgronje diskutoval o sexuálních touhách Muhammeda a jeho problémech s pohlavní abstinencí a shrnuje, jaké následky měl jeho životní styl na předpisy celé hadždže.¹⁰³

Snouck Hurgronje použil Korán jako jeho hlavní zdroj, ale považoval za nezbytné také tafsír a používal komentáře islámských sunnitských učenců Baidhāwīho (rok 1286 nebo 1293 nebo 1316), Baghawīho (rok 1122) Shafī'i muhaddith a Qortobī (rok 1273). Snouck Hurgronje uzavřel svou disertaci s pozorováním, že pre-islámská pouť do Mekky měla více komerční než náboženský význam, a proto kult pokračoval v existenci po nastolení islámu, i když trochu jinak realizován. Rovněž dospěl k závěru, že svatyně byla pravděpodobně jiného než arabského původu, ale v průběhu času byla začleněna mezi běžné arabské formy kultu. Podle Snouck Hurgronje byla pouť

¹⁰² Carvalho, Christina. Christiaan Snouck Hurgronje: biography and perception. Amsterdam, 2010. Master's thesis. str. 26

¹⁰³ Ibid. str. 26

zachována, neboť byla opatřením Muhammeda k přizpůsobení se konzervativcům v Mekce.¹⁰⁴

Už během psaní jeho disertační práce Hurgronje plánoval cestu do Štrasburku, jakmile práci dokončí, chtěl studovat s orientalistou profesorem Theodorem Nöldekem. Jeho pobyt trval jen pár měsíců. Přesto tento krátký pobyt ve Štrasburku vedl k úzkému přátelství s Nöldekem po celý zbytek jeho života. Jejich přátelství si udržovali taktéž skrze korespondenci.

Hurgronje se vrátil do Leidenu, kde byl jmenován učitelem na Institutu Nizozemské východní Indie dne 1. října 1881. Hurgronje byl také přítel Ignáce Goldzihera a Julius Eutinga. Již v únoru 1883 psal Snouck Hurgronje dopis Goldziherovi dopis, ve kterém mu vyprávěl o svém zájmu o studiu historie islámu a o jeho proudu psaní. První přiblížení mladého Hurgronje ke Goldziherovi vedlo k celoživotní korespondenci mezi oběma muži. Korespondence nebyla vedena výlučně mezi nimi, ale také rodinní příslušníci Hurgronje a Goldziherovi mezi sebou komunikovali. Ve svém osobním deníku, Goldziher poukazuje na důležitost jeho korespondence s Hurgronjem, jenž měla vliv na jeho vědecký a literární vývoj.¹⁰⁵

Snouck Hurgronje si držel pozici učitele na obecním Institutu Nizozemské východní Indie v Leidenu od 1881 do 1887, s výjimkou pracovního volna v roce 1885, které čerpal kvůli své cestě do Arábie. Jednalo se o královské instituce v Leidenu, které nebyly připojeny k Leidenské univerzitě, a to instituce v Delft a část B Gymnázia Villéma III. v Batávii. Institut Delft měl více praktický a funkční charakter než institut v Leidenu a také největší studentskou populaci. V roce 1877 byl ústav v Leidenu uzavřen z důvodu dysfunkce podle nizozemské vlády, ale brzy se obnovil jako institut, který však v roce 1891 nakonec zavřel své brány kvůli poklesu své studentské populace. Delft zastavil svou činnost v roce 1901 z důvodu snížení dotací a v roce 1911 institut v Batávii potkal stejný osud.¹⁰⁶

¹⁰⁴ Witkam, Jan. *Orientalist Studies in The Netherlands.: Historical Legacy and Contemporary Paradigm*. Kuala Lumpur, 4.8. 2006. Academic lecture. str. 21

¹⁰⁵ Carvalho, Christina. *Christiaan Snouck Hurgronje: biography and perception*. Amsterdam, 2010. Master thesis. str. 27–29

¹⁰⁶ Otterspeer, Willem. *Leiden Oriental Connections: 1850–1940*. str. 82

4.1.1.2 Hurgronje a jeho zájmy o Arábii mezi lety 1884–1889

J. A. Kruyt, konzul v Džiddě od roku 1878, byl v roce 1884 na dovolené v Holandsku. Konzul a Snouck Hurgronje měli schůzku a diskutovali o možnostech pro mladé vědce a o návštěvě Arabského poloostrova. O čtyři roky dříve měl konzul přednášku o geografické společnosti v Amsterdamu, kde navrhl tohoto mladého Holanďana s dostatečnými jazykovými znalostmi a touhou, aby si prověřil „Arábii“. V dopise ze dne 7. 5. 1884, který byl určen jeho excelenci ministru zahraničních věcí, Kruyt napsal, že v poslední době mluvil s Snouckem Hurgronje o jeho zájmu, aby je doprovodil do Džiddy a aby studoval tamní situaci. Cesta do Arábie měla tedy dva cíle. Na začátku srpna 1884 Snouck Hurgronje zahájil cestu lodí spolu s Kruytem z Nizozemska do Džiddy. Dne 28. srpna po více než třech týdnech cesty dorazili na místo určení. Jeho první rezidence v Džiddě byla v nizozemském konzulátu, který byl sídlem Kruyta. Kruyt poskytl Hurgronjemu velkou pohostinnost a také mu představil několik prvních kontaktů. Jedním z nich byl Pieter Nicolaas van der Chijs, lodní agent, který byl rezidentem v Džiddě po dobu deseti let a mluvil arabsky. Cestoval v oblastech kolem Mekky a kolem pobřeží Rudého moře, od Suezů v Egyptě, na pobřeží Súdánu a Jemenu. Van der Chijs byl čestným vicekonzulem pro Nizozemsko a Švédsko (včetně Norska, které pak bylo součástí Švédska). V dopise, který psal Nöldekemu, odeslaném z Džiddy dne 25. října 1884, Hurgronje ocenil holandské obchodnictví a jeho koloniální velikost v Džiddě.

Na jedné straně chtěl Snouck Hurgronje rozšířit své znalosti současného islámu a studovat islám bez vlivu křesťanství nebo evropské kultury, zatímco chtěl také studovat politický dopad Mekky působící na Nizozemskou východní Indii.¹⁰⁷ Od otevření Suezského průplavu v roce 1869 došlo k drastickému přílivu přistěhovalců Hadrami.¹⁰⁸ Ve východní Indii tato imigrace způsobila úzkost a strach holandskému koloniálnímu řízení z důvodu předpokládané islamizace. Hurgronje měl během svého pobytu v Arábii s Hadramity dobré

¹⁰⁷ Vrolijk, Arnoud a Leeuwen, Richard. *Arabic Studies in the Netherlands: A Short History in Portraits, 1580–1950*. str. 142

¹⁰⁸ Jsou to lidé obývající oblast Hadhramaut v Jemenu a jejich potomci žijí v diaspoře po celém světě.

vztahy, a i když se později přestěhoval do Východní Indie, menšina Hadramitů s ním udržovala příznivé vztahy nadále. V koloniálním období Hadramité byly vždy jen Araby, takže když Hurgronje psal o Arabech ve Východní Indii, byli tím myšleni v první řadě Hadramité, pokud nebylo výslovně uvedeno jinak.

V neznámějším Hurgronově díle *Mekka* se objevuje i pohled cestovatele z těch Hadramitů, kteří šli do Východní Indie s cílem náboženské povahy, kdežto někteří Mekkáňští poutníci, kteří cestovali do východní Indie, byli naopak v rozporu s Hadramity a často měla jejich cesta ekonomický postranní motiv. Další Evropan, kterého Hurgronje poznal během svého pobytu na konzulátu, byl holandský archeolog Dr. J. L. A. Brandes (1857–1905). Brandes měl zastávku na své cestě do Východní Indie. Víme, že Brandes a Hurgronje už setkali v Nizozemsku. Rodina Brandesových byla později dobrými přáteli Snoucka Hurgronje během jeho pobytu ve Východní Indii a téměř každý týden se k nim připojil na večeři. Už brzy po příjezdu do Džiddy Kruyt plánoval svůj převod do nové funkce na ostrově Penang v Malajsií.¹⁰⁹

4.1.1.3 Cesta do Mekky a vznik stěžejního díla – Mekka (1888)

Snouck mluvil plynule arabsky, prostřednictvím mediace s osmanským guvernérem v Džiddě byla zkoumána delegace učenců z Mekky v roce 1884 a po úspěšném absolvování zkoušky zahájil Hurgronje pouť do svatého muslimského města Mekky v roce 1885. Vstoupil do města Mekky, přičemž byl prvním Holanďanem a také jedním z prvních západních vědců orientálních kultur, který tak učinil. Když vstoupil do Mekky, musel prokázat, že byl obřezán. Tento průkopnický cestovatel byl výjimečný svou západní přítomností v Mekce, ale přijal kulturu a náboženství svých hostitelů s vášní tak, aby dal úspěšně lidem dojem, že konvertoval k islámu.¹¹⁰ Připustil, že předstíral, že je muslim, což vysvětluje v dopise zasláném jeho vysokoškolskému příteli Carlu Bezoldovi dne 18. února 1886. Tento dopis je nyní archivován v Heidelbergské univerzitní knihovně.

¹⁰⁹ Vrolijk, Arnoud a Leeuwen, Richard. *Arabic Studies in the Netherlands: A Short History in Portraits, 1580–1950*. str. 142

¹¹⁰ *Ibid.* str. 137

Ihned po příjezdu do Mekky Hurgronje provedl Tawaf neboli kroužení okolo Ka'by sedmkrát v protisměru hodinových ručiček. Tímto kroužením muslimové pozdraví Boží dům a demonstrují tak jednotu věřících v uctívání jediného Boha. Cenné informace o pobytu zde je třeba hledat v jeho korespondenci s Van der Chijsem mezi lety 1885 a 1889. Jedná se o přibližně devadesát dopisů, které popisují jeho zkušenosti z Mekky. Některé z těchto dopisů, které jsou zveřejněny v úvodu holandského vydání *Mekky*, přeložil Jan Just Witkam.

Snouck Hurgronje napsal, že chtěl studovat hlavně islám v praxi a pozorovat každodenní života ulamá i osob v centru islámského života.¹¹¹ Hurgronje zdůraznil, že jako Nizozemec měl zájem především o významný vliv ‚centra‘ islámu v Nizozemské východní Indii. Je zřejmé, že Hurgronje plně užil pozorování každodenního života jako něco, co se nemohl naučit z knih. Během několika týdnů po příjezdu do Mekky si koupil habešskou ženu, což prozradil v korespondenci s Van der Chijsem. Možnost mít konkubínu v Mekce mělo tu výhodu, že tato žena byla zároveň dobrým zdrojem informací o životě žen obecně v Mekce.¹¹² Hurgronjův první článek po návratu byl ‚*Aus Arabien*‘ a byl zveřejněn v *Münchener Allgemeine Zeitung* v listopadu 1885 také pod názvem ‚*Mijn Reis naar Arabie*‘ v *Nieuwe Rotterdamsche Courant*. Hurgronje rovněž zaslal kopii tohoto článku Renanovi do Paříže. Následoval článek ‚*De Islam*‘ v roce 1886, který byl zveřejněn v *De gid* v dubnu 1888.

Hurgronjova cesta do Arábie měla za následek dvousvazkové dílo *Mekka*, které bylo zveřejněno v roce 1888 a 1889. Spolu s touto prací bylo také zveřejněno samostatné fotoalbum. Avšak v předmluvě *Mekky* v první části Hurgronje píše, že všechny fotografie byly buď pořízeny jím samotným, nebo Arabem, který se naučil umění fotografie.¹¹³ V této knize je čtenář konfrontován s uctivým a opakovaně sympatickým hlasem autora, který potvrzuje, že islám má univerzální dosah a duchovní hloubku a popisuje ji jako živou víru. Je zřejmé, že Hurgronje nehodlal pomlouvat lidi kolem sebe v zájmu Evropské

¹¹¹ Otterspeer, Willem. *Leiden Oriental Connections: 1850–1940*. str. 90

¹¹² Carvalho, Christina. *Christiaan Snouck Hurgronje: biography and perception*. Amsterdam, 2010. Master's thesis. str. 47-49

¹¹³ *Ibid.* str. 51

nadřazenosti. Kniha je rozdělena do čtyř částí - „Každodenní život v Mekce“, „Rodinný život v Mekce“, „Učení v Mekce“ a „Jawaw“. Tato podrobná studie ukazuje čtenářům široký rozsah nejrůznějších zařízení, která by jinak byla ztracena v tradičním cestopise. Studii je zároveň etnografickou studií, jenž se poohlíží i na takové otázky, jako je otroctví.¹¹⁴ Poskytuje bohatou analýzu jinak ignorovaných jevů denních interakcí mezi „otroky“ a zbytkem společnosti. Ve vztahu k otroctví byl Hurgronje opatrný ve zdůrazňování, že tyto lidské bytosti pocházely ze střední Afriky, Etiopie a Čečenska. Ústřední roli v této knize hraje především každodenní sociální, kulturní a ekonomický život mekkánských obyvatel.

Čtenáři mají detailní studii o tom, jak mekkánská společnost žila na všech úrovních v přímém přenosu provádění hadždže. Zaobíral se poutníky, kteří přijeli lodí, stejně tak jako rolí směnárníků, řemeslníků, podvodníků, mudrců a majitelů domů, kteří pronajímali své domy návštěvníkům. Všechny tyto osoby poskytují bohatý přístup ke komplexu této dynamické společnosti. Hurgronje popisuje proces podnikání hadždže, podrobně popisuje život poutníků, popisuje vnitřek domovů a to, co lidé jedli. Přepychový život v Mekce a neuvěřitelná směs kultur, které ožívají v této knize.¹¹⁵

V roce 1888 se stal Hurgronje členem Královské nizozemské akademie věd a umění. V roce 1889 se stal profesorem malajštiny na Leidenské univerzitě a oficiálním poradcem nizozemské vlády pro koloniální záležitosti. Napsal více než 1400 prací o situaci v Aceh (autonomní oblasti Indonésie) a postavení islámu v nizozemské východní Indii, stejně jako o koloniální státní správě a nacionalismu. Jako poradce J. B. van Heutsze měl aktivní roli v závěrečné části (1898–1905) války v Acehu (1873-1914). Využil své znalosti islámské kultury, aby navrhl strategie, které významně pomohly rozdrtit odpor obyvatel Acehu a pomohly k zavedení holandské koloniální vlády. Došlo k ukončení 40-leté války s měnicími se odhady počtu obětí mezi 50.000 a 100.000 obyvatel mrtvých a asi milion raněných. Za jeho úspěch ve válce v Acehu si vysloužil vliv na utváření koloniální politické administrativy po zbytek

¹¹⁴ Blumi, Isa. *Review of C. Snouck Hurgronje: Mekka in the Latter Part of the 19th Century*. The American Journal of Islamic Social Sciences. str. 144

¹¹⁵ Ibid. str. 145

tzv. Nizozemské východní Indie, ale tím, že jeho rada prováděla svou funkci dostatečně, se vrátil do Holandska v roce 1906.

Po návratu do Nizozemska Snouck pokračoval v úspěšné akademické kariéře.¹¹⁶ Jeho celková rada zasahovala co nejméně do náboženských záležitostí a umožňovala optimální svobodu vyznání. Pouze s projevy politického islámu bylo třeba bojovat. Ačkoli jeho rada byla realizována a vedla koloniální politiku v příštích letech, vznik Sarekat islámu v roce 1912 vedl k první východo-indické politické straně založené na islámských principech. Tato politická strana usilovala o reformu holandské koloniální politiky, Snouck se stěhoval do Nizozemské východní Indie v roce 1889. Byl původně jmenován výzkumným pracovníkem islámského vzdělávání v Buitenzorg a profesorem arabštiny v Batávii v roce 1890. Ačkoli zpočátku nesměl navštěvovat Aceh na Sumatře, odmítl nabídky k návratu do Evropy z univerzity v Leidenu a Cambridgeské univerzity.¹¹⁷

V roce 1890 se oženil s dcerou domorodého šlechtice v Ciamis na Západní Jávě. Vzhledem k diskusi v Nizozemsku to způsobilo, že Snouck nazývá manželství jako „vědeckou příležitost“ k tomu studovat a analyzovat islámské svatební obřady. V tomto manželství se jim narodily 4 děti. Po návratu do Nizozemska Snouck začal vyučovat několik předmětů na univerzitě v Leidenu, včetně arabštiny, acehského jazyka a islámského vzdělání. Nadále se věnoval psaní mnoho propracovaných akademických studií a stal se mezinárodní autoritou ve všech záležitostech souvisejících s arabským světem a muslimským náboženstvím. Poskytoval odborné poradenství v naléhavých případech, což se stalo často vyhledávaným ostatními evropskými zeměmi a hodně z jeho prací bylo již přeloženo do němčiny, francouzštiny a angličtiny. V roce 1925 mu byla dokonce nabídnuta profesura na prestižní národní egyptské univerzitě v Káhiře. V roce 1927 odstoupil z funkce rektora a profesora, ale zůstal aktivní jako poradce až do své smrti v Leidenu v roce 1936.¹¹⁸

¹¹⁶ Vrolijk, Arnoud a Leeuwen, Richard. *Arabic Studies in the Netherlands: A Short History in Portraits, 1580–1950*. str. 138-139

¹¹⁷ Ibid. str. 137

¹¹⁸ Otterspeer, Willem. *Leiden Oriental Connections: 1850–1940*. str.83

4.1.1.4 Hurgronjův odkaz a vliv

Pokusy o sestavení jeho kompletní biografie předložil T. W. Juynboll, který měl značně velký osobní obdiv ke Hurgronjemu. Za cíl si kladl poskytnout nestranný obraz jeho života. Krátce poté, co Hurgronje zemřel, A. J. P. Moereels zveřejnil krátkou, ale dobře informovanou biografii o Snoucku Hurgronje. Zveřejnění *Ambtelijke adviezen van C. Snouck Hurgronje 1889-1936* nám dává obrázek o Hurgronjových teoretických představách o islámu v Nizozemské východní Indii, které byly určeny k uvedení do praxe.

G. W. J. Drewes (1899-1992), žák Snoucka Hurgronje a později učitel J.J Witkama (nar. 1945), publikoval životopisný popis roku 1984.

Lathiful Khuluq napsal podobný přehled o Hurgronjovi v Indonésii v roce 2002. Khuluq popsal Hurgronjeho výklady o islámu a jeho význam pro holandskou politiku vůči islámským hnutím v 19. a 20. století v Indonésii.

Witkam v roce 2006 uvedl, že by bylo absurdní, aby se pokusil napsat Hurgronjův životopis, protože je to příliš komplikované. Potíž je v tom, že Snouck Hurgronje mluvil patnácti jazyky a často je používal i současně a pro jeho přívržence je tak těžké pochopit všechno, co napsal.¹¹⁹

Ačkoli vzniklo několik článků na téma Snoucka Hurgronje a orientalismu, existuje pouze několik případových studií. Nicméně se v nich objevují zuřivé debaty o vlastnostech Snoucka Hurgronje jako „osoby, vědce a vládního poradce“. Jak zastánci, tak i kritici měli silné názory o jeho přesném ztvárnění. Zatímco příznivci ho přehnaně chválili, považovali za génia a zvažovali jeho práci jako progresivní na svou dobu, kritici naopak snížili jeho úspěchy na čistě orientalistické, imperialistické a pokrytecké. Hurgronje daroval celou svou osobní knihovnu Nizozemskému státu a Leidenské univerzitní knihovně. V roce 1957 student P. Voorhoeve (1899–1996) publikoval téměř kompletní seznam rukopisných sbírek Snoucka Hurgronje.¹²⁰

Snouck Hurgronje přednesl projev na téma Islám a rasový problém (*De Islám en het rassenprobleem*) v roce 1922. V této řeči se Hurgronje vzepřel

¹¹⁹Carvalho, Christina. Christiaan Snouck Hurgronje: biography and perception. Amsterdam, 2010. Master's thesis. str. 5

¹²⁰ Ibid. str. 6

přesvědčení naprosté dokonalosti bílé rasy. Schröder definoval Hurgronjův vztah k rasismu jasným způsobem a nazval ho evolučním rasistou. Dále podle Schrödera Hurgronje nevěřil, že povaha domorodého obyvatelstva v Indii vznikla v nenapravitelných rasových podmínkách.

Dne 15. března 1930 vyšlo první číslo časopisu skupiny, která měla název ‚De Stuw‘. Byl publikován ve východní Indii. V lednu 1930 byla rozeslána výzva všem ve východní Indii, kteří chtěli přispět k emancipaci a Východní Indii sjednotit. Došlo k vytvoření skupiny třinácti lidí, kteří po dobu čtyř let publikovali na téma emancipace, ale roku 1934 museli přestat s jejich činností pod tlakem nizozemských orgánů ve východní Indii. Skupina nebyla sjednocena při volbě politické strany, ale všichni byli ovlivněni myšlenkami Hurgronje a jeho názoru na hodnotu domorodé kultury.¹²¹

Snoucka Hurgronje a jeho vliv na holandská islámská studia lze jen těžko podceňovat. Byl průkopníkem islámského práva a využíval rozsáhlých znalostí většinou ve službách koloniální správy v Nizozemské východní Indii. Byl také moderní učenec. V letech 1908–1909 pořídil první zvukové záznamy. Také zformuloval své myšlenky do *Encyklopedie islámu*, která se od roku 1910 objevila ve třech jazycích současně. Nová edice (od roku 1960) byla dokončena v roce 2006. Projekt zahrnuje globální spolupráci mezi více než tisíci vědci z Východu a Západu. Třetí vydání je v plném proudu.¹²²

¹²¹ Vrolijk, Arnoud a Leeuwen, *Richard. Arabic Studies in the Netherlands: A Short History in Portraits, 1580–1950*. str. 142

¹²² Witkam, Jan. *Orientalist Studies in The Netherlands.: Historical Legacy and Contemporary Paradigm*. Kuala Lumpur, 4.8. 2006. Master's thesis. str. 22-23

5 Německá orientalistická škola

Myšlenky a objevy se v tomto oboru předávaly nejen jako tradice z učitele na studenta, ale také z hlavních center, tedy Leidenu a Paříže, i do dalších koutů Evropy. Vliv těchto dvou center se brzy objevil také v německy mluvících zemích. Německá škola měla vliv jak na Ignáce Goldzihera, který byl národností maďarské, ale zároveň v ní má kořeny i orientalistika česká. V následujících kapitolách se tedy zaměříme na vznik orientalistiky v Německu, ale také na její rozšíření do zemí okolních – Rakousko, Maďarsko, a Česko.¹²³

5.1 Německo

Němečtí studenti, jak již bylo řečeno, své znalosti nabývali především v zahraničí ve Francii a Holandsku a kombinovali je s obecnými znalostmi a myšlenkami o náboženství, dějinách a jazycích, které touto dobou v Německu vznikaly. Silvestra de Sacy, jakožto zakladatele moderní arabistiky a islamistiky ve Francii, reprezentovalo později mnoho jeho žáků. Jedním z nich byl Georg Wilhelm Freytag, který byl roku 1819 jmenován profesorem orientálních jazyků na nově zřízené Univerzitě v Bonnu. Freytag se věnoval arabské filologii, jeho dílo *Arabico Latinum* (1830–1837) bylo spíše rozšířením a přepracováním Goliova slovníku, dále pak vydal arabská přísloví.

K této generaci dále patřil Friedrich Rückert, profesor orientálních jazyků v Erlangenu od roku 1826, který přeložil dílo Haríriho maqámy do němčiny.

Další žák de Sacyho byl Heinrich Leberecht Fleischer. Studoval na univerzitě v Lipsku od 1819–1824. V pozdějších letech odjel do Paříže, kde pokračoval ve studiu arabského, tureckého a perského jazyka pod vedením de Sacy. Od roku 1831 do roku 1836 působil jako profesor na jedné ze středních škol v Drážďanech.¹²⁴ V roce 1836 přijal profesuru orientálních jazyků na univerzitě v Lipsku, kterou zastával až do své smrti navzdory pozváním, které obdržel na obdobné pozice v Petrohradu a Berlíně. Byl jedním z mála zahraničních členů Francouzské akademie nápisů, člen mnoha německých i zahraničních vědeckých společností, držitel čestných doktorátů z univerzit z

¹²³ Beránek, Ondřej. *Ignác Goldziher – vězeň z Budapešti: život a dílo zakladatele islamologie*. str.13

¹²⁴ Gombár, Eduard. *Úvod do dějin islámských zemí*. str. 90

Königsbergu, Prahy, Petrohradu, Dorpatu a Edinburghu a jeden ze zakladatelů *Deutsche Gesellschaft Morgenländische* (1845), německé orientalistické společnosti, která dodnes vydává psané orientalistické publikace jako například *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, kde vydal několik statí i Goldziher. Fleischer editoval rukopisy středověkých komentátorů az-Zamachšariho a al-Bajdáwiho a další katalogy orientálních rukopisů, které jsou uloženy v Královské knihovně v Drážďanech a v Městské knihovně v Lipsku. Také publikoval německé vydání Mirzy Mohammed Ibrahima a jeho *Gramatiku moderního perského jazyka*.¹²⁵ Mezi jeho žáky se řadí Goldziher, Rozen, Košut z řad cizinců, a z řad Němců Sachau, Socin, Hartman a další. K jeho žákům také patřil Gustav Flügel, který vydal Korán (1834) a koránské konkordance (1842).

S Fleischerem u de Sacyho studoval také Henrich Ewald. Studoval na univerzitě v Göttingenu. V roce 1827 se stal mimořádným profesorem, roku 1831 řádným profesorem teologie a v roce 1835 profesorem orientálních jazyků. V roce 1837 ztratil svou pozici v Göttingenu na základě jeho protestu proti králi Ernestu Augustovi I., po zrušení liberální ústavy stal se profesorem teologie na univerzitě v Tübingenu. V roce 1848 se vrátil do své staré pozice v Göttingenu. Když byl Hanover připojen k Prusku v roce 1866, Ewald se stal ochráncem práv bývalého krále.¹²⁶ Mezi jeho hlavní díla patří *Kompletní kurz hebrejského jazyka – Ausführliches Lehrbuch der hebräischen Sprache*, poetické knihy Starého zákona, historie lidu Izraele - *Geschichte des Volkes Israel* a starožitnosti lidu Izraele - *Die Altertümer des Volkes Israel*. Ewald reprezentoval město Hannover jako člen frakce Guelph v severním Německu a německé stavy.¹²⁷

Dále z poněkud jiné tradice vycházel historismus v arabistice, který souvisel s konzervativní romantikou německé historické školy, jejímž představitelem byl Leopold von Ranke. Autoři také navazovali na biblické studium v německých židovských intelektuálních kruzích. Tuto problematiku

¹²⁵ Beránek, Ondřej. *Ignác Goldziher – vězeň z Budapešti: život a dílo zakladatele islamologie*. str.14

¹²⁶ *Ibid.* str. 14

¹²⁷ *Ibid.* str. 14

odstartoval polemický spis „*Co převzal Muhammad ze židovství?*“ (1883), v originále *Was hat Muhammed aus dem Judentum aufgenommen?*, jehož autorem byl Abraham Geiger, vůdce německých reformních židů.

Avšak hlavním představitelem byl Gustav Weil, který získal talmudské vzdělání, v roce 1828 byl zapsán na univerzitě v Heidelbergu, věnoval se studiu filologie a historie a zároveň studoval arabštinu. Sice byl bez finančních prostředků, ale přesto šel studovat pod vedením De Sacyho do Paříže v roce 1830 a odtud následoval francouzskou vojenskou výpravu do Alžíru, jako korespondent v Alžíru na *Augsburger Allgemeine Zeitung*. Z této pozice odstoupil v lednu 1831 a odcestoval do Káhiry, kde byl jmenován instruktorem francouzštiny u egyptského Medical School of Abu-Zabel.¹²⁸

Využil možnost studovat s arabskými filology Mohammed Ajjádem al-Tantawím a Ahmad al-Tunším. S výjimkou krátkého přerušení při návštěvě Evropy zůstal v Egyptě až do března 1835. Weil se vrátil do Evropy přes Cařihrad, kde zůstal po určitou dobu, aby sledoval turecké studie. Na Stuttgartu v roce 1837 Weil zveřejnil *Die Poetische Literatur der Araber* a později vydal překlad *Tisíce a jedné noci* jako první kompletní překlad z původního textu do němčiny. Vydal také Muhammadův životopis a roku 1844 historicko-kritický úvod do Koránu. Dále také vydal dějiny chalífů.

Ewaldův žák Ferdinand Wüstenfeld, který zpracoval dílo Ibn Challikána Ibn Hašáma, slovník Jaqúta a další.

Další zajímavou osobností byl Aloys Sprenger. Sprenger studoval medicínu, přírodní vědy a orientální jazyky na univerzitě ve Vídni. V roce 1836 se přestěhoval do Londýna, kde zpracoval s hrabětem z Munster „*Geschichte der Kriegswissenschaften bei den mohammedanischen Völkern*“, dějiny vojenství mezi muslimskými národy a odtud se v roce 1843 přestěhoval do Kalkaty, kde se stal vedoucím Dillí College¹²⁹. V této funkci měl možnost přeložit mnoho učebnic hindštiny od evropských jazyků. V roce 1850 byl Sprenger jmenován oficiálním vládním tlumočnickem a tajemníkem Asijské Kalkatské společnosti. Publikoval řadu prací, mezi nimi například „*Slovník*

¹²⁸ Gombár, Eduard. *Úvod do dějin islámských zemí*. str. 90

¹²⁹ Ibid. str. 91

technických pojmů používaných muslimskými vědci“ (1854) a „Biografický Ibn Hajarův slovník osob, které znali Mohameda“ (1856). Sprenger zaujal místo profesora orientálních jazyků na univerzitě v Bernu roku 1857. Přestěhoval se v roce 1881 do Heidelbergu. Jeho objemná sbírka arabských, perských a hindských či jiných rukopisů a dalších tištěných materiálů byla nakonec uložena v Královské knihovně v Berlíně.¹³⁰

S nástupem Ewaldových žáků vznikla úplně nová generace německých orientalistů ve druhé polovině 19. století. Nejvýznamnějším z nich byl Theodor Nöldeke, kterému se budeme podrobněji věnovat v samostatné kapitole.

Další Ewaldův významný žák byl Julius Wellhausen. Wellhausen se narodil v Hameln jako syn protestantského pastora. Později studoval teologii na univerzitě v Göttingenu pod Georgem Ewaldem a stal se jedním ze zakladatelů moderní biblické kritiky.¹³¹ V průběhu své kariéry se pohyboval od starozákonního výzkumu přes islámská studia až k Novozákonnímu bádání. Mezi jeho prvotní díla patří *Muhammed in medina* (1882), či *Reste arabischen Heidentums* (1887). Snažil se v několika jeho pracích o propojení literární analýzy s historickou syntézou. Tato jeho snaha vyústila v dílo *Das arabische Reich und sein Sturz* (1902). Wellhausen byl známý svým bádáním v historii Starého zákona a složení Hexateuchu.¹³² Nejvíce známý je pro dílo *Prolegomena zur Geschichte Israels* z roku 1883 (nejprve publikoval 1878 jako *Geschichte Israels*), ve kterém jsou konečné formulace jeho hypotéz, kde tvrdí, že Torah (nebo Pentateuch) mají svůj původ v redakci čtyř původně nezávislých textů pocházejících až několik století po době Mojžíše, jejich tradičním autorovi.

Dalším oficiálním autorem německé arabistiky se stal Fleischerův žák Eduard Sachau, který vystudoval v Kielu a Lipsku, dále získal mimořádnou profesuru ve Vídni a roku 1876 byl pozván do Berlína, kde byl jmenován vedoucím nového *Semináře Orientálních jazyků v roce 1887*.¹³³ Právě to bylo jedním z důsledků toho, že se Německo stalo koloniální říší. V této instituci shromažďovali získané poznatky o orientálních národech a jejich kultuře.

¹³⁰ Gombár, Eduard. *Úvod do dějin islámských zemí*. str. 91

¹³¹The Editors of Encyclopædia Britannica. Julius Wellhausen: German scholar.

¹³² Gombár, Eduard. *Úvod do dějin islámských zemí*. str. 92

¹³³ Ibid. str. 92

Sachau cestoval na Blízký východ hned několikrát (důkazem je jeho kniha *Reise v Syrien und Mesopotamien*, kterou publikoval roku 1883). Zvláště pozoruhodná byla jeho práce na syrských a dalších aramejských dialektech. Byl odborníkem na perského polymatha Al-Biruna a napsal překlad jeho díla *Kitab ta'rikh al-Hind*, což je Al-Birunova encyklopedická práce o Indii. Byl členem vídeňské a pruské akademie věd a čestným členem *Royal Asiatic Society in London* a *the American Oriental Society*. Působil jako poradce při plánování a výstavbě Bagdádské železnice. Mezi jeho známější studenty patří Eugen Mittwoch, zakladatel moderních islámských studií v Německu.

Dalším Fleischrovým žákem a zároveň i jeho nástupce v Lipsku byl Albert Socin, švýcarský orientalista, který se specializoval na výzkum neo-aramejských, kurdských a současných arabských dialektů. Také udělal několik příspěvků k zeměpisu, archeologii, náboženství, umění a literatuře na Středním východě. Vystudoval filologii na univerzitě v Basileji a orientální studia na univerzitách v Göttingenu a Lipsku.¹³⁴ V roce 1873 se stal docentem a poté od roku 1876 do roku 1890 působil jako řádný profesor semitských jazyků na univerzitě v Tübingenu. Od roku 1890 až do své smrti v roce 1899 byl profesorem orientálních jazyků na univerzitě v Lipsku. V roce 1868–1870 prováděl jazykový výzkum s Eugenem Prymem v Levantě a Iráku a poté se v roce 1873 vrátil na Blízký východ pod záštitou nakladatelství Baedeker. Byl zakládajícím členem *Deutschen Vereins zur Erforschung Palästinas* („Německá společnost pro průzkum Palestiny“).¹³⁵

Martin Hartmann byl dalším z Fleischerových žáků, který se specializoval na islámská studia. V roce 1875 získal doktorát na univerzitě v Lipsku jako student Heinricha Leberechta Fleischera. Od roku 1876 do roku 1887 působil jako tlumočník a oficiální průvodce v turecky, arabsky a persky mluvících zemích. Působil tedy jako dragoman na německém generálním konzulátu v Bejrútu. Od roku 1887 až do své smrti v roce 1918 vedl kurzy na Katedře orientálních jazyků v Berlíně. Jako profesor v Berlíně velice tvrdě usiloval o uznání islámských studií jako samostatné vědní disciplíny. Jeho četné

¹³⁴ Gombár, Eduard. *Úvod do dějin islámských zemí*. str. 92str. 92

¹³⁵ Ibid. str. 93

příspěvky na poli islámských studií byly napsány na základě sociologického hlediska. Mnohé z těchto prací byly publikovány v časopise „*Die Welt des Islams*“ (Svět islámu). Dále se podílel jako spoluzakladatel organizace „*Deutsche Gesellschaft für Islamkunde*“ v roce 1912.¹³⁶ Jeho stěžejními díly jsou *Das Leben der vorislâmischen Beduinen* (1895) a *Das türkische Schattentheate* (1900).¹³⁷

Soudobý výzkum islámských zemí v Německu byl ovlivněn osudy historie.

Po první světové válce se vědecký výzkum vrátil k filologickým a historickým disciplínám a islamistice. Se zánikem německé koloniální říše se snížil i zájem o tento region. Po nástupu Hitlera bylo mnoho židovských orientalistů nuceno emigrovat do USA nebo Velké Británie. Na rozdíl od jiných zemí, kde probíhal orientalistický a islamistický výzkum, se Německo k soudobé politické a ekonomické situaci islámských zemí vrátilo až v osmdesátých letech dvacátého století. Sjednocení Německa zvýšilo potenciál výzkumu a opět jej staví na přední příčky ve světě.

Po první světové válce reprezentovalo výzkum hned několik výrazných osobností. Mezi ně patřil August Fischer. Od roku 1883 do roku 1889 studoval teologii a orientální filologii na univerzitách v Berlíně, Marburgu a Halle. Získal doktorát za práci o biografii Ibn Ishaqa *Biographien von Gewährsmännern des Ibn Ishaq*. V roce 1890 získal habilitaci na orientální filologii na univerzitě v Halle a o několik let později se stal docentem v Berlíně. Od roku 1900 do roku 1930 působil jako řádný profesor orientální filologie na univerzitě v Lipsku, kde v letech 1914–1915 působil jako děkan na fakultě filozofie.¹³⁸

Carl Brockelmann byl především orientalista a semitista své generace. Stal se profesorem na univerzitách ve Vratislavi, v Berlíně a od roku 1903 v Královci. Jeho celoživotním dílem je *Geschichte der Arabischen Litteratur*, historie arabské literatury, která zahrnovala všechny spisovatele v arabštině do

¹³⁶ Wokoeck, Ursula. *German Orientalism: The Study of the Middle East and Islam from 1800 to 1945*. str. 170

¹³⁷ Ibid. str. 165-166

¹³⁸ Gombár, Eduard. *Úvod do dějin islámských zemí*. str. 93

roku 1937 a zůstává zásadním referenčním svazkem. Po odchodu do důchodu se nadále oboru věnoval a působil především v oblasti turkologie.

K další generaci pak patřil Joseph Horowitz, orientalista a politik v Prusku. Působil jako ministr kultury v Prusku 1925–1930. Je jedním ze zakladatelů studie o současném Středním východě a významným reformátorem systému vysokého školství ve Výmarské republice. Becker se narodil jako syn bankéře v Amsterdamu. Navštěvoval univerzity v Lausanne, Heidelbergu a Berlíně a cestoval do Španělska, Súdánu, Řecka a Turecka. Byl povolán jako profesor na Koloniálním ústavu v Hamburku a založil časopis *Der Islam* v roce 1910. O pár let později byl povolán do Bonnu, kde vydal dílo *Islamstudien*.

Specialistou na osmanské dějiny byl Franz Babinger, jenž publikoval řadu článků a knih o široké škále témat. Babinger mluvil turecky, rumunsky a arabsky stejně dobře jako hlavními evropskými jazyky, což dávalo jeho práci velký rozsah, který se dosud zřídka projevoval ve studiích Blízkého východu. Vydal historiografickou práci *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke* (1927) a také napsal životopis Mehmeda Fatiha *Mehmed der Eroberer und seine Zeit* (1953).¹³⁹

Významným islamologem byl také Helmut Ritter, který studoval u Nöldkeho a který během války působil jako překladatel v Iráku a Turecku. Byl profesorem v Koloniálním ústavu v Hamburku a podílel se také na redakci časopisu *Der Islam*. Převážně se věnoval studiu arabských a perských rukopisů a založil publikační řadu *Bibliotheca Islamica*, společně s Rypkou pak vydal *Heft Peiker* od Nizámího (1934).¹⁴⁰

Počínaje rokem 1913 Johann W. Fück studoval klasickou a semitskou filologii na univerzitě Martina Luthera v Halle-Wittenbergu a na Goetheho univerzitě ve Frankfurtu. Od roku 1919 do roku 1921 byl členem německé národní lidové strany. V roce 1921 vedl orientální semináře na Goetheově univerzitě ve Frankfurtu, kde absolvoval přednášky v hebrejštině, dále pak arabskou filologii a islámské studium od roku 1935 do roku 1938. V roce 1929 dosáhl své habilitace. V letech 1930 až 1935 byl profesorem na univerzitě v

¹³⁹ Gombár, Eduard. *Úvod do dějin islámských zemí*. str. 93

¹⁴⁰ Ibid. str. 121

Dháce v Bangladéši. V roce 1938 se Fück vrátil do univerzity Martina Luthera v Halle-Wittenbergu, kde zůstal až do svého odchodu do důchodu v roce 1962. V Halle byl také ředitelem knihovny *Deutsche Morgenländische Gesellschaft*.

Významnou osobností byl také Rudi Paret, který se věnoval Muhammadovi a koránu ve svých pracích *Der Islam und die Araber bis gegen Ende des Mittelalters* (1940) a také *Muhammed und der Koran* (1957).

Také nesmíme opomenout na významného Hanse Wehra, který se věnoval arabskému jazyku, syntaxi a lexikografii. Na základě toho pak vydal slovník *Arabische Wörterbuch für die Schriftsprache der Gegenwart* (1952).¹⁴¹

5.1.1 Theodor Nöldeke

Byl jedním z největších orientalistů, a především lingvistů německé orientalistiky vůbec. V roce 1890 byl zvolen čestným členem Královské asijské společnosti. Z událostí v jeho životě je třeba říci jen málo. Narodil se 2. března 1836 v Harburgu, který pak patřil k oblasti Hannoveru. Studoval v Gottingenu, v roce 1868 se stal profesorem v Kielu a v roce 1872 byl jmenován profesorem v Strassburgu v Alsasku, kde pokračoval několik měsíců po ukončení války. Od té doby žil s některými příbuznými v Karlsruhe. Nejprve se zajímal o Starý zákon. Sbírka populárních esejů o hebrejské literatuře, která se objevila v roce 1868, obsahovala také důležitý příspěvek k biblické kritice *Unter suchungen zur Kritik des alten Testaments* (1869). Zde, stejně jako ve všech jeho pozdějších dílech, spojuje velkou ostrost s opatrností a vytrvalostí úsudku. Při jednání s kritickou analýzou Pentateuchu varuje své čtenáře před názorem, že je vždy možné s jistotou rozlišit různé zdroje.¹⁴²

Pokud jde o moderní teorii, která přiřazuje tzv. Kněžský kodex do post exilického období – teorii obvykle spojovanou se jménem Wellhausena – je třeba poznamenat, že Nöldeke považoval Wellhausenovy teorie za podezřelé po mnoho let a až po dlouhém váhání je přijal.

¹⁴¹ Gombár, Eduard. *Úvod do dějin islámských zemí*. str. 123

¹⁴² The editors of Encyclopædia Britannica. Theodor Nöldeke: German linguist.

Větší část jeho života byla věnována arabské a aramejské literatuře, přičemž v obou těchto odděleních produkoval obrovské množství cenné práce. Jedna z jeho oblíbených teorií byla, že vědecká studie jazyků musí být vždy spojena se studiem dějin, náboženství a obecné kultury. Proto jsou v jeho spisech k dispozici nejpřísnější technické detaily filologie. Můžeme pochybovat o tom, zda se nějaký evropský učenec lépe seznámil s prastarou arabskou poezií nežli tento autor. Zacházel s poezií nejen jako s repertoárem vzácných slov a zvláštních gramatických forem, ale také jako s živě ilustrujícími dějinami a zvyky té doby. Napsal nespočet příspěvků o islámu, v počátcích svého vědeckého bádání se věnoval Muhammadově říši. Projekt však opustil hlavně z pocitu neschopnosti poskytnout uspokojivé vysvětlení Prorokova charakteru.

Mezi jeho největší úspěchy patří objev vztahu různých aramejských dialektů k sobě navzájem. Před osmdesáti lety převažovaly nejvíce zmatené představy o tomto tématu i mezi pravými učiteli, jak dokládá skutečnost, že aramejščina Starého zákona byla jazykem, který Židé „přinášeli“ z Babylonie. Z tohoto důvodu existuje zavádějící termín „chaldejština“. Byla to jedna z Nöldekových zásluh, jeho aramejské studium zahrnovalo i nejobtížnější zdroje informací, a to nejen nápisy pohanů Sýrie, ale také literaturu Mandaeonů, která je, jak autor říká v úvodu k *"Mandaische Grammatik"* (1875), "plná největších nesmyslů".¹⁴³ Nicméně dodává, že tato literatura a dialekt, ve kterém je napsán, mají z vědeckého hlediska velký význam. Strávil několik let na objasnění těchto podivných skladeb, aniž by tušil, že o půl století později se muslimové a jejich náboženství stane předmětem zájmu evropských teologů.

Stejně tak byl i usilovným studentem Etiopie a moderních jazyků Habeše. V jeho *Neue Beiträge zur semitischen Sprachwissenschaft* (1910) můžeme nalézt nejdůležitější disertace o slovech, která prošla z etiopštiny do arabštiny a naopak. Mezi tyto výrazy patří některé, které hrají důležitou roli v Muhammadově teologii. Jelikož jejich skutečný původ byl Arabům přirozeně neznámý, byly často mylně interpretovány muslimy.

¹⁴³ Bevan, A. Aneurin. Theodor Nöldeke. The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland. str. 494–495

Jeho hluboká znalost perské literatury od počátků až po současnost je prokázána mnoha pracemi, zejména jeho *Persische Studien* (1888–1892) a jeho mistrovské pojednání o *Shahndmah Firdausi, Das iranische Nationalepos* (1920).¹⁴⁴

5.1.1.1 Stěžení dílo: *Zur Grammatik des classischen Arabisch*

V tomto případě se jedná o novou studii arabštiny, protože studie arabské gramatiky vstoupily s tímto dílem do nové fáze vývoje. Až doposud byli evropští gramatikové s několika málo nepatrnými výjimkami spokojeni s tím, že materiály, metody a hypotézy místních spisovatelů uspořádali a přepracovali je pouze v míře nezbytně nutné pro účely západního učení. Je patrné, že gramatické knihy vznikaly z nutnosti k tomu, aby mohli orientalisté pokračovat v jiných studiích. Ve svých studiích se Nöldeke snažil obsáhnout i Korán a také většinu básní klasického období s výjimkou těch, které pocházejí z Damašku a zřejmě ukazují stopy jazykové degenerace.

Dále vycházel ve studiu gramatiky z příběhů o dobrodružstvích Arabů z raného období a o tradicích Prorokova života. Daleko větší část knihy je věnována syntaxi. To, co začalo v lexikografii Dózyho a jeho kritiků a následovníků, muselo pokračovat v gramatice a zde v tomto díle máme začátek.¹⁴⁵

5.2 Rakousko – Uhersko

První institucí rakouské orientalistiky akademie ve Vídni byla původně založená Konzulární akademie Marií Terezií v roce 1754. Josef von Hammer-Purgstall se připojil k Akademii orientálních jazyků, kde hlavně tlumočil pro diplomatické služby. Přeložil úryvky encyklopedie tureckého vědce Hadžiho Khalify a spolupracoval s historikem J. von Müllerem (a také orientalistou B. F. von Jenischem). V roce 1799 poprvé přišel do Istanbulu. V roce 1800 pracoval jako tlumočník a tajemník britského admirála sira Williama Sidneyho Smitha v

¹⁴⁴ Bevan, A. Aneurin. Theodor Nöldeke. The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland. str. 496

¹⁴⁵ Macdonald, B. Duncan. Review: The New Study of Arabic Grammar. Zur Grammatik des classischen Arabisch by Theodor Nöldeke. The American Journal of Semitic Languages and Literatures. str. 310-313

tažení proti Francouzům v Egyptě a také se podílel na reliéfu v Akku. Doprovázel Smitha do Londýna, kde se naučil anglicky a vrátil se do Rakouska přes Paříž, kde se setkal s orientalistou de Sacym. Vydával první orientalistický časopis *Fundgruben des Orients* (1811–1818). Také vydal deseti dílné monumentální osmanské dějiny *Geschichte des Osmanischen Reiches* (1827–1835).

Alfred von Kremer byl také absolventem Orientální akademie. Alfred Kremer nejprve studoval filozofii ve Vídni, právní vědy a jako samouk se věnoval studiu novořečtiny, arabštiny, hebrejštiny a perštiny. Cestoval 1849–1851 za stipendia Akademie věd do Sýrie a Egypta. Působil v rakouské konzulátní službě v Alexandrii, Bejrútu a Káhiře. Je autorem *Kulturgeschichte des Orients unter den Chaliphen* (1875–1877), základem tohoto díla bylo vyjádření funkce státu a náboženství. Věnoval se také arabskému historikovi Ibn Chaldúnovi v monografii *Ibn Chaldun und seine Kulturgeschichte des islamischen Reiche* (1879). Z této monografie čerpal také Ignác Goldziher při sepsání eseje o muslimském Španělsku. Goldziher von Kremera označil za prvního autora, který dokázal dějiny islámu pojmout jako celek a nazýval ho také nejbystřejším autorem islámské historie a politiky.¹⁴⁶

Vídeňská univerzita se rozšířila o Orientální ústav roku 1886. Kremer vydával orientální časopis *Wien Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, což přispělo k tomu, že rakouští orientalisté měli od této chvíle jednoznačně akademický charakter.¹⁴⁷

Významným vídeňským orientalistou byl Joseph von Karabeck, který navazoval na Kremera a věnoval se dějinám islámského umění, archeologii a arabské papyrologii.¹⁴⁸

Dalším vídeňským orientalistou byl Heinrich David Mueller, původem z židovské rodiny, který studoval ve Vídni a roku 1881 se stal profesorem semitských jazyků. Působil jako autor a editor vědeckých prací.

¹⁴⁶ Beránek, Ondřej. *Ignác Goldziher – vězeň z Budapešti: život a dílo zakladatele islamologie*. str.16

¹⁴⁷ Gombár, Eduard. *Úvod do dějin islámských zemí*. str. 93–94

¹⁴⁸ *Ibid.* str. 94

Vídeňská univerzita je spjata také se jménem Aloise Musila, který zde působil jako řádný profesor, a dokonce i sloužil v rakouských službách až do konce první světové války. Více o tomto předním českém orientalistovi se dozvíme v následující kapitole o české orientalistice. Poté, co došlo k rozpadu Habsburské monarchie, byla rakouská orientalistika udržována spíše na území mimo něj. Především v Praze a Krakově. V meziválečném období zájem o orientalistiku ve Vídni poklesl a až v období po druhé světové válce s přívalem nových odborníků ze zahraničí jako například Grohmann, Duda a Gottschalk se zájem znovu obnovil.¹⁴⁹

Ještě v době předválečné byl znám arabista Nikolaus Rhodokanakis, který se věnoval převážně starověké poezii. Islámské genealogii se pak věnoval podplukovník E. von Zambaur, který vydal příručku *Genealogie et chronologie pour l'histoire de l'Islam*.

Významnou osobností byl Adolf Grohmann, který se věnoval studiu semitské filologie, egyptologie a kulturní historie. Grohmann se stal vedoucím *Papyrusu* a sbírek Rakouské národní knihovny. Dále získal místo předsedy semitské filologie na německé univerzitě v Praze, které zastával až do roku 1945, kdy stál v čele „Orientálního ústavu“ *Nadace Reinharda Heydricha*. Věnoval se arabské paleografii a historickou geografii Egypta. Roku 1967 vydal monumentální dílo *Paläographie*.¹⁵⁰ Grohmann se roku 1914 zúčastnil rakousko-uherského výkopu v Balatě v Palestině a byl pověřen zveřejněním arabských papyrů z Královské egyptské knihovny v Káhiře od roku 1930. Od roku 1930 do roku 1939 zůstal po dobu několika měsíců v Káhiře za tímto účelem každý rok. V roce 1938 se stal odpovídajícím členem Rakouské akademie věd (aktivní člen až do roku 1961) a přidal se také jako člen k *Institut d'Egypte* v Káhiře.

Dále tuto generaci orientalistů reprezentoval Wilhelm Duda, jenž studoval ve Vídni a v Praze, poté působil v Lipsku, Vratislavi a Sofii. Věnoval se problematice Osmanské říše, turečtině, osmanské poezii i rukopisům.

¹⁴⁹ Gombár, Eduard. *Úvod do dějin islámských zemí*. str. 95

¹⁵⁰ *Ibid.* str. 124

Arabista Hans Ludwig Gottschalk studoval historii, arabštinu a islámská studia ve Freiburgu, Berlíně, Tübingenu a Mnichově. Získal doktorát v Mnichově, kde i pracoval, ale v rámci nacistického režimu byl propuštěn a byl aktivní ve Freiburgu jako soukromý učenec. Působil také na univerzitách v Hamburgu a Birminghamu. V roce 1946 se stal profesorem arabštiny a islámských studií na univerzitě ve Vídni. Nadále se věnoval středověkým dějinám Egypta. Richard Fridrich Kreutel se věnoval osmanským dějinám a jeho dílo nese název *Kara Mustafa vor Wien*.¹⁵¹

Dalším významným střediskem pro výzkum orientalistiky za dob habsburské monarchie byla Budapešť. Legendami orientalistiky v Maďarsku jsou John Uri a Sándor Csoma de Kőrösi. John János Uri, původem z Nagykőrösu, studoval v Holandsku pod vedením leidských filologů, studoval arabštinu. Uri v Leidenu editoval slavnou arabskou báseň al-Burda v překladu *Plášť* od autora al-Búsíriho, kterou napsal na oslavu Proroka Muhammada.¹⁵² Toto vydání Uri také přeložil do latiny. Roku 1770 byl pozván do Oxfordu ke zpracování orientálních rukopisů a této činnosti se věnoval dalších 17 let a sestavil katalog hebrejských, chaldejských, syrských, arabských, tureckých, egyptských, perských a koptských rukopisů, který vyšel roku 1787 *Bibliothecae Bodleianae codicum manuscriptorum orientalium*.¹⁵³

Druhý výše zmíněný maďarský filolog a orientalista Sándor Csoma de Kőrösi se narodil v Kőrös ve velkém knížectví Transylvánie (dnes Chiuruş v Rumunsku). Studoval arabštinu a turečtinu na univerzitě v Göttingenu u profesora Johanna Gottfrieda Eichhorna. Tento profesor sdělil Csomovi, že musí existovat rukopisy dokládající informace ohledně migrace Maďarů v raném středověku, díky čemuž Csoma vycestoval do Střední Asie, kde strávil celý svůj život. Cestou se zastavil na několik měsíců v Teheránu, aby se zdokonalil v perštině a angličtině, dále se dostal do Indie, kde potkal cestovatele Williama Moorcrofta a s britskou finanční pomocí se vydali do Tibetu, kde se usadil na šest let. Studoval tibetštinu a buddhistickou filozofii. Csoma je považován za

¹⁵¹ Gombár, Eduard. *Úvod do dějin islámských zemí*. str. 124-125

¹⁵² Beránek, Ondřej. *Ignác Goldziher – vězeň z Budapešti: život a dílo zakladatele islamologie*. str.18

¹⁵³ Ibid. str. 18

zakladatele tibetologie. Údajně byl schopen číst až v 17 jazycích. Zemřel v Darjeelingu, když se pokoušel o výlet do Lhasy v roce 1842 a na jeho počest byla založena Bengálská asijská společnost.¹⁵⁴

Přestože oba tito cestovatelé a orientalisté za svůj život zanechali významný vědecký odkaz, maďarskou orientalistiku zásadně neovlivnili právě kvůli tomu, že skoro celý svůj život pobývali v zahraničí.

Od druhé poloviny 19. století působil na univerzitě Arminius Vambéry, profesor turečtiny, který poukázal na příbližnost maďarštiny, finštiny a tureckých jazyků.

Nejvýznamnější osobností byl však světově známý Ignác Goldziher.¹⁵⁵ Na něm je založena tradice maďarské soudobé orientalistiky. U Goldzihera studoval Abd al-Karim Julius Germanus, původem z Budapešti. Později studoval v Istanbulu a Londýně, a v roce 1948 se stal vedoucím katedry arabistiky. Během svého pobytu v Indii konvertoval k islámu. Působil dále také v Káhiře, Alexandrii a Damašku. Profesorem turečtiny na univerzitě v Budapešti se stal Germanův kolega Hyulya Németh.¹⁵⁶

5.2.1 Ignác Izák Jehuda Goldziher (1850-1921)

Goldziher pocházel z Székesfehérváru z židovské rodiny a už jako malý chlapec četl obtížné středověké texty a své první pojednání napsal v osmi letech (*Sichat Yiczchak* - Izákovu rozpravu). Bylo to pojednání o klasifikaci a časech modliteb. Dokázal už v takto raném věku používat středověké texty a také vyzdvihoval historické analýzy, než aby přijímal pouze názory a postoje rigidní ortodoxie. Tento postoj k tomu vydržel už po celý život a byl za to také kritizován některými konzervativci.

V roce 1865 se jeho rodina přestěhovala do Pešti, kde Goldziher navštěvoval školu za drsných finančních situací a zapsal se na vysokou školu před absolvováním střední školy. Jeden z jeho prvních profesorů byl turkolog Ármin Vambéry, z něhož Goldziher v pozdějších letech vystupoval spíše

¹⁵⁴Hetenyi, Ernest. Alexander Csorri de Kőrös The hungarian Bodhisattva. Bulletin of Tibetology. str. 31-34

¹⁵⁵ Gombár, Eduard. *Úvod do dějin islámských zemí*. str. 95

¹⁵⁶ Ibid. str. 125

kriticky. V roce 1868 udělil ministr pro náboženství a školství József Eötvös Goldzierovi stipendium ke studiu v zahraničí. Dostal se do Berlína a Lipska, a to k nejlepším orientalistům, reiligionistům a filologům. Goldziher napsal svou doktorskou disertaci "*Studien über Tanchum Jeruschalmi*" o díle židovského biblického komentátora z třináctého století a obhájil svou tezi v roce 1870. Goldziher šel poté na univerzitu v Leidenu, navštěvoval přednášky Abraháma Kuenena a zkoumal rukopisy v Legatum Warnerianum (Orientální sbírce univerzity).¹⁵⁷ Na těchto materiálech založil své klíčové dílo *Die Zahiriten* (1884).

Také v Leidenu si vytvořil celoživotní přátelství s holandskými orientalisty - Reinhartem Dozym, Michalem Janem de Goeje a dalšími. Vrcholem jeho času v zahraničí byla jeho velmi úspěšná cesta na Blízký východ od září 1873 do dubna 1874.¹⁵⁸ Byl prvním Evropanem, který se zúčastnil přednášek na Univerzitě teologických studií Al-Azhar v Káhiře. Tam také vytvořil důležité přátelství s učením, včetně vůdce pan-islamismu Džamalem al-Dínem al-Afgháním. Když se Goldziher vrátil do Maďarska roku 1873, ministr školství Ágoston Trefort si Goldzihera povolal a vyslal ho na studijní cestu do Orientu. Hlavním cílem však bylo Goldzihera poslat stranou. Ve svém deníku se svěřil, že během svých pětítýdenních prázdnin napsal své významné práce. Ačkoli byl pozván na několik univerzit do zahraničí, jeho rodinné důvody ho donutily zůstat v Maďarsku. Teprve v roce 1905 byl jmenován plnohodnotným profesorem na Budapeštské univerzitě.¹⁵⁹ Goldziher byl poněkud šťastnější, když byl mezinárodně uznáván jako učenec. V roce 1876 se stal přidruženým členem a v roce 1892 pravidelným členem Maďarské akademie věd a v roce 1905 byl prezidentem první třídy.

Ačkoli židovský status ovlivnil jeho učitelskou kariéru v Maďarsku, byl široce uznáván zahraničními akademiemi (v Rusku, Francii, Prusku, Bavorsku, Španělsku, Damašku, Dánsku a Velké Británii) více než desítkou učených

¹⁵⁷ Robert Simon, „Ignác Goldziher: His Life and Scholarship as Reflected in His Works and Correspondence.

¹⁵⁸ Ibid.

¹⁵⁹ Beránek, Ondřej. *Ignác Goldziher – vězeň z Budapešti: život a dílo zakladatele islamologie.* str.61

společností (v Göttingenu v Lipsku, Leiden, Kalkata, Paříž, Káhira a další) a univerzity (Cambridge, Aberdeen).

Poslední roky jeho života byly po první světové válce neúnosné, předčasná smrt jeho snachy a protižidovské hnutí po pádu Maďarské sovětské republiky v roce 1919. Goldziherova dvě hlavní židovská díla, napsaná v letech 1876 a 1887–1888, byla kriticky přijata v konzervativních židovských kruzích. První, *Der Mythos bei den Hebräen* (publikováno v angličtině jako *Mytologie mezi Hebrejci* v roce 1887), které napsal před lety, vyvrátil práci francouzského učenice Ernesta Renana, který popřel existenci hebrejské mytologie. Druhé dílo Goldzihera *A zsidóság lényege és fejlődése* (Esence židovství a jeho vývoj) se skládalo také ze šesti přednášek, z nichž poslední byla zrušena, protože diváci neměli zájem.

Goldziher se považoval za židovského maďarského občana. Měl malý soucit k sionismu. Ačkoli si zachoval hluboce zakořeněnou židovskou víru po celý svůj život, považoval své náboženství za soukromou záležitost, která neovlivnila jeho stipendium. Od devadesátých let se odmítl účastnit diskusí o současných židovských otázkách a omezil se pouze na psaní přísně vědeckých dokumentů.¹⁶⁰ Goldziher je nejlépe známý tím, že založil základy moderního islámského stipendia. Jeho bibliografie, kterou sestavil Bernát Heller v roce 1927, svědčí o kvalitě a rozsahu jeho stipendia. Jeho renomovaná díla zahrnují následující čtyři texty: *Die Zahiriten* (1884); *Muhammedanische Studien* (*Muslimská studia*, dvousvazkové dílo, 1888–1890); *Vorlesungen über den Islam* (*Přednášky o islámu*, 1910); *A Die Richtungen der islamischen Koranauslegungen* (*Trendy v exegezi Koránu*, 1920). Jeho pojednání o *Über die Entwicklung des Hadith* (O vývoji Hadítů, 1890) je považováno za jeho mistrovské dílo. V tomto textu analyzoval Goldziher způsoby, kterými muslimská komunita věřila v božskou legitimaci svých měnících se postupů a na prorockou tradici, která posvěcovala změnu v souladu s normou (nezměnitelnou, která se nemění) a Koránu.¹⁶¹

¹⁶⁰ Robert Simon. Ignác Goldziher: His Life and Scholarship as Reflected in His Works and Correspondence.

¹⁶¹ Ibid.

Goldziherovo dílo *Die Zahiriten*, psané téměř výhradně na základě rukopisů, podrobně zde analyzoval vznik a vývoj "páté školy práva", která později zmizela, *Vorlesungen* je první (a dnes široce používaná) příručka popisující islám v jeho úplnosti. Tato pozdní práce, složená ze šesti kapitol, zavádí základní interpretace Koránu od jeho nejranější doby k modernistickému tafsíru (Koranické exegezi). Pozůstalost Goldziherova vědeckého díla je v historii stipendia poměrně výjimečná. Jeho spisy byly výchozím bodem pro interpretací Hadíthů dokonce půl století po jeho smrti.¹⁶²

5.2.1.1 Stěžejní dílo: *Záhirité jejich učení a dějiny (1884)*

Goldziher se v rámci své činnosti věnoval také studiu islámského práva. Výsledky svého bádání se rozhodl publikovat v díle *Záhirité*. Již v úvodu se Goldziher pouští do systematického výkladu principů a metod islámského kanonického práva. Na příkladu jedné ze zaniklých právnických škol (madhhab) ukazuje vývoj a metodologii islámské jurisprudence. Domníval se, že právě jejich studium může vnést do vývoje islámu a jeho teologického myšlení nejvíce informací. Tuto zaniklou školu označujeme jako Záhiríja.¹⁶³

Jeho bádání ukázala, že pro vývoj islámského práva v 8. století byl příznačný rozvoj několika hnutí. Jedním z nich bylo hnutí obhajující roli lidského úsudku. Dalším pozdějším konkurenčním hnutím pak bylo hnutí zdůrazňující místo úsudku, především tradice. Ve stejné době jako tradicionalistická uskupení zde začal působit také nezávislý učenec jednoho ze čtyř madhabů aš-Šáfi'i. Díky tomu a také díky vzrůstajícímu počtu prorockých hadíthů, které postupně pronikaly do doktrinárního učení, začalo hnutí racionalistů a obhájců lidského úsudku postupně upadat, nikoliv však zanikat zcela. Aš-Šáfi'iho učení bylo mimo jiné zajímavé především tím, že v rámci učení o jurisprudenci zdůrazňovalo dvě roviny: právní a teologickou. Význam obou těchto aspektů na rozdíl od jiných orientalistů Goldziher vyzdvihoval.¹⁶⁴

¹⁶² Robert Simon. Ignác Goldziher: His Life and Scholarship as Reflected in His Works and Correspondence.

¹⁶³ Beránek, Ondřej. *Ignác Goldziher – vězeň z Budapešti: život a dílo zakladatele islamologie*. str. 84

¹⁶⁴ Ibid.

Pro rozkvět právní teorie a vývoj islámské právní vědy bylo neméně důležité století deváté. V tomto období došlo k posílení a vzestupu hnutí vedeného aš-Šáfíího studentem Ahmadem Ibn Hanbalem, který ač nerad, úsudek stále občas používal a zejména pak pod vedením Dávúda ibn Chalaf az-Záhíriho, který už úsudek zcela odmítal. A právě Dávúdem a jeho následovníky se Goldziher ve své knize zabýval. Dávúd ztělesňoval extrémního představitele, jenž odmítal nejen lidský úsudek, ale i logické analogie. Místo toho vyzdvihoval výlučnou roli Koránu a hadíthů. Zásadou, kterou se Dávúd řídil, bylo následovat jejich prvotní, vnější a doslovný význam (záhir). Zastával teorii, že „*Korán, je nestvořený, ale existuje ve vydání stvořeném v čase.*“¹⁶⁵ Jedna z dalších věcí, kterou se vymykal, bylo omezení tradičního konceptu idžmá pouze na řady Muhammdových druhů a odmítání převládající praxe nápodoby jediného učitele (taqlíd). Díky tomuto ohledu se jeho učení, jednostranně rozvedené aš-Šáfíího školy, dostalo na samý okraj ortodoxie a tradicionalismu. Dávúd je údajně autorem mnoha spisů o islámské právní teorii, žádný z nich se však nedochoval, a tak informace o jeho díle přetrvaly jen zprostředkovaně skrze pozdější autory, mezi nimiž byl mimo jiné především Ibn Hazma, kterému se Goldziher ve svém díle také věnuje.¹⁶⁶ Prokázal například původ Ibn Hazmova učení nepřímo z Šáfíiovského madhhabu a přímo z Dávúdovi zahíríje. Dále pak popsal následující vývoj tohoto učení a generaci jeho následovníků v Córdobě. Hazmův vliv se mu podařilo prokázat také u Ibn Túmarta, zakladatele berberské dynastie Almohádů, vládnoucí v západní Africe a Andalusii.¹⁶⁷

Postupem času však Záhírinská právní škola začala ztrácet na významu, a přestože se k ní ještě později hlásily některé významné osobnosti, v 10. století pravděpodobně zanikla úplně. Goldziherovi se tedy v tomto díle podařilo zmapovat historii a vývoj učení islámského práva, jenž demonstroval především na zaniklé právní škole Záhíríja. Důležité je zmínit, že Záhírité se svými

¹⁶⁵ Beránek, Ondřej. *Ignác Goldziher – vězeň z Budapešti: život a dílo zakladatele islamologie*. str. 85

¹⁶⁶ Ibid.

¹⁶⁷ Ibid.

hlavními cíli neuspěli a idžmá i qijás jsou dodnes v sunnitském islámu vedle Koránu a sunny zdrojem práva.¹⁶⁸

¹⁶⁸ Beránek, Ondřej. *Ignác Goldziher – vězeň z Budapešti: život a dílo zakladatele islamologie*. str. 86

6 Česká orientalistika

Zájem o studium regionu Blízkého východu začal už od 16. století původně studiem hebraistiky a biblistiky na Karlově univerzitě. V 17. a 18. století však zájem začal upadat a vědecký zájem byl obnoven až ve druhé polovině 18. století a v první polovině 19. století pak vzrostl zájem o indoevropské jazykovědy, což přirozeně vedlo ke vzniku nového oboru – indologie.

Ještě v dobách na univerzitě Karlo-Ferdinandově (název v letech 1654–1918) začal vyučovat Wolfgang Wessely, první učitel židovského původu. V roce 1849 byl zřízen na filologii samostatný oddíl orientální filologie, kde Wessely působil jako řádný profesor od roku 1850 hebrejské a rabínské řeči. Stejně tak jako profesor semitských jazyků Saul Isaak Kämpf. Kämpf měl přednášky také ke gramatice chaldejské, syrské a arabské. K nim se dále připojil Max Grünert, který studoval ve Vídni a Lipsku u profesora Fleischra. Napsal arabskou gramatiku, lexikografii a stylistiku a taktéž se věnoval perštině a turečtině. V jeho dílech *Neu-persische Chrestomathie* (2 díly, 1881) a *Arabische Lesetücke mit Glossar* (4 díly, 1903-13).

Prvním českým přednášejícím orientalistou byl Jaromír Břetislav Košut, který studoval v Basileji a Lipsku. Dříve než tragicky zahynul, jeho přednášky byly zaměřeny na arabštinu, turečtinu a vědecky se věnoval analýze mezi arabskými gramatickými školami v Basře a Kúfě. *Sechs Streitfragen der Basrener und Kufenser über die Abwandlung des Nomen* (1878) je jeho jediná vědecká práce, kterou stihl publikovat.¹⁶⁹

V roce 1882 došlo k rozdělení Karlo-Ferdinandovy univerzity na německou a českou univerzitu. Na české působil zakladatel české orientalistiky Rudolf Dvořák.¹⁷⁰ Studoval u profesora Kämpfa, Grünerta a Košuta a následně odešel studovat do Lipska k profesoru Fleischerovi, u nějž získal doktorát z arabštiny, perštiny a turečtiny. Když se vrátil, stal se jedním z prvních docentů české univerzity, a dokonce i mimořádným profesorem roku 1896 na orientální filologii. Profesor Dvořák také vykonával funkci děkana a rektora.

¹⁶⁹ Gombár, Eduard. *Úvod do dějin islámských zemí*. str. 54

¹⁷⁰ Ibid. str. 55

V jeho vědeckém zájmu bylo studium mnoho oborů. Mezi ně patřila hebraistika, biblistika, arabistika, semistika, novoperská a turecká filologie, klínopis a sinologie. Publikoval habilitační přednášku *O kulturním významu Arabů pro Evropu* (1884) a dizertační práci *Ueber die Fremdwörter im Korán* (1885). Napsal také množství článků o arabských geografech al-Ištárim, Ibn Battútovi, editoval překlad bajek Fattáhiho. Díky Dvořákovi vzniklo mnoho nových informativních hesel Ottova naučného slovníku, který vychází od roku 1888.¹⁷¹

Významný a světově proslulým arabistou, cestovatelem byl Alois Musil, jehož život si přiblížíme o něco více, protože byl opravdu významnou osobností české orientalistiky a dnes by proto jeho jméno nemělo být opomenuto.

Dvořákovým žákem byl profesor Rudolf Růžička, který se zabýval fonetickými problémy semitských jazyků. Mnoho článků věnoval souhlásce ghajn. Druhou oblastí jeho zájmu byly dějiny arabské literatury, a především arabské poezie. *Duraïd ben as-Simma* byla jeho nejvýznamnější třídílnou monografií. *Obraz středního Hidžázu na úsvitě islámu* (1925–1930) je dílo, které nabízí detailní rozbor života a díla nejvýznamnějšího vůdce beduínské opozice proti proroku Muhammadovi a islámu.¹⁷²

Velmi důležité je zmínit také jméno Aloise R. Nykla, který přišel s prvním vědeckým překladem *Koránu* do češtiny (1. vydání 1934, 2. vydání 1945). Soustředil se také na arabskou poezii ve Španělsku, nejvýznamnější je *Hispano – Arabic Poetry and its Relations with the Old Provençal Troubadours* (Baltimore, 1946). Toto dílo sepsal ve Spojených státech, protože procestoval celý svět, a nakonec se ve Státech usadil.

V meziválečném období působil na německé univerzitě v Praze Grünerův žák Adolf Grohmann, který byl ředitelem Orientálního ústavu mezi lety 1943–1945 a pak odešel do Rakouska.

Zakladatelem výzkumu islámských dějin na Univerzitě Karlově byl Felix Tauer, který především proslul českým překladem pohádek *Tisíce a jedné noci* (1928–1955) a patří hrdě mezi nejúplnější překlady v Evropě, kdy je doplněn podrobným poznámkovým aparátem. Dále přispěl monumentálním historickým

¹⁷¹ Gombár, Eduard. *Úvod do dějin islámských zemí*. str. 55

¹⁷² Ibid. str. 56

dílem *Dějiny lidstva* a dvěma rozsáhlými kapitolami *Dějiny a kultura islámu od poloviny VIII. do počátku XIII. století* (díl 3, 1937) a mnoho dalšími díly.¹⁷³

V neposlední řadě dlouhou dobu v poválečné generaci arabistů působil Ivan Hrbek, jenž studoval u Tauera a od roku 1953 působil v Orientálním ústavu a přednášel na Univerzitě Karlově, ale i v zahraničí. Přeložil například dílo Ibn Tufajla: *Živý syn bdícího* (1957), aš-Šarkáwího: *Země* (1958) nebo dílo Tahá Husajna: *Volání hrdličky* (1961). Největším odkazem je jeho překlad *Koránu* (1972) do češtiny, který je využíván do dnes.¹⁷⁴

6.1 Alois Musil

Mezi nejvýznamnější české orientalisty, o kterých bychom si zde měli přiblížit, patří prof. ThDr. Alois Musil, dr. h. c.

Tento vystudovaný katolický kněz, který působil také jako důvěrník posledního rakousko-uherského císařského páru a byl přítelem Tomáše Garrigue Masaryka, byl v Československu komunistickým režimem záměrně upozadován, a tak jeho jméno nebylo mezi českou laickou veřejností příliš známo. Musil však zůstal znám především světovým badatelům jako jeden z předních orientalistů s velmi širokým vědeckým záběrem. Počátky jeho působení spadají ještě do období Rakouska-Uherska. Po vzniku Československa se velmi významně podílel na založení české orientalistické školy.¹⁷⁵

Alois Musil se narodil jako nejstarší z pěti dětí v Rychtářově na Vyškovsku. Po absolvování gymnaziálních studií se rozhodl především kvůli své rodině vstoupit do teologického semináře na Bohoslovecké fakultě v Olomouci, který ukončil v roce 1891 vysvěcením na kněze. Během studií si oblíbil starozákonní biblistiku, dějiny a také studium jazyků. Již na škole si osvojil latinu, řečtinu a hebrejštinu. Na jazyky byl však nesmírně nadaný, protože během svého života se dokázal kromě klasických i moderních jazyků naučit i desítky arabských nářečí.¹⁷⁶ V roce 1895 získal na stejné univerzitě

¹⁷³ Gombár, Eduard. *Úvod do dějin islámských zemí*. str. 58

¹⁷⁴ Ibid. str. 59

¹⁷⁵ Akademická společnost Aloise Musila. Životopis prof. ThDr. Alois Musil, dr. h. c.

¹⁷⁶ Filipický, Jan, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. str. 340

doktorát z teologie, a především jeho úsilí o prohloubení studia ho přivedlo k zájmu o arabský svět. Mezi lety 1895–1898 se vydal studovat na Dominikánskou biblickou školu v Jeruzalémě a na Jezuitskou univerzitu sv. Josefa v Bejrútu. Výzkum, který prováděl v okolí Jeruzaléma a v oblasti kolem Petry, mu přinesl nebývalý úspěch, neboť v roce 1898 objevil pouštní palác Kusejr Amra s barevnými freskami, který postavil umajovský chalífa al-Valíd II. Toto místo navštívil ještě několikrát a své poznatky o Jordánsku a objevení pouštního paláce sepsal ve svých dílech *Arabia Petraea a Kusejr Amra*.¹⁷⁷ V roce 1904 se stal profesorem na Bohoslovecké fakultě v Olomouci a roku 1909 také profesorem na teologické fakultě univerzity ve Vídni.

S podporou obou vědeckých ústavů mohl podniknout několik cest do Palestiny, Sýrie a Iráku, kde prováděl topografický výzkum, ze kterého vznikly první podrobné mapy této oblasti. Studoval zde také islámské archeologické památky, místní folklor a etnografii.¹⁷⁸ Určitý čas žil a také se stal členem beduínského kmene Rwala, kde byl znám pod jménem šejch Músa ar Rueili. Během první světové války se snažil o rozvoj politických a obchodních styků s Arabským světem. Absolvoval také několik politických misí do Arabských provincií Osmanské říše s cílem získat arabskou podporu Turecka a zvýšit vliv Rakouska-Uherska v pronikání na Blízký východ. Po nástupu Karla I. v roce 1916 na rakouský trůn se jeho vliv ještě zvýšil, neboť se stal blízkým zpovědníkem císařovny Zity. Byl obeznámen také s plánem císaře uzavřít separátní mír a významně se zasloužil o amnestii českých politiků Kramáře, Rašína, Klofáče a dalších českých úředníků při vzpouře v Boce Kotorské.¹⁷⁹

Po první světové válce se Musil přestěhoval z Vídně do Prahy, kde vstoupil na žádost prezidenta Masaryka do služeb státu. V roce 1920 byl jmenován profesorem pomocných věd východních a novější arabštiny na Univerzitě Karlově, kde působil až do roku 1938. Zasloužil se o vypracování plánu na zřízení Orientálního ústavu, jehož cílem byla podpora a rozvoj hospodářských a politických vztahů mezi Československem a Orientem. Pro

¹⁷⁷ Filipský, Jan, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. str. 340

¹⁷⁸ *Ibid.* str. 340-341

¹⁷⁹ *Ibid.*

svůj plán získal širší politickou podporu, a tak byl v roce 1927 jmenován jedním z prvních 34 členů Orientálního ústavu v Československu.¹⁸⁰

Neméně důležité byly také jeho cesty do USA, kde navštívil New York. S pomocí Americké geografické společnosti (American Geographical Society) a financí amerického mecenáše, Charlese Crana, se kterým ho seznámil Masaryk, se mu podařilo anglicky publikovat rozsáhlé dílo *Oriental Explorations and Studies* (Orientální výzkumy a studie), ve kterém osvětloval výsledky ze svých cest a výzkumů.¹⁸¹ Vydal také řadu *Dnešní Orient* o hospodářském a politickém vývoji na Blízkém a Středním východě. Toto rozsáhlé dílo vyšlo v jedenácti svazcích, z nichž poslední, dvanáctý, věnovaný Francouzské severní Africe již nedokončil.¹⁸²

Během svého života vydal také celou řadu dobrodružné literatury pro mládež, která se odehrávala v arabském světě a ve které se snažil vysvětlovat některé arabské či islámské tradice.¹⁸³

Musilova práce se stala uznávaným a nenahraditelným zdrojem informací. Byla přínosem nejen pro českou orientalistiku, ale i orientalistiku mezinárodní. V roce 1928 mu Americká geografická společnost udělila Zlatou medaili Charlese P. Dalyho. V roce 1937 ukončil svou přednáškovou činnost, avšak i nadále publikoval.¹⁸⁴

On sám o svém životě říkal: „*Tvořila mne poušť a životní bída, v poušti mi nepomohly ani tituly, ani řády, byl jsem odkázán jen sám na sebe a na Boha. Vědomí, že konám svou povinnost, je nejlepším uznáním a jedinou plnou odměnou.*“¹⁸⁵

V roce 1944 zemřel na svém statku v Otrybech u Českého Šternberka. Zanechal po sobě rozsáhlé dílo, čítající 54 svazků a více jak 1200 odborných a populárních článků.¹⁸⁶

¹⁸⁰ Filipský, Jan, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté* str. 340.

¹⁸¹ Akademická společnost Aloise Musila. Životopis prof. ThDr. Alois Musil, dr. h. c.

¹⁸² Filipský, Jan, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. str. 340

¹⁸³ Ibid. str.340-341

¹⁸⁴ Akademická společnost Aloise Musila. Životopis prof. ThDr. Alois Musil, dr. h. c.

¹⁸⁵ Ibid.

¹⁸⁶ Akademická společnost Aloise Musila. Životopis prof. ThDr. Alois Musil, dr. h. c.

7 Edward Said a pojem Orientalismus

Na závěr své práce bych ráda představila Edwarda Saida, jakožto stěžejního autora, zabývajícího se především kritikou orientalistů, na základě vybraných děl, převážně francouzské, anglické a též americké literatury 19. a 20. století. Podle Saida autoři vytvořili stereotypní obrazy, podle nichž je Západ racionální, rozvinutý, nadřazený a maskulinní, zatímco Východ je viděn jako iracionální, zaostalý, krutý a femininní. Kritizoval především použití konceptů, které naváděly ať už přímo či nepřímo k dominanci a prosazování Západu nad Orientem.

Pojem „orientalismus“ je podle Edwarda Saida soubor vědění, který je mnohem komplikovanější a vymezuje více významů, které jsou vzájemně propojené. V obecnější rovině „pojem orientalismus znamená snahu postihnout druh myšlení založený na ontologickém a epistemologickém rozlišení mezi Orientem a ve většině případů Okcidentem (Západem).“¹⁸⁷

O tomto oboru je také možno uvažovat jako o „společenské instituci, která zkoumá výroky o orientu, autorizuje názory na něj, popisuje Orient, učí o něm, objasňuje ho a řídí. Jinými slovy orientalismus je postupem, jímž Západ Orientu vládne, restrukturalizuje jej a spravuje.“¹⁸⁸

Said byl inspirován Foucalem a jeho vědeckou konstrukcí, kde kultura je jako určující systém toho, co se smí a nesmí. Ironie Saidova Orientalismu spočívá v tom, že podrobil kritice právě tu tradici evropského osvícenství, která začala odvěké kulturní předsudky postupně odbourávat cestou intenzivního zkoumání mimoevropských oblastí. V podstatě sleduje různé pohledy a vnímání koloniálního období britské a evropské nadvlády na Středním východě. Během tohoto období, Spojené státy nebyly dosud světovou velmocí, a ještě se výrazně nevměšovaly do oblasti Středního východu. Názory a postoje na tento region, které se dostaly do povědomí, byly výsledkem Britů a Francouzů. Britové měli kolonie na východě, Francie kolonie z počátku neměla, ale snažila se získat alespoň některé z nich.

¹⁸⁷ Said, Edward. *Orientalismus: západní koncepce Orientu*, str. 12

¹⁸⁸ Ibid. str. 13

Závěr

Cílem této práce bylo podat ucelené informace o vývoji islamologie v západních zemích od 2. poloviny 19. století do 1. poloviny 20. století. Utváření islamologie bylo velmi úzce spjato s vývojem orientalistiky, jejíž součástí islamologie byla až do konce 19. století, kdy se z orientalistiky oddělila jako samostatná vědní disciplína. Z tohoto důvodu byl v této práci sledován souběžně vývoj orientalistiky, na níž islamologie navazuje. První kapitola práce byla zaměřena především na utváření orientalistiky. Dále byly vysvětleny důvody vzrůstajícího zájmu evropských zemí o Blízký východ. Práce byla rozdělena do jednotlivých kapitol, podle zemí, ve kterých vznikala první orientalistická centra, jež se tímto oborem zabývala nejvíce. Mezi tato centra patřila Velká Británie, Francie, Holandsko, dále pak Německo, Rakousko-Uhersko kam často přicházeli čeští studenti. A v neposlední řadě také Česko. Byl představený postupný vývoj, hlavní představitelé a přehled jednotlivých děl. V každé zemi byl pak ještě vybrán autor, o kterém bylo pojednáno podrobněji. Byla představena jeho biografie, která byla často provázána s výzkumem autora, dále bylo také stručně rozebráno jedno z jeho stěžejních děl. Základní orientace v těchto dílech, poskytuje přiblížení autorových hlavních myšlenek, jež může čtenář využít jako recenzi k případnému hlubšímu nastudování díla.

V závěru je kapitola, která byla věnována Edwardu Saidovi. Byl zde stručně rozebrán jeho pohled a kritika na generaci orientalistů, kterým se tato práce věnuje.

Tato práce může posloužit, jako odborný úvod k vývoji oboru orientalistiky a islamologie, proto má charakter sumarizační a deskriptivní. Dalším přínosem je také seznam nejvýznamnějších autorů a jejich děl, který je obsažen v textové příloze.

Seznam použité literatury:

BERÁNEK, Ondřej. *Ignác Goldziher – vězeň z Budapešti: život a dílo zakladatele islamologie*. Brno: CDK (Centrum pro studium demokracie a kultury), 2010. Dějiny a kultura. ISBN 978-80-7325-209-0.

FILIPSKÝ, Jan, ed. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. Praha: Libri, 1999. ISBN 80-85983-59-1.

FLETCHER, R. A. *Kříž a půlměsíc: křesťanství a islám od Muhammada po reformaci*. Praha: Mladá fronta, 2004. Kolumbus. ISBN 80-204-1145-3.

GOMBÁR, Eduard. *Úvod do dějin islámských zemí*. Praha: Najáda, 1994. Arabica et islamica. ISBN:80-85632-22-5.

HOURANI, Albert. *Islam in European Thought*. Cambridge university press: 1992. ISBN:0521421209.

KANN, A.Robert, A. *A History of the Habsburg Empire*. Londýn: University of California press, Ltd:1974.

KROPÁČEK, Luboš. *Islám a Západ: historická paměť a současná krize*. Praha: Vyšehrad, 2002. Moderní dějiny (Vyšehrad). ISBN 80-702-1540-2.

MCCABE, Baghdiantz Ina. *Orientalism in Early Modern France: Eurasian Trade, Exoticism and the Ancien Regime*. Bloomsbury Academic: 2008. ISBN: 1845203747.

OTTERSPEER, Willem. *Leiden Oriental Connections: 1850–1940*. Leiden: E.J.Brill, 1989. ISSN 0169-8362.

SAID, Edward W. *Orientalismus: západní koncepce Orientu*. Praha: Paseka, 2008. ISBN 978-80-7185-921-5.

SPEAKE, Jennifer, ed. *Literature of Travel and Exploration: An Encyclopedia*. London and New York: Routledge, 2003. ISBN 13-978-1-579-58247-0.

TOOMER, J. G., *Eastern Wisdom and Learning: The Study of Arabic in Seventeenth-Century England*. Oxford: OUP Oxford, 1996. ISBN: 978-0198202912.

VROLIJK, Arnoud a Leeuwen, Richard. *Arabic Studies in the Netherlands: A Short History in Portraits, 1580–1950*. Leiden: Brill, 2014. ISBN 978-90-04-26486.

WOKOECK, Ursula. *German Orientalism: The Study of the Middle East and Islam from 1800 to 1945*. London: Routledge: Taylor and Francis group, 2009 ISBN 0-203-88008-0.

Elektronické zdroje:

Akademická společnost Aloise Musila. Životopis prof. ThDr. Alois Musil, dr. h. c. [online] [cit.2017-04-20] Dostupné z: <http://aloismusil.cz/alois-musil>

BEVAN, A. Aneurin. Theodor Nöldeke. The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland. (1931) No. 2 str. 493-4962. Cambridge University Press. [online]. [cit. 2017-04-22]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/25194298?Search=yes&seq=1#>

BLUMI, Isa. Review of C. Snouck Hurgronje: Mekka in the Latter Part of the 19th Century. The American Journal of Islamic Social Sciences (2007) vol. 25 no. 3, str. 326 Atlanta, Georgia. [online] [cit.2017-04-10] Dostupné z: http://www.academia.edu/4891371/Review_of_C._Snouck_Hurgronje_Mekka_in_the_Latter_Part_of_the_19th_Century_Leiden_2007

BUCK, Dorothy. Model of hope. [online]. [cit. 2017-03-27]. Dostupné z: <http://www.dcbuck.com/Articles/ModelofHope/modelhope.html>

CARVALHO, Christina. Christiaan Snouck Hurgronje: biography and perception. Amsterdam, 2010. Master's thesis. European Studies. Universiteit van Amsterdam. Work leader: Prof. Michael Kemper, Eastern European Studies. [online]. [cit. 2017-04-08] Dostupné z: <http://dare.uva.nl/cgi/arno/show.cgi?fid=168795>

DAWN. C. Ernest. Islamic Society and the West. American Historical Review (1958) str. 682-683. University of Illinois. 1958, [online] [cit.2017-03-28] Dostupné z: <https://academic.oup.com/ahr/article-abstract/63/3/682/86605/Islamic-Society-and-the-West-A-Study-of-the-Impact?redirectedFrom=fulltext>

HITTI, Philip K. Review: Islamic Society and the West: A Study of the Impact of Western Civilization on Moslem Culture in the Near East. The Journal of Modern History, vol. 23, no. 4, 1951, str. 380–381. [online]. [cit.2017-03-28] Dostupné z: http://www.jstor.org/stable/1872819?seq=1#page_scan_tab_contents

H.D.G. Obituary: Gertrude Lowthian Bell, *The Geographical Journal* 68.4. 1926 str. 363–368. [online]. [cit.2017-04-12]
Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/1783440>

HETENYI, Ernest. Alexander Csoma de Koros: The Hungarian Bodhisattva (PDF). *Bulletin of Tibetology*. 9 (1): str. 34–31. [online]. [cit.2017-04-19]
Dostupné z:
http://himalaya.socanth.cam.ac.uk/collections/journals/bot/pdf/bot_09_01_03.pdf

HOPWOOD, Derek. Albert Hourani: Islam, Christianity and Orientalism. *British Journal of Middle Eastern Studies*, vol. 30, no. 2, 2003, str. 127–136. [online]. [cit.2017-03-28] Dostupné z: www.jstor.org/stable/3593219 .

FAWAZ, Leila. In Memoriam: Albert Hourani (1915-1993). *International Journal of Middle East Studies*, vol. 25, no. 2, 1993, str. 1-4. [online]. [cit. 2017-03-28]
Dostupné z:, www.jstor.org/stable/164661.

Edward William Lane, 1801 to 1876: Biographical Sketch. [online]. [cit. 2017-03-28] Dostupné z:, <https://loc.gov/item/ihas.200155942>

KHALIDI, Rashid. Review: Islam in European Thought by Albert Hourani. *The Journal of Modern History*, vol. 67, no. 1, 1995, str. 101–102. [online]. [cit. 2017-03-20] Dostupné z: www.jstor.org/stable/2124985.

MACDONALD, B. Duncan. Review: The New Study of Arabic Grammar. Zur Grammatik des classischen Arabisch by Theodor Nöldeke. *The American Journal of Semitic Languages and Literatures*. Vol. 13, no. 4, 1897, str. 310-313. [online]. [cit. 2017-04-20] Dostupné z:, <http://www.jstor.org/stable/527995>

MORGAN, D. O. Review: Islam in European Thought by Albert Hourani. Journal of the Royal Asiatic Society, vol. 2, no. 2, 1992, str. 261–261. [online]. [cit. 2017-03-28] *Third Series*, Dostupné z: www.jstor.org/stable/25182521.

POLK, W., & Banani. A. Islam and the West. International Journal of Middle East Studies, 1975) Vol. 6, No. 2 str. 131-147. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/162417> [online]. [cit. 2017-03-28]

ROBERT, Simon. Ignac Goldziher: His life and scholarship as reflected in his works and correspondence. [online]. [cit. 2017-04-19]. Dostupné z: http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Goldziher_Ignac

THE EDITORS of Encyclopædia Britannica. Theodor Nöldeke: German linguist. 1998 [online]. [cit. 2017-04-19]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Theodor-Noldeke>

THE EDITORS of Encyclopædia Britannica. Julius Wellhausen: German scholar. 1998 [online]. [cit. 2017-04-19]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Julius-Wellhausen>

WAARDENBURG, Jacques. Louis Massignon (1883-1962) as a Student of Islam. Die Welt Des Islams, vol. 45, no. 3, 2005, str. 312–342. New Series, [online] [cit.2017-04-10] Dostupné z: www.jstor.org/stable/20140697.

WITKAM, Jan. Orientalist Studies in The Netherlands: Historical Legacy and Contemporary Paradigm. Kuala Lumpur, 4.8. 2006. Academic lecture. International Islamic University Malaysia. The Departments of History and Civilization and Political Science [online]. [cit. 2017-04-13]. Dostupné z: <http://www.islamicmanuscripts.info/files/Orientalist%20Studies%20in%20The%20Netherlands.pdf>

ŽĎÁRSKÝ, Pavel. Osobnosti: Alois Musil. Edice věda kolem nás. str. 3. [online].
[cit. 2017-04-20]. Dostupné z http://www.vedakolemna.cz/sys/galerie-download/alois-musil-VKN_4_web.pdf?0.04509331647930448

Resumé

This work has focused on the description of the development of Islamology as a field which has been part of Oriental Studies for many years. The author has devoted herself to development from the early beginnings, the main centers of orientalism in Europe.

The work is divided into chapters by countries in which research has been conducted concerning the Middle East region. These research centers are further focused on the main scholars and their works. In each chapter, one main author and his masterpiece was selected, which the author focused a little more in detail. Biography, main ideas, influence, and so on. At the end of the paper is a chapter that briefly discusses Edward Said's critique and his view of the Orientalist generation that the work is focused on. It is primarily a professional introduction to the development of the field of Oriental Studies and Islamology, therefore it has a summary and descriptive character. The main contribution of the thesis is also the list of the most important authors and their works, which is contained in the textbook at the end of the work.

The work is primarily a professional introduction to the development of the field of Oriental Studies and Islamology, therefore it's summary and descriptive in nature. The main contribution of the work is also the list of the most important authors and their works, which is included in the text supplement at the end of the thesis.

Textové přílohy

Seznam nejvýznamnějších orientalistů v období od 2. poloviny 19. století do poloviny 20. století

Francouzská orientalistika

- **Étienne Guatemère** (1782–1852) – překlad *Maqríziho Dějin mamlúků*, předmluva *Ibn Chaldúna*, *Mémoires sur les Nabatéens* (1835)
- **Joseph-Toussaint Reinaud** (1795–1867) – básně *Imr al-Qajse*, překlad *Ibn Challikánova biografického slovníku*
- **Armand Pierre Caussin de Perceval mladší** (1795–1871) – *Essai sur l'histoire des Arabes avant l'islamisme* (3 díly, 1847), *Dictionnaire français-arabe* (1828-1829)
- **Benjamin-Raphael Sanguinetti** (1811–1883) – překlad cesty *Ibn Battúty*
- **Charles Defrémery** (1822–1883) - *Histoire des sultans du Kharezm* (1842), *Histoire des Samanides* (1845), *Voyages d'Ibn Battúta* (4 svazky, 1853-1859)
- **Adrien Barbier de Meynar** (1826–1908) – překlad díla *Mas'údího*, *Dictionnaire géographique, historique et littéraire de la Perse et des contrées adjacentes* (1861), *Dictionnaire turc-français* (2 svazky, 1881-1886)
- **Joseph Derenbourg** (1811–1895) - *Essai sur l'histoire et la géographie de la Palestine* (1867), *Deux Versions hébraïques du livre de Kalilah et Dimnah* (1881), *Joannis de Capua directorium vitae humanae* (1889)
- **Jaques-Auguste Cherbonneau** (1813–1882) – podíl na vydání *Révue Africaine*
- **Ernest Renan** (1833–1892) – *Histoire générale des langur sémitiques*, *Vie de Jésus* (1863), *Averroès et l'Averroïsme* (1852)
- **Hartwig Derenbourg mladší** (1844–1908) - *Le Livre de Sibawaih* (2 svazky, 1881-1889), *Ousama ibn Mounkidh, un émir syrien* (1889), *Al-Fakhri* (1895)
- **René Basset** (1855–1924) - *Notes de lexicographie berbère* (1887), *La Religion des Berbères de l'antiquité jusqu'à l'islam*, *Prières des musulmans chinois* (1878)
- **A. Le Châtelier** (1855–1929) – časopis *Revue du Monde musulman*
- **Maurice Gaudefroy-Demombynes** (1862–1957) – *Le monde Musulman et Byzantin jusqu'aux Croisades* (1931), *Mahomet* (1957)
- **Henri Lammens** (1862–1937) – *Le berceau de l'Islam* (1914), *Études sur le siècle des Omayyades* (1930), *La Syrie, précis historique* (1921)

- **Louis Massignon** (1883–1962) – *La Passion d'al-Hosayn Ibn Mansour al-Hallâj* (1922), *Essai sur les origines du lexique technique de la mystique musulmane* (1922), *Annuaire du Monde Musulman* (1929)
- **Henri Massé** (1886–1969) – *Futūh Misr Ibn ʿAbd al-Hakama* (1919), *Essai sur le poète Saadi* (1919), *Ferdousi et l'épopée nationale* (1935), *La personnalité de Ferdousi, Manoutchehri, Le poète persane Baba Tahir*
- **Gaston Wiet** (1887–1971) – *La grandem de l'islam de Mahomet à François 1er* (1961), *Introduction à la littérature arabe* (1966)
- **Régis Blachère** (1900–1973) – *Introduction au Coran* (1947), *Le Problème de Mahomet* (1952), *Le Coran. Traduction Nouvelle* (2 svazky, 1949–1950)
- **Jean Sauvaget** (1901–1950) – *Introduction à l'histoire de l'Orient musulman* (1943), *Annuaire de l'École des hautes études* (1950–1951)
- **Henri Corbin** (1903–1979) – *Histoire de la philosophie islamique* (1964), *En Islam Iranien: Aspects spirituels et philosophiques* (4 svazky, 1971–1973)
- **Henri Laoust** (1905–1983) – *Les Schismes dans l'islam* (1965), *Essai sur les doctrines sociales et politiques d'Ibn Taimîya* (1939), *Le califat dans la doctrine de Rachîd Ridâ* (1986)
- **Claude Cahen** (1909–1991) – *La Syrie du Nord à l'Époque des Croisades* (1940), *L'islam des origines au debut de l'empire ottoman* (1970)
- **Jacques Berque** (1910–1995) – *Les Arabes d'hier à demain* (1960), *La Maghreb entre deux guerres* (1962), *L'Égypte, impérialisme et révolutions* (1967), *Les Arabes* (1978)
- **Maxime Rodinson** (1915–2004) – *Mahomet* (1968), *Islam et capitalisme* (1966), *Marxisme et monde musulman* (1968)
- **Nikita Elisséeff** (1915–1997) – monografie o *Nūr ad-Dīnovi* (1967)
- **Charles-André Julien** (1891–1991) – *L'Histoire de l'Afrique du Nord* (1956), *Histoire de l'Algérie contemporaine, 1827–1871* (1964), *Le Maroc face aux impérialismes* (1978)
- **Roger Le Tourneau** (1907–1971) – *Evolution politique de l'Afrique du Nord musulmane, 1920–1961* (1962), *Le vie quotidienne à Fès en 1900* (1965)
- **Evariste Lévi-Provençal** (1894–1956) – *L'Espagne musulmane au Xe siècle* (1932), *La Fondation de Fès* (1939), *Histoire de l'Espagne Musulmane* (1950–1953)
- **Annales Fernando Braudel** (1902–1985) – *La Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II* (1966), *Écrits sur l'histoire I-II* (1969–1990), *Civilisation matérielle, économie et capitalisme (XVe-XVIIIe siècles)* (3 svazky, 1979)
- **Robert Mantran** (1917–1999) – *Istanbul dans la seconde moitié du XVIIe siècle* (1962), *L'Empire ottoman, du XVIe au XVIIIe siècle. Administration, économie, société* (1984)

Britská orientalistika

- **Edward William Lane** (1801–1876) – *Description of Egypt* (1896), *An Account of the Manners and Customs of the Modern Egyptians* (1836), překlad *Tisíce a jedné noci*, *Arabic-English Lexicon* (8 dílů, 1863–1874)
- **William Muir** (1819–1905) – Muhammadův životopis *The Life of Mahomet and History of Islam* (4 díly, 1856–1861), *The Caliphate, its Rise, Decline and Fall* (1891), *The Mameluke or Slave Dynasty of Egypt* (1896)
- **Stanley Lane-Poole** (1854–1913) – *Social Life in Egypt, A Description of the Country and its People*, *The Mohamedan Dynasties* (1894), *Saladin and the Fall of the Kingdom of Jerusalem* (1898), *A History of Egypt in the Middle Ages* (1901)
- **William Wright** (1830–1889) - *The homilies of Aphraates, the Persian sage* (1869), *Fragments of the Curetonian Gospels* (1872), *Fragments of the Homilies of Cyril of Alexandria on the Gospel of S. Luke* (1874)
- **Edward Henry Palmer** (1840–1884) - *The Desert of the Exodus* (1871), *Arabic Grammar* (1874), *Persian Dictionary* (1876)
- **William Robertson Smith** (1846–1894) - *Kinship and Marriage in Early Arabia* (1885), *Lectures on the Religion of the Semites* (1889)
- **Edward Granville Brown** (1862–1926) – *A Literary History of Persia* (4 svazky, 1908), *The Persian Revolution* (1905–1909)
- **Rewynold Aleyne Nicholson** (1868–1945) – *A Literary History of the Arabs* (1907), *Mystics of Islam* (1914), *Studies in Islamic Poetry* (1921), *Studies in Islamic Mysticism* (1921)
- **David Samuel Margoliouth** (1858–1940) - *Mohammed and the Rise of Islam* (1905), *Umayyads and 'Abbasids* (1907), *Mohammedanism* (1912)
- **Thomas Walker Arnold** (1864–1930) - *The Caliphate* (1924), *The Old and New Testaments in Muslim Religious Art* (1928), *Painting in Islam, A Study of the Place of Pictorial Art in Muslim Culture* (1928)
- **Alfred Guillaume** (1888–1962) – *The Legacy of Islam* (1931), *The Life of Muhammad. A translation of Ibn Ishaq's Sirat Rasul Allah* (1955), *The traditions of Islam: an introduction to the study of the Hadith literature* (1924)
- **Hamilton Alexander Raskeen Gibb** (1895–1971) – *Arabic Literature, an Introduction*, *Mohammedanism: An Historical Survey* (1949), *Islamic Society and the West* (1950–1957), *Studies on the Civilization of Islam* (1962)
- **Arthur John Arberry** (1905–1969) – *An Introduction to the History of Sufism* (1942), *Modern Arabic Poetry* (1950), *Oriental Essays, Portraits of Seven Scholars* (1960)

- **Bernard Lewis** (1912 -) – *The Arabs in History* (1950), *The Emergence of Modern Turkey* (1961), *The Muslim Discovery of Europe* (1982), *Semites and Anti-Semites* (1986)
- **Peter Malcolm Holt** (1918–2006) – *The Cambridge History of Islam, A History of the Near East* (7 dílů), *The Age of the Crusades, The Near East from the Eleventh Century to 1517* (1986), *The Crusader States and Their Neighbours, 1098-1291* (2004)
- **Albert Hourani** (1915–1993) – *Syria and Lebanon* (1946), *Minorities in the Arab World* (1947), *Arabic Thought in the Liberal Ager* (1962), *The History of the Arab Peoples* (1991)
- **William Montgomery Watt** (1909–2006) – *Islamic Philosophy and Theology* (1962), *Islamic Political Thought* (1968), *What Is Islam?* (1980)
- **Muhammad A. Shaban** – *Islamic History. A New Interpretation* (1971)
- **Henry Herbert Dodwell** (1879–1946) – *The Founder of Modern Egypt: A Study of Muhammad Ali* (1931), *The Cambridge History of India Vol. VI The Indian Empire, 1858-1918* (1932)
- **Steven Runciman** (1903–2000) – *A History of the Crusades* (3 svazky, 1951), *The Fall of Constantinople* (1965)
- **Stephen Hemsley Longrigg** (1893–1979) - *Iraq 1900-1950* (1953), *Oil in the Middle East* (1954), *Syria and Lebanon Under French Mandate* (1958)
- **George E. Kirk** (1911 -) - *A Short History of the Middle East* (1964)
- **Edgar O'Ballance** (1918–2009) - *The War In Yemen* (1971), *The Third Arab-Israeli War* (1972), *The secret war in the Sudan, 1955–1972* (1977)

Nizozemská orientalistika

- **Theodorus Willem Jan Juynboll** (1802–1861) - *Oratio de hodierna studii linguarum orientalium conditione* (1832), *Lexicon geographicum*. (1853), *Abū'l-Mahāsīn ibn Tagrī Bardīi Annales* (1857)
- **Reinhardt Dozy** (1820–1883) – *Historie des Musulmanes d'Espagne* (4 díly, 1861), *Het Islamisme* (1863), *Supplément aux dictionnaires arabes* (1881)
- **Michael Jan de Goeje** (1836–1909) – *Bibliotheca Geographorum Arabicorum* (edice 8 dílů, 1870–1894), *edice Fragmenta Historicorum Arabicorum* (1869–1971), *Dějiny Tabarího* (1879–1901)
- **Christian Snouck Hurgronje** (1857–1936) – *Mekka* (1888–1889), *The Holy War "Made in Germany"* (1913)
- **Tjitze J. de Boer** (1866–1942) – *Geschichte der Philosophie im Islam* (1901)
- **Arent Jan Wensinck** (1882–1939) – *A handbook of early Muhammadan tradition* (1927), *The Muslim Creed* (1932)

- **Karl Emil Oskar Jahn** (1906–1985) - *History of Iranian Literature* (1968),
- **W. J. A. Kernkamp** (1900–1956) - *De Islam en de Vrouw* (1935), *Pan-Arabische beweging en islam* (1936)

Německá orientalistika

- **Georg Wilhelm Freytag** (1788–1861) – *Selecta ex Historia Halebi* (1819), *Lexikon Arabico-Latinum* (1830–1837), *Arabum proverbialibus instruxit, latine vertit* (3 svazky, 1838–1843)
- **Friedrich Rückert** (1788–1866) – *Der Koran*
- **Heinrich Leberecht Fleischer** (1801–1888) – *Beiträgen zur arabischen Sprachkunde, Studien zu Dozys Supplément, Historia ante-Islamica* (1831–1834), *Hermes Trismegistus an die Menschliche Seele* (1870), *Kleinere Schriften* (3 svazky, 1885–1988)
- **Gustav Flügel** (1802–1870) - *Mani, seine Lehren und seine Schriften* (1862), *Die grammatischen Schulen der Araber* (1862), *Ibn Kutlubugas Krone der Lebensbeschreibungen* (1862)
- **Henrich Ewald** (1803–1875) – kritická mluvnice arabštiny, práce o arabské metrice, *Geschichte des Volkes Israel* (1843–1859), *Die Alterthümer des Volkes Israel* (1848), *Das Sendschreiben an die Hebräer und Jakobos' Rundschreiben* (1870)
- **Abraham Geiger** (1810–1874) - *Was hat Mohammed aus dem Judentume aufgenommen?* (1833), *Das Judenthum und seine Geschichte von der Zerstörung des zweiten Tempels bis zum Ende des zwölften Jahrhunderts* (1865–1871)
- **Gustav Weil** (1808–1889) – *Geschichte der Chalifen* (1846–1851), *Geschichte des Abbasidenchalifates in Ägypten* (1860–1862)
- **Ferdinand Wüstenfeld** (1808–1899) – vydal dílo *Ibn Challikàna* (1835–1850), *Ibn Hašāma* (1858–1860), slovník *Jāqūta* (1866–1873)
- **Aloys Sprenger** (1813–1893) – *The Life of Muhammad from Original Sources* (1851), *Das Leben und die Lehre des Mohammad* (3 díly, 1861–1865)
- **Theodor Nöldeke** (1836–1930) – *Geschichte des Korans* (1860, druhé vydání 1909), mluvnice mandejštiny (1875) a syrštiny (1880), *Geschichte der Perser und Araber zur Zeit der Sasaniden* (1879)
- **Julius Wellhausen** – *Muhammed in Medina* (1882), *Reste arabischen Heidentums* (1887), *Das arabisme Reich und sein Sturz* (1902)
- **Eduard Sachau** (1845–1930) – *Muhammedanische Recht nach shafiiischer Lehre* (1897), *Reise in Syrien und Mesopotamien* (1883) *Am Euphrat und Tigris: reisenotizen aus dem winter 1897-1898* (1900)

- **Albert Socin** (1844–1899) – *Kurdische sammlungen* (2 svazky, 1887–1890), *Arabische Grammatik: Paradigmen, Literatur, Übungsstücke und Glossar* (1894), *Palestine and Syria with the chief routes through Mesopotamia and Babylonia* (1875)
- **August Müller** (1848–1892) – *Die Griechischen Philosophen in Der Arabischen Überlieferung* (1873), *Hebräische Schulgrammatik* (1878), *Der Islam im Morgen – und Abendland* (1885–1887),
- **Martin Hartmann** (1851–1918) - *Metrum und Rhythmus: die Entstehung der arabischen Vermasse* (1896), *Lieder der libyschen Wüste* (1899), *Der islamische Orient; Berichte und Forschungen* (3 svazky, 1905–1910).
- **Wilhelm Geiger** (1856–1943) - *Elementarbuch des Sanskrit* (1923), *Besprechung zu Heinrich Junker*, *Arische Forschungen* (1930), *Singhalesische Etymologien* (1936)
- **Joseph Marquant (Markwart)** (1864–1930) – *Ērānšahr* (1901), *Osteuropäische und ostasiatische Streifzüge* (1903), *Südarmenien und die Tigrisquellen* (1930)
- **Georg Jacob** (1862–1937) - *Das Leben der vorislâmischen Beduinen* (1895), *Das türkische Schattentheater* (1900), *Arabische Berichte von Gesandten an germanische Fürstenhöfe aus dem 9. und 10. Jahrhundert* (1927)
- **Hans Stumme** (1864–1936) - *Grammatik des tunisischen Arabisch nebst glossar* (1896), *Handbuch des Schilhischen von Tazerwalt. Grammatik, Lesestück, Gespräche, Glossar* (1899), *Arabisch, Persisch und Türkisch in den Grundzügen der Laut – und Formenlehre* (1902)
- **August Fischer** (1865–1949) – *Die indirekte Rede im Altfranzösischen* (1900), *Arabische Chrestomathie* (1913)
- **Carl Brockelmann** (1868–1956) – *Arabische Grammatik, Grundriß der vergleichenden Grammatik der semitischen Sprachen* (1908–1913), *Geschichte der arabische Literatur, GAL* (1898–1902), *Geschichte der islamischen Völker und Staten* (1939)
- **Joseph Horowitz** (1874–1931) – *Epigraphia Indo-Moslemica* (1909–1912), *Hebrew Union College Annual* (1925)
- **Max Horten** (1874–1945) – *Die philosophischen Systeme der spekulativen Theologen im Islam* (1912), *Die Philosophie des Islam* (1924)
- **Carl Heinrich Becker** (1876–1933) – *Christentum und Islam* (1907), *L'Islam et la Colonisation de l'Afrique* (1910), *Islamstudien* (2 svazky, 1924–1932)

- **Rudolf Strothmann** (1877–1960) - *Die geistigen und politischen Kräfte des Islam im Vorderen Orient* (1937), *Ismailitischer Koran-Kommentar* (1944), *Die Nusairī im heutigen Syrien* (1950)
- **Gotthelf Bergsträsser** (1886–1933) - *Zum arabischen Dialekt von Damaskus. Phonetik und Prosatexte* (1924), *Nichtkanonische Koranlesarten im Muhtasab des ibn Ginni* (1933), *Grundzüge des islamischen Rechts* (1935)
- **Franz Babinger** (1891–1967) – *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke* (1927), *Mehmed der Eroberer und seine Zeit* (1953)
- **Hellmut Ritter** (1892–1971) – *Bibliotheca Islamica, Heft Peiker* (1934), *Das Meer der Seele. Mensch, Welt und Gott in den Geschichten des Farīduddīn ‘Aṭṭār* (1955), *Die dogmatischen Anhänger der Lehren des Islam* (1963)
- **Erich Bräunlich** (1892–1945) - *Biṣṭām ibn Qais, ein vorislamischer Beduinenfürst und Held* (1923), *The well in ancient Arabia* (1925), *Zwei türkische Weltkarten aus dem Zeitalter der großen Entdeckungen* (1937)
- **Johann W. Fück** (1894–1974) – *Handbuch der Orientalistik* (1961), *Die arabische Studien in Europa* (1955)
- **Gothardt Jäschke** (1894–1983) - *Die Türkei in den Jahren 1942–1951 – Geschichtskalender* (1955), *Der Islam in der neuen Türkei – Eine Rechtsgeschichtliche Untersuchung* (1972)
- **Hans Heinrich Schaeder** (1896–1957) – *Goethes Erlebnis des Ostens* (1938)
- **Werner Caskel** (1896–1970) – *Arabic inscriptions* (1936), *Die Beduinen* (2 svazky, 1939–1944)
- **Richard Walzer** (1900–1975) – *Greek into Arabic* (1962)
- **Rudi Paret** (1901–1983) – *Der Islam und die Araber bis gegen Ende des Mittelalters* (1940), *Mohammed und der Koran* (1957), *Der Koran* (1966–1971), *Arabistik und Islamkunde an deutschen Universitäten* (1966)
- **Otto Spies** (1901–1981) – *Türkische Chrestomathie aus moderner Literatur* (1957), *Die moderne türkische Literatur* (1963)
- **Joseph Schacht** (1902–1969) – *Origins of Muhammadan Jurisprudence* (1950), *Introduction to Islamic Law* (1964)
- **Hans Wehr** (1909–1981) – *Arabische Wörterbuch für die Schriftsprache der Gegenwart* (1952), *A Dictionary of Modern Written Arabic* (1961)
- **Bertold Spuler** (1911–1990) – *Die goldene Horde* (1943), *Der Verlauf der Islamisierung Persiens* (1950), *Iran in frühislamischer Zeit* (1952), *Geschichte der islamischen Länderen: Die Chalifenzeit* (3 díly, 1952)
- **Erwin Gräf** (1914–1976) - *Das Rechtswesen der heutigen Beduinen* (1952), *Die Geschichte eines Chan's in Smyrna. Eine wirtschaftsgeschichtliche Studie* (1955), *Gerichtsverfassung und*

Gerichtbarkeit im islamischen Recht (1956), *Probleme der Todesstrafe im Islam* (1957)

- **Hans Robert Roemer** (1915–1997) - *Veröffentlichungen der Orientalischen Kommission* (1950–1956), *Quellen zur Geschichte des islamischen Ägypten* (1960)
- **Jörg Kramer** (1917–1961) – *Das Problem der islamischen Kulturgeschichte* (1959), *Wörterbuch der klassischen arabischen Sprache* (1957)

Rakousko-Uherská orientalistika

- **Josef von Hammer-Purgstall** (1774–1856) – *Geschichte des Osmanischen Reiches* (10 dílů, 1827–1835), *Die Gallerinn auf der Rieggersburg* (3 svazky, 1849), *Das Kamel* (1854), *Geschichte der Chane der Krim unter osmanischer Herrschaft* (1856)
- **Alfred von Kremer** (1828–1889) – *Kulturgeschichte des Orients unter den Chaliphen* (1875–1877), *Ibn Chaldun und seine Kulturgeschichte des islamischen Reiche* (1879)
- **Joseph von Karabacek** (1845–1918) - *Die persische Nadelmalerei Susandschird: Ein Beitrag zur Entwicklungs-Geschichte der Tapisserie de Haute Lisse; mit Zugrundelegung eines aufgefundenen Wandteppichs nach morgenländischen Quellen/dargestellt von* (1881)
- **Heinrich David Mueller** (1846–1912) - *Südarabische Studien* (1877), *Die Burgen und Schlösser Südarabiens* (1879–1881), *Epigraphische Denkmäler aus Arabien* (1889)
- **Sándor Csoma de Kőrösi** (1789–1842) - *Essay towards a Dictionary, Tibetan and English* (1834), *A Grammar of the Tibetan Language in English* (1834), *Grammar of the Tibetan Language* (1984)
- **Arminius Vambéry** (1832–1913) - *Deutsch-Türkisches Taschenwörterbuch* (1858), *Geschichte Bocharas* (2 svazky, 1872), *Das Türkenvolk* (1885)
- **Wilhelm Bacher** (1850–1913) - *Kritische Untersuchungen zum Prophetentargum* (1874), *Discussions of the Targum on Job and the Psalms* (1871), *Die Grammatische Terminologie des Jehuda b. David Hajjugs* (1882)
- **Ignaz Goldziher** (1850–1921) – *Mythology among the Hebrews* (1877), *Introduction to Islamic Theology and Law*, *Die Richtungen der islamischen Koranauslegung* (1920)
- **Nikolaus Rhodokanakis** (1876–1945) - *Die äthiopischen Handschriften der k. k. Hofbibliothek zu Wien* (1906), *Der volgararabische dialekt im*

- Dofâr* (1908–1911), *Studien zur Lexicographie u. Grammatik des Altsüdarabischen* (1931)
- **Eduard von Zambaur** – *Genealogie et chronologie pour l'histoire de l'Islam, Manuel de généalogie et de chronologie pour l'histoire de l'Islam* (1927)
 - **Adolf Grohmann** (1887–1972) – *Arabische Paläographie* (1967), *Über den Ursprung und die Entwicklung der äthiopischen Schrift* (1914), *Arabic Papyri in the Egyptian Library* (1955)
 - **Wilhelm Duda** (1900–1975) - *Katze und Maus. Obeid Zakani Aus dem Persischen* (1947), *Die Protokollbücher des Kadiamtes Sofia* (1960)
 - **Hans Ludwig Gottschalk** (1904–1981) - *Die Mādarā'ijjūn* (1931), *Die Rezeption der antiken Wissenschaften durch den Islam* (1965)
 - **Richard Friedrich Kreutel** (1916–1981) – *Kara Mustafa vor Wien* (1955)
 - **Abd al-Karim Julius Germanus** (1884–1979) - *Evlija Cselebi* (1907), *Turan* (1916), *Allah Akbar!* (1936)
 - **Gyulya Németh** (1890–1976) - *Türkische Grammatik* (1917), *Türkische-deutsches gesprächsbuch* (1917)
 - **Lajos Fekete** (1891–1969) - *Türkische Schriften aus dem Archive des Palatins Nikolaus Esterházy, 1606–1645* (1932), *Török birtokrendszer a hódolt Magyarországon* (1940), *A törökkori Vác egy XVI. századi összeírás alapján* (1942)
 - **Zsigmund Telegdi** (1909–1994) - *Essai sur la phonétique des emprunts iraniens en araméen talmudique* (1935), *Über die Partikelkomposition im Neupersischen* (1955), *Zur Morphologie des Neupersischen* (1961)

Česká orientalistika

- **Saul Isaak Kämpf** (1813–1892) - *Die Ersten Makamen aus dem Tachkemoni, oder Divan des Charisi* (1845), *Das Hohelied ins Deutsche Uebertragen* (1877)
- **Max Grünert** (1846–1929) – *Neu-persische Chrestomathie* (2 díly, 1881), *Arabische Lesestücke mit Glossar* (4 díly, 1903–1913)
- **Jaromír Břetislav Košut** (1854–1880) – *Sechs Streitfragen der Basrenser und Küfenser über die Abwandlung des Nomen* (1878), *Háfiz. Jeho život a jeho básně* (1881)
- **Rudolf Dvořák** (1860–1920) – *O kulturním významu Arabů pro Evropu* (1884), *Ueber die Fremdwörter im Korân* (1885), *Abū Firâs, ein arabischer Dichter und Held* (1895), *Slavný básník a myslitel arabský XI. stol. Abul'Alá* (1916)
- **Alois Musil** (1868–1944) – *Arabia Petraea* (4 díly, 1907–1908), *Kusejr cAmra* (1907)

- **Rudolf Růžička** (1878–1957) – *Duraïd ben as-Simma. Obraz středního Hidžázu na úsvitě islámu* (1925–1930), *Ueber die Existenz des g im Hebräïschen* (1907)
- **Alois R. Nykl** (1885–1958) – první vědecký překlad *Koránu* do češtiny (1934), *Hispano-Arabic Poetry and its Relations with the Old Provençal Troubadours* (1946)
- **Adolf Grohmann** (1887–1972) – *Einführung und Chrestomathie zur Arabischen Papyruskunde* (1955), *Arabische Paläographie I.* (1967)
- **Felix Tauer** (1893–1981) – český překlad pohádek *Tisíc a jedna noc* (3 vydání, 1928–1955), 1958–1963, 1973–1975), *Dějiny lidstva – kapitoly Islám a jeho rozpětí do konce doby umajjovské* (1937) a *Dějiny a kultura islámu od poloviny VIII. do počátku XIII. století* (1942), *Svět islámu, jeho dějiny a kultura* (1984)
- **Ivan Hrbek** (1923–1993) – *Dějiny Afriky* (2 díly, 1966), *Maroko* (1967), *SAR* (1969)